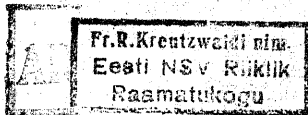

KASVATUS

KASVATUSTEADUSLIK AJAKIRI
EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

59,9363

Nr. 1

14. AASTAKÄIK. — JAANUAR 1932

Põllutöökoolidele, täienduskoolidele ja maa-algkoolidele!

Ilmunud trükist

J. JAAKSON E. Aleksandri põllutöökeskkooli õpetaja

Põllumajanduslik aritmeetika ülesandeis

*SISU: Üldosa. Eriosa: Arvutused taimekasvatuse,
loomakasvatuse ja talukäätisõpetuse alalt.
Ütesannete lahendused.*

160 L K. HIND KR. 2.—

Tallinnas, Pikk 40. K.-ü. „Agronoom“
Tartus, Holmi 12.

Sportlased ja sporditegelased!

- „Eesti Spordileht“ on ainukene puhtsportlik ajaleht Eestis.
„Eesti Spordilehe“ veergudel leiata erapooletut arvustust kõigist kodu- ja välismaa sport-sündmusist.
- „Eesti Spordileht“ on rikkalikult illustreeritud piltidega.
„Eesti Spordilehe“ kaastööliste võrk on laialdane.
„Eesti Spordileht“ ilmub üks kord nädalas, igal teisipäeval.
„Eesti Spordileht“ maksab aastas Kr. 6.—, poolaastas Kr. 3.—, üksiknumber 15 senti.
- „Eesti Spordilehe“ aastatellijad saavad kaasandena Kehakultuuri Aastaraamat nr. 6, mis ilmub mai kuus.

Kõik aastatellijad võtavad osa preemiate loosimisest, mille koguväärtus Kr. 100.—

Tellimisi lehe peale võtavad vastu kõik postkontorid, agentuurid, raamatukauplused ning lehe toimetus, Müürivahe 16—33, Tallinnas.

Kõik sporditegelased ja sportlased loevad „Eesti Spordilehte“.

KASVATUS

EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 1.

Jaanuar 1932.

14. aastakäik.

SISU: Georg Kerschensteiner † — J. K. Kaardilugemine alg- ja keskkoolis — E. Markus. Sedelite meetod — Aleksis Kallits. Tööjuhataste koostamisest — H. Schmidt. Võistluseksameist keskkoolides 1931. a. — A. J. Möller. Kooliuuendusnurk — Joh. Käis: Õppeainete keskus algkooli vanemais klassis; Kaks uut hindamislehte; Meie kooliuuenduse praktikast. Kirjanduse arvustise ja ülevaateid: Noorusmaa IV almanak — Joh. Käis; Joh. Käis, Üldtarvitavate võõrsõnade sõnastik — J. Vainaste; Karl Mihkla, Lühike eesti kirjanduse ülevaade keskkoolidele II vihik — Aug. Raud. Organisatsioonide teateid ja kroonika. Välismaalt. Ametlikke teateid, seadusi ja määrusi. Üleskutse. Uusi raamatuid.

Georg Kerschensteiner †.

J. K.

Ajalehed töid hiljuti teate saksa kasvatusedlase G. Kerschensteineri surmast 78. a. vanaduses Münchenis. Tema nimi on hästi tuntud ka väljaspool Saksamaad ühtluskooli ja töökooli ideede põhjendajana ja kaitsjana. Tegelikule kooliuuendusele Saksamaal K. aitas kaasa koolinõunikuna (Münchenis) ja hiljem „Saksa Kasvatus- ja Õpetusnõukogu“ esimehena. Peale selle võttis ta elavalt osa Saksa Õpetajate Liidu tegevusest, eriti refereerides suuremail õpetajate kongressidel koolikorralduse põhiküsimustest. Viimsed eluaastad pühendas ta puhtteaduslikule tööle Müncheni ülikooli professorina.

Kerschensteineri tähtsamaid teoseid tunnevad meiegi õpetajad ja haridustegelased: „Der Begriff der Arbeitsschule“ (1909), „Die Grundfragen der Schulorganisation“ (1917), „Charakterbegriff und Charaktererziehung“ (1912), „Die Seele des Erziehers und das Problem der Lehrerbildung“ (1921), „Theorie der Bildung“ (1926).

Oma tegevuse kohta K. lausub: „Ma ei usu, et oleksin leiutanud uusi haridusteid, küll aga olen alati käinud seda teed, mille Pestalozzi inimarmastus näitas kord kõigi aegade kasvatajaile.“

Kaardilugemine alg- ja keskkoolis.

E. Markus.

1. Mõiste.

Käesolev kirjutis soovib peatuda kaardilugemisel kitsamas mõttes. Kaardilugemine ulatub lihtsamate plaanide käsitlemisest algkooli neljandal õppe-

aastal kuni kaardiuurimiseni teaduslikul töö. Neist äärmistest juhtumest võetakse esimene üksikasjalikult läbi noortele õpilastele määratud õpperaamatuis, viimane kuulub vaatlemisele

teaduslikes eriteoseis.¹⁾ Kirjutis peatub kooligeograafias rakendataval kaardi arutlemisel, kaardi analüüsimisel.

Et saada pilti kaardi analüüsimisest, kõrvutame ta kirjandusteose arutlemisega.

Emakeele tundides analüüsitakse „Tasujat“. Arutatakse teoses esiletoodud ideid, kõneldakse tegelastest, analüüsitakse teoses kujutatud elunähtusi j. n. e. Säärasel analüüsimisel ei peatuta sõnade kokkuseadmisel üksikutest tähtedest: õpilased on juba varem omandanud lugemistehnika.

Kaardi analüüsimisel seisab õpilase ees kaart; õpilane tunneb „tähti“, s. o. ta on tutvunud kaardimärkidega eelnevatel tundidel või omandab nende sisu kaardil olevaist seletustest; praegu toimub kaardi arutlemine.

Kaardilugemine on levinenuim ning tähtsaim õppemeetod geograafias. Kaardis näeme maapinna täpsaimat kujutamiskiisi. Kaardil esinevad esemed asuvad siin üksteise kõrval just samal viisil, nagu see leiab aset looduses. Kaart on kättesaadavam kui õpikäik.

2. Kaardilugemise algaste.

Kaardilugemise algastmel käsitleme eset, mis on kaardil olemas. Seda eset näitame, lihtselt konstateerides tema olemasolu ja asendit. Vaadeldes Eesti kaarti, näitame seal kujutatud Võrtsjärve, Narvajõe, Hiiumaad; Euroopa kaardil konstateerime Aadria merd, Iiri-maad, Reini j. n. e.

Näitamisel peame silmas mõnesuguseid tehnilisi nõudeid: tarvitame näitamiseks erilist näitajat, oma kehaga ei varja kaarti vaatajate eest, pöörame selja sinna poole, kus puuduvad vaatlejad, näitame punkti punktina, joont joonena ja pinda pinnana. Näidates näiteks Kaspia merd, valime teatava punkti, mis asub seda merd piiraval kontuurjoonel, ning liigume kontuuri mööda seni, kuni jõuame tagasi algpunkti. Mehhiko lahe näitamisel teeme ringi ümber nimetatud veekogu, lõigates läbi kitsamad kohad,

mis ühendavad lahte muude meredega. Kui aga on kõne all Mehhiko laht Ühendriikide lõunapiirina, siis tuleb näidata seda joonena, liikudes lahe rannajoont mööda Rio-Grande jõesuust kuni Floriida lõunarannani. Jõgesid näitame harilikult päri voolu, sest sellega märgime ühtlasi ära vee suuna jões.

Näitamise kõrval uurime kaardil kujutatud esemete omadusi. Me käsitleme nende kuju: looklev, sirge jõgi (Niilus), mere arenenud rannajoon (Vahemeri), kaarena esinev kurdmäestik (Karpaadid) j. m.; möödame esemete suurust: Läänemere laius, Uurali mägede pikkus j. n. e.

Edasi, kaardilugemise algastmel kõrvutame kaardil olevad esemed, võrreldes neid üksteisega kuju, suuruse ning muude omaduste poolest. Nii jõuame otsusele, et Gröönimaa on suurim saarte keskel, et Euroopa on võrratult tugevama liigestatud kui Aafrika j. n. e.

Juba oma algastmel toimub kaardilugemine töökooli nõudeil. Selle asemel et õpilastele kõik ette näidata ja ette jutustada, juhib õpetaja oma kasvandikke iseseisvalt jõudma tarvilistele otsustele. Kui näiteks on kõne all Soome laht, siis, tarvitades lauseid: „Juhi tähelepanu Soome lahe sügavustele“, „võrdle mere sügavust Narva lahes ning Hiiumaa ja Soome vahel!“ j. m., laseme õpilastel määrata Soome lahe tähtsamad omadused.

3. Maade liigestamine valdkondadeks.

Kaardilugemise teisel astmel käsitleme esemeid, mis puuduvad kaardil, kuid mida lasevad määrata kaardile kantud andmed. Sagedasti tarvitame õppimisele kuuluvate maade liigestamist geograafilisteks ühikuiks. Säärast meedit võib tarvitada väga varakult.

Ühes Viini algkoolis käsitleti neljandal õppeaastal (kooli astutakse kuueandal eluaastal) jõe valgala. Asuti liivakasti juurde, ehitati sinna jõgi ühes lisajõgedega, tutvuti veelahkmega ning määrati kindlaks ala, mille vee viib merre kõnesolev jõgi. Jõgi ühes lisajõgedega kanti tahvlile ning tema valgala piirati joonega. Siis võttis iga õpilane Viini linna ümbruskonna täpsa

¹⁾ Hettner, A. Die Geographie, ihre Geschichte, ihr Wesen und ihre Methoden. Breslau 1927.

kaardi ning nüüd asuti kaardi abil Viini jõe (Donau lisajõgi) valgala määramisele. Selle juures loendati kohad (külalad j. m.), millest läbib Viini jõe valgala piirav veelahe. Õpilased tegid tööd tähelepanu, huvi ja osavusega.

Emajõe valgala määramisel tarvitavad õpilased neil olevat Eesti kaarti ning nimetavad, et seda valgala piirav veelahe algab Varnja lähedalt, läbib Koosast (täpsamal määramisel midugi selgub, et Koosa ei asu valgala piiril, vaid piiri läheduses), Selgusest, Maarja-Magdalenast, Laiuselt, Väike-Maarjast j. n. e. ning jõuavad Viljandi kaudu uuesti Peipsile.

Valgalade määramine omab suurt pedagoogilist tähendust, sest just nende abil õpitakse kaarti täpsalt vaatama. Nende ridade kirjutaja on võinud tähelepanna real aastail, et valgalade määramise kaudu saab eduga viia õpilasi maade liigestamisele geograafilisteks ühikuiks. Määrates näiteks Euroopa jõgede valgalasid, õpivad õpilased tähelepanuga eraldama maadeteaduslikke valdkondi. Seks on kaardil antud kõik tarvilised andmed (jõgi ühes lisajõgedega). Toimides mitte küllaldase tähelepanuga, võib õpilane mõne lisajõe läbi lõigata. Kuid varsti jõuab ta otsusele, et säärasel puhul peaks vesi lisajõe ülemjooksul voolama vastupidises suunas (kaasõpilased kuulutavad uputuse hädaohtu).

Maapinna käsitlemisel anname õpilastele tarvilisemad põhimõisted: madalmik (0—200 m üle merepinna), keskmik (200—1500 m), kõrgmik (üle 1500 m) ning lausmaa, mäestik. Seejuures joonestame tahvlile maapinna profiili, kus on kujutatud meretase, merelt kaugenedes tõusev maapind, märgime profiilis punktid, mille absoluutne kõrgus on 100 m ja 1500 m. Nüüd laseme õpilastel näidata profiilis ala, mille kõrgus on 0—200 m üle merepinna ning anname neile madalmiku mõiste. Samal teel tutvustame õpilasi keskmiku ja kõrgmikuga. Teises profiilis, kus jäetakse tähendamata meretase, märgime ära mäestiku ning võrdlemisi tasase lausmaa. Edasi koostame kombineeritud profiili: 0—200 m kõrgusele alale joo-

nestame nii mäestiku kui lausmaa. Samuti toimetame profiili keskmikulise ja kõrgmikulise osaga. Uus profiil kujutab mõisteid:¹⁾

Absoluutsed kõrgused		Lausmaa	Mäestik
0—200 m	madalmik	madal-lausmaa	madal-mäestik
200—1500 m	keskmik	kesk-lausmaa	kesk + mäestik
üle 1500 m	kõrgmik	kõrg-lausmaa	kõrg-mäestik

Võttes füüsilise kaardi, tutvuvad õpilased kõrgusastmete ning languste kujutamisiisiga (roheline värv tähendab kõrgust 0—200 m, ühtlane värv kujutab võrdlemisi tasast maapinda, varjustamise teel märgitakse langusi j. n. e.). Nüüd järgneb maapinna valdkondade määramine. Euroopa kaardil eraldatakse Alpi kõrgmäestik (keskkoolis võiks, mõisteid täpsustades, tarvitada ka sõna mägismaa), Ungari madalmik j. n. e.

Vastavate kaartide tarvitamisel määratakse muid valdkondi. Põhja-Ameerika sademete kaart laseb eraldada sademeterikkad alad Ühendriikide Kagurannamaal ning Lääne-Kaanadas, sademetekehvad alad Jäämere piirkonnas ning Suures nõos j. n. e. Merede kaardid võimaldavad määrata sügavusalasid, geoloogilised kaardid madal- ja kõrgrõhkukondi, tulundusgeograafilised kaardid tulundusgeograafilisi ühikuid j. n. e.

4. Profiilid.

Maade liigestamist geograafilisteks ühikuiks saadab ning täiendab kõrgus-, sademete-, rahvatihedus- ning muude profiilide ehitamine.

Kuna õpilastel on raske saada kaardi järgi küllalt selget kujutlust mitmesuguste maade kõrgussuhteist, siis koostatakse käsiteldavaid maid läbiv kõrgusprofiil.

Koostades Euroopa kõrgusprofiili piki meridiaani 10°0, mõõdame

¹⁾ Tarbekorral tutvustatakse õpilasi ka sõnadega: lavamaa, mägismaa, kiltmaa j. m.

Vastava kaardi¹⁾, pildi²⁾ ja arvustikulise aine põhjal iseloomustame Londoni — Melbourne tee teist tähtsat osa — *Suessi kanalit*: peatume tema suurusel, asendil, ehitamisel, teda läbivate laevade suhtelisel hulgal³⁾ ning käsitleme Suessi kanalit Briti ilmariigi elusoonena.

Samuti analüüsime Adeni, Singapuri j. m. tähtsust.

Inglismaa haaramas India ookeani. Käsitelles Briti asumaade kaarti, jõuavad õpilased otsusele, et Inglismaal on korda läinud teha India ookean pea täielikuks Briti sisemereks. Nüüd kerkib silmade ette Inglismaad India ookeaniga ühendava merete e eriline tähtsus, selle tee kaitsmise vajadus ning inglase osavus tee kohtlemisel.

Lühidalt, kaardil reisisid ei tule piiruda käsiteldava tee lihtse näitamisega, tarvis iseloomustada teed ühes kõigi tema iseloomuliste omadustega.

Samul põhimõtteil vaatleme mereteed Tallinnast Londonisse, maanteed Pärnust pealinna.

Ei tule valida kunstlikke teeme, nagu: reis raudteel Obdorskist Tolledosse või maanteel Piirsalust Laurasse.

6. Kaartide kõrvutamine.

Kaardilugemise kolmandal juhul käsitleme kausaalvahekordi maastiku elementide vahel.

Võttes kaks kaarti, näiteks — Aasia sademete- ja maapinda kujutava füüsilise kaardi⁴⁾, juhime õpilaste tähelepanu

suurele sademetehulgale (üle 200 sm aastas) Himaalaja mägede ja Bengali lahe vahel ning peatume kõrvelisel sademete hulgal (alla 25 sm) põhja pool Himaalajat, Tiibetis. Kõrvutades kaks kaarti, jõutakse otsusele, et mäed püüavad sademed kinni.

Samal viisil võime analüüsida põhjussuhteid sademete ja merehoovuste vahel. Võttes näiteks Põhja-Ameerika sademete kaardi, iseloomustame merehoovuste mõju sademesse, sademete levimise neljanda seadusena. Liikudes Floriidast loode poole, näeb õpilane, et merest kaugenedes ka haneb sademete hulk. Nii on Floriidas 140 sm (Jacksonville 136 sm, Jupiter 149 sm), Alabamas 130 sm (Montgomery 129 sm), Arkansases 110—120 sm, Kansases 50 sm sademeid aastas. Peatudes sademete hulgal Mehhiko lahe (100—150 sm) ja Jäämere (alla 25 sm) piirkonnas, jõutakse otsusele: soe meri annab rohkesti, külm vähe sademeid.

Siirdudes Suurde nõkku (alla 25 sm), tutvutakse mägede mõjuga sademesse. Viimaks juhatakse tähelepanu Vaikse ookeani sademeterikkale rannikule Kaanadas (200—250 sm, Port Simpson 263 sm) ning sademete kehvusele Kalifornias (alla 25 sm). Rakendades tuntu seadusi, näevad õpilased, et merekaugus ei saa tulla siin kõne alla. Samuti ei anna seletada sademete väheus Kalifornia rannikul mägede ega külma mere mõjuga, sest sademetekehva ala ulatub mereni (San Diego 24 sm) ning jätkub merel enesel; edasi on merevee temperatuur Kalifornia rannikul kõrgem kui Thlinkiidi saarestiku piirkonnas. Võetakse merehoovuste kaart ja kõrvutatakse ta sademete kaardiga. Nähakse: Kaliforniast möödub külm Kalifornia, Thlinkiitidest soe Aleuti hoovus. Valmib otsus: soe hoovus toob rohkesti, külm vähe sademeid.

Kõrvutades Lõuna-Ameerika kliima ja taimkatte kaardid, näeme, et soe niiske troopiline kliima põhjustab võimsate ürgmetsade tekkimise Amatsoni madalmikul. Võrreldes Inglise kivisöe ja tööstuslinnade ning rahvatiheduse levimist kujutavaid kaarte, jõuame ot-

1) Debes-Schlee j. n. e. Lk. 62.

2) Wünsche. Suessi kanal.

3) Suessi kanalit läbisid 1927. aastal:

Ameerika laevad	107	korda
Briti	2990	"
Hollandi	575	"
Itaalia	328	"
Jaapani	153	"
Kreeka	66	"
Norra	141	"
Prantsuse	326	"
Rootsi	70	"
Saksa	532	"
Taani	64	"

Kokku laevu 5422 korda

4) Aasia sademetekaart leidub alg- ja keskkooli geograafia õpperaamatuis.

susele, et kivisöe rohkuse tõttu tekib Pennini mägede piirkonnas Briti „Must-maa“ oma vabrikute korstnaist koosnevate linnade ning õhku täitvate suitsupilvedega j. n. e.

Põhjussidemete käsitlemine vastavate kaartide kõrvutamisel moodustab kaardilugemise ülima astme ning väärrib erilist tähelepanu. Õieti siin õpib noor kasvandik geograafiliselt mõtlema. Ühtlasi on meil siin tegemist õppeviisiga, mis tõmbab kaasa ka passiivsemad õpilased. Kaartide kõrvutamist saab eduga tarvitada nii alg- kui keskkoolis.

7. Sõltuvusprofiil.

Põhjussidemeid aitab näitlikult selgitada kaartide kõrvutamist saatev sõltuvusprofiil.

Võetakse kaks maastiku elementi, mis on põhjuslikult teineteisega seotud, näiteks reljeef ja sademed. Ehitatakse kaks profiili, näiteks sademete- ja kõrgusprofiil, ning asetatakse nad teineteise alla.

Seks tähistame füüsilisele kaardile sirgjoone, mis ühendab Bordeaux'd Finsteraarhorniga; mõõdame sellel joonel esinevate samakõrgusjoonte kaugused mererannast; saadud andmeil (tab. I) ehitame kõrgusprofiili; kõvera ja loodtelje vahel oleva ala katame värviga. Samuti kasutades Euroopa sademetekaarti, koostame sademeteprofiili (tab. I). Samale leheküljele ning samas horisontaalmõõdus joonestatud profiilid asetatakse üksteise alla. Arutelles sel teel tekkinud sõltuvusprofiili, panevad õpilased tähele sademete hulga tõusu mägedes (Mont Dore, Alpid) ja kahanemist madalamatel aladel (Allier, Loire, Genf). Ühtlasi paistab silma sademetehulga suurenemine mere suunas.

Tab. I.

Kausaalprofiil: Bordeaux — Finsteraarhorn.

	Kaugused Biscay lahe rannalt (km).	Absoluutsed kõrgused (m).	Sademed (sm).
Mererand	0	0	üle 100
Bordeaux	60		100
	65		75
	105		alla 75
	156	200	
	170		75
	210		100
	240		üle 100
	252	500	
	270		100
	300		alla 100
	315		100
	320	1500	150

	Kaugused Biscay lahe rannalt (km).	Absoluutsed kõrgused (m).	Sademed (sm).
Mont Dore	330	1890	üle 150
	335		150
	340	1500	100
	345		75
	354	500	
Allier	366	alla 500	alla 75
	375	500	75
	405		100
	415	1640	üle 150
	418		100
	420	1500	75
	432	500	
Loire	440	alla 500	alla 75
	444	500	75
	457	1000	100
	475	500	
Saôn	480	200	60
	517		100
	540	500	
	579	1500	üle 100
	585	500	100
Genf	600	alla 500	alla 100
	615	500	
	625	1500	
	660		100
	675	2500	150
	785		200
Finsteraarhorn	785	4280	üle 200

Samul põhimõtteil võime koostada sademete ja taimkatte vahel valitsevaid põhjuslikke vahetõrke kujutavaid kausaalprofiile j. n. e.

Kausaalprofiili mõiste on võrdlemisi uus. Ehkki tema ideid tunti juba varem, püstitas vastava mõiste ning määras täpsamalt tema sisu tuntud Leipzigi pedagoog K. Krause alles nelja aasta eest. Sõltuvusprofiili käsitleb üksikasjalikult K. Krause ühes oma hilisemas teoses „Geographische Kausalprofile“, (Breslau 1930). Andmeid sõltuvusprofiilide ehitamiseks sisaldab nende ridade kirjutaja eelpool nimetatud töö.

8. Erikaardi lugemine.

Rohket abi kodumaa geograafia õpetamisel pakub suuremõdulise kaardi lugemine (mõõt = $\frac{1}{100000}$ kuni $\frac{1}{50000}$). Tema abil võib eduga käsitleda maastiku üksikelemente kui ka maastikku teravikuna.

Alul tutvustame õpilasi s a m a k õ r g u s j o o n t e g a. Seks ehitame savist mäe kujutise, jaotame ta üldtuntud võtete abil kihtideks ning kanname kihtide servjooned isohüpsidena paberile. Järgneb õpikäik kooli ümbrusse,

kus käsitletakse looduslikke maapinnavorme ning nende kujutamist isohüpside abil.

Asudes maapinnavormide käsitlemisele, panevad õpilased tähele, et igale üksikvormile vastavad ainult seda maapinnavormi iseloomustavad jooned. Arutelles näiteks voore kaarti,¹⁾ leiab õpilane, et voort iseloomustavad piklikud ovaalsed isohüpsid, mis on asetatud üksteise sisse. Mõõdetakse voore pikkus ja laius; määratakse tema kõrgus, langused ning suund; leitakse, et voored esinevad rühmiti, moodustades Saadjärve ümbruses tuntud vooremaastiku; et selles rühmas esineb rohkesti järvi; et kõik voored ja järved on omandanud loodekagu suuna ning et see suund on seotud jääliikumisega.

Samuti toimub Karula *moreenkingustiku* (kontsentriilsed isohüpsid), Selguse *mõhnastiku* (looklevad isohüpsid), Tondi-Mustamäe *klindi* (lähestikku seisvad, pea paralleelsed isohüpsid), Viljandi *ürgoru* (lohkvormi piiravad paralleelsed isohüpsid), Porkuni *vallseljaku* (isohüpside paralleelsus, maapinna tõus) j. m. käsitus.

Maapinnavormide kõrval arutleme maastiku muid üksikelemente. Suuremõõdulised kaardid aitavad käsitleda *taimkatet* (laialdane nõmm mõhnastikul, voorte pinda kattev põllumaa), *veeolusid* (niisked alad Võrtsjärve nõos), *asulas- ja liiklemisgeograafilisi* küsimusi (asulate koondumine voorte alumistele servadele, teestikud) ning *tulundusolusid* (põllurikas Sakala, metsandus Pärnumaal).

Suuremõõdulist kaarti tarvitame põhjussuhete otsimisel. Leides Saadjärve ümbruses rohkesti põllumaad, seab õpilane selle nähte ühendusse voore pinda katva viljaka savimullaga ning maapinna suure langusega, mille tõttu põhivesi ei tee takistusi põllundusele. Vastuoksa, Võrtsjärve nõos esineb rohkesti soid ja niiskeid metsi, sest maa-

pinna langus on väike (üksteisest kaugel seisvad isohüpsid), vee äravoolamine on pikaldane, põhivesi ulatub maapinnani.

Maastikulise terviku ülesseadmisel peatume maastiku *üksikutel elementidel*. Käsitles näiteks Alutagust, märgivad õpilased suure kaardi järgi Alutaguse levimisala (Vene piirist kuni voorestatud Pandivereni ning Peipsist kuni Narva-Tapa raudteeni) ning geoloogilise aluspõhja (ordoviitsiumi lubjakivi). Maapinna kuju juurde asudes leitakse, et kuna isohüpsid seisavad üksteisest kaugel, on maapinna langus siin väike; maapind on üldiselt tasane, harva esineb kühme, kinke. Edasi pannakse tähele, et Alutaguses on levilikud niisked alad; maapinda katavad sood ja metssood; põllumaad on vähe; asulad on külitud soode ja niiskete metsade keskele; tuluakas on metsandus. Jõutakse otsusele, et maastiku elemendid on üksteisega *põhjuslikult seotud*: veepidava aluspõhja ning maapinna väikese languse tõttu seisab põhivesi maapinna lähedal; suure niiskuse tõttu arenevad Alutaguses sood ja metssood ning on raskendatud põllumaa rajamine; rikkalikud metsad annavad rohkesti metsamaterjali; metsa kasutamiseks ehitatakse raudteid j.n.e

Kuna kausaalprofiili tarvitamine ilmus geograafia õpetamisse võrdlemisi hilja, kuulub erikaardi lugemine vanemale, väga tuntud ning *pedagoogiliselt läbitöötatud õppemeetodite* hulka. Juba 35 aasta eest annab H ö z e l¹⁾ kujuka pildi erikaardi tarvitamise kohta. Huvitavalt käsitleb ta suuremõõdulise kaardi rakendamist oaasi, delta, linnaliste asulate, koobasmaastikkude j.n.e. arutlemisel. Seejuures rõhutab ta topograafilise kaardi tarvitamise vajadust väiksemate ühikute käsitlemisel ning soovitab kasutada erikaarti kausaalvahekordade analüüsimisel. Kirjutist täiendab rohke kaardiline materjal (mõõt: 1:20 000, 1:50 000, 1:100 000 j. n. e.). Ühtlasi näitab H ö z e l, kuidas juba vanameister Karl Ritter hak-

¹⁾ Voortega tutvumisel võib tarvitada vooremaastiku keskosa — Saadjärve ümbruse — kaarti. Tarviline üheverstaline kaart kannab numbrit 12/38 (tellitakse kooli ametliku paberiga Kaitseministeeriumi topo-hüdrograafia osakonnast; uute kaartide hind à 15 senti).

¹⁾ H ö z e l. Wert und Verwendung der Spezialkärtchen in unseren Schultlantent. Geogr. Zeitschr. 1896.

kas rõhutama erikaardi tarvitamist „looduse klassikaliste kohtade“ kujutamisel kooligeograafias. Erikaardi analüüsimist arendavad Ritter'i ja Hözeli järeltulijad (Melchert¹⁾, Winkler²⁾, Walter³⁾, Wagner⁴⁾ j. t.). Varem mainitud Wagneri teos („Kasvatus“ 1931. lk. 24) esitab kokkuvõtliku ülevaate erikaardi rakendamise kohta ning sisaldab erikaardile pühendatud rikkaliku kirjanduse loenduse.

Laialdaselt tarvitatakse suuremõdulist kaarti Lääne-Euroopas. Saksas erikaardi arutlemine on määratud väga noortes klassidesse.

Erikaarti on tarvitatud eduga mitmes Eesti keskkoolis. Nende ridade kirjutaja kasutab seda õppemeetodit 1922. aastast saadik. Töötulemused pakuvad õpetajale sügavat rahuldustunnet. Sageasti pannakse keskkoolis tähele, et puudulikkude õpperaamatute ning muude vahendite tõttu just kodumaa geograafia õpetamisel hakkab kahanema õpilaste huvi maadeteaduse vastu. Otsitakse teid, kuidas süvendada kodumaa geograafia käsitlemist. Sääraseid positiivseid vahendeid on suuremõduline kaart, mis aitab tuua koguni hoogu kodumaa õppimisse.

Kuna suuremõdulise kaardi tarvitamine kuulub levitamisele keskkoolides, otsustasin järele proovida, missuguses ulatuses võiksime tarvitada teda kodumaa oludes. Katsetades ühenduses ülikooli did.-metoodilise seminari töödega uusi õppeviise, rakendasin õppemeetodite uurimise põhimõtteil erikaardi lugemist kahe aasta kestel ühes keskkoolis, mis kuulub oma iseloomult harilikkude gümnaasiumide

hulka, s. o. kus puudub geograafia-kabinett, õpetamine toimub minimaalsete vahendite kaudu j. n. e. Säärane proovimine näitas, et suuremõdulist kaarti saab eduga rakendada kodumaa kõigi tähtsamate maastikkude ja nende elementide käsitlemisel. Tüüpilisemad pinnavormid ning nende rühmad (voor, moreenkingustik, mõhnastik, ürgorg, vallseljak, astang ja mõned muud), tüüpilisemad taimkattelised ning inimesgeograafilised nähted ja tüüpilisemad maastikud (Alutaguse metsad ja sood, Tartu vooremaastik, voorestatud Pandivere j. m.) saaksid tulla käsitlemisele ka minimaalsemaid nõudeid rahuldavais keskkoolides.

Eesti koolides saame tarvitada üheverstalist kaarti (mõõt: 1:42000). Olles vene ajal salajane, sattus ta ilmasõja ajal kõigi sõdivate riikide kätte. See pärast võib saada teda iga kool Kaitseministeeriumi topo-hüdrograafia osakonnast, kuhu tarvitseb pöörduda posti kaudu. Väga täpsate kaartidega (mõõt: 1:5000, 1:8400, 1:25000) varustas Kaitseministeerium poeglase ja ühisgümnaasiume. Kaartidel on isohüpsid tähendatud erivärviga ning nende järgi saab käsitella Neeruti vallseljakut, Nõmme ja Värskä mõhnastikke, Tondi-Mustamäe paekallast, Tartu ürgorgu, vooi, voorestatud alasid j. n. e., j. n. e. Olgu tähendatud, et rohket abi pakub geograafiale sõjaline õppus, sest just sõjalise õppuse tundides käsitellakse, nagu seda nende ridade kirjutaja on võinud kolme aasta kestel konstateerida, tagajärjekalt suuremõdulist kaarti, ning tehakse seda sagedasti kaugelt suurema põhjalikkusega, kui seda vajab geograafia.

9. Kaardilugemine õppetunni osana.

Kaardilugemine ei esine geograafia õpetamises loomulikult ainsa meetodina. Moodustades õppetöö orgaanilise osa, p õ i m u b ta ühes muude meetoditega õppetunnisse, mis püüab kujuneda õppevõtete õnnelikuimaks kombinatsiooniks. Kaardilugemist saatvad rohked meetodid (õpikäik, pildianalüüs, reljeefide ehitamine, graafiline meetod, arvustikulise materjali arutlemine, lugemisaine tarvitamine j. n. e.) ei saa tulla

¹⁾ Melchert. Die Unterrichtliche Bedeutung des Messtischblattes. Geogr. Anz. 1912. H. 7.

²⁾ Winkler. Beiträge zur Benutzung der Messtischblätter in den höheren Schulen. Geogr. Anz. 1913. H. 3.

³⁾ Walter. Die unterrichtliche Verwertung der Messtischblätter. Geogr. Anz. 1912. H. 7.
Walter. Die topographische Karte 1:25 000 als Grundlage heimatkundlicher Studien. Geogr. Bausteine. Gotha 1924.

⁴⁾ Wagner. Generalstabskarte und Messtischblatt im Dienste der abschliessenden Betrachtung der Siedlungsgeographie der Heimat auf der Oberstufe der höheren Schule. Mitteil. d. Reichsamts f. Landesaufn. 1927/28. № 4.

kõne alla käesolevas kirjutises. Järgnev näide kõneleb, kuivõrt mitmesugused võivad olla meetodid, mis lasevad endid ühendada kaardilugemisega.

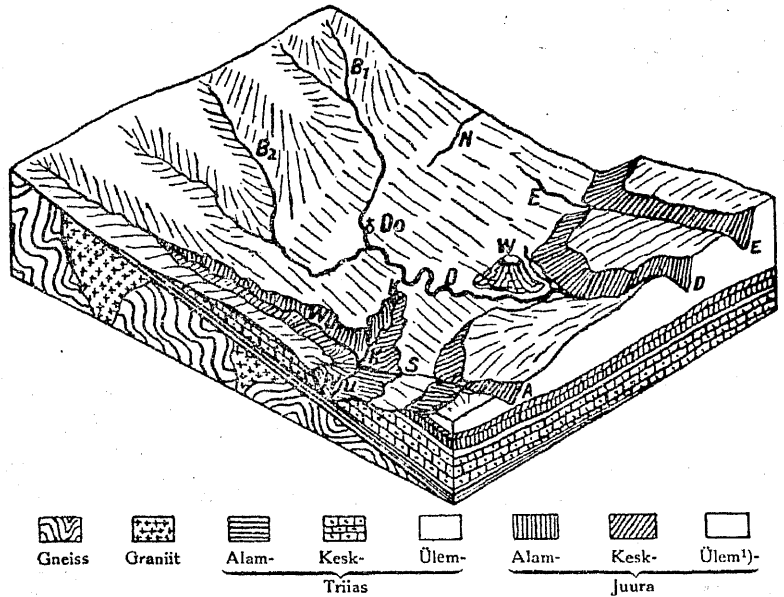
Kõne all on astangmäestik. Füüsiliselt kaardilt¹⁾ leiab õpilane, et maapind tõuseb Donau ülemjooksult võrdlemisi pikkamisi loode poole ning langeb järsku loodesse Švaabi Albis (Svaabi Juuras) poolekilomeetrikõrguse astanguna. Säärase astangmäestiku ehitust ja tekkimist selgitatakse plokkiagrammi, s. o. joonise abil, mis kujutab maapinna geoloogilist ehitust ja reljeefi. Viimasest nähakse, et juura ladestu välisserv on moodustanud vee ning muude tegurite tagajärjel loodesse pööratud astangu ning et sellesse astangusse on lõikunud Donau, Elta ning Aitrachi jõesängid. Edasi leitakse, et Kroti jõgi on rajanud oma uuristava tegevuse kaudu triiasse ladestusse salkoru ning ähvardab ära lõigata Donaut ülemjooksu osa, kuna Wutach on juba varem ära võtnud tükikese Aitrachilt.

10. Õppevahendid.

Kaardilugemise eeltingimuseks on tarviliste õppevahendite olemasolu. Viimased peavad vastama teatavaile nõudeile. Koolis tarvitatav kaart peab omama erilisi positiivseid külgi. Metoodika õpperaamatud käsitlevad pikemalt seinakaardi kaugusmõju, atlase otstarbekohast formaati, maapinnavormide kujutamiseviiside omadusi j. n. e. Eeskujuliku seinakaardi näitena võiksime nimetada B a m b e r g i „P r a n t s u s m a a d“, mis, vastates kaugusmõju nõudele, haruldaselt selgesti kannab eemal-

seisva õpilase silmade ette kõrgus- ja sügavusalad ning jõestiku.

On maksev lause: kaart võib teha õppimise armsaks või kustutada huvi aine vastu. Teisiti öeldud, omades tarvilisi positiivseid külgi, peab kaart olema vaba tõsistest puudustest. Tuleb hoiduda tarvitamast materjaliga ülekootud kaarte, valida meeldiva väli-

Joon. 2. Plokkiagramm. Švaabi Alb.

D = Donau, B₁ = Brigach, B₂ = Brege, N = Neckar, E = Elta, Wu = Wutach, S = Schleifoja, A = Aitrach, K = Kroti jõgi, W = vulkaan Wartenberg, Do = Donaueschingen.

musega vahendeid. Ei või tarvitada suuri vigu sisaldavaid või äärmiselt segaseid kaarte.

Kodumaa seinakaardina saaksime tarvitada osalt Jürgensi, osalt uut topohüdrograafia osakonna poolt koostatud füüsilist kaarti, ehkki esimene on liiga üle kootud märkidega. Loodetavasti lubavad majanduslikud olud avaldada uue Eesti seinakaardi. Kuid välismaade kaarte ei hakka meil ükski äri-line ettevõtte kirjastama. Seepärast tuleb tarvitada välismaade käsitlemisel võõrsilt toodud kaarte. Keskkoolid saaksid tellida iga meiega tulunduslikult või kultuuriliselt seotud maa kohta suurema kaardi. Algkoolid tarvitaksid maade rühmi kujutavaid vahendeid.

1) Debes – Schlee j. n. e. lk. 8 ja 19.

1) Ülemine valgeksvärvitud ladestik.

Esimese juhu näitena võiks nimetada head Philip's'i Inglismaa kaarti (Phillips, England and Wales. Mõõt: 1:375000) või Dardano „Itaaliat“¹⁾ (Dardano, Italia fisica. Mõõt: 1:700000). Teisele juhule vastaks Gaebleri ilus Lääne- ja Põhjamere maade kaart (Gaebler. Nord- und Ostseeländer. Mõõt: 1:1000000).

On soovitav, et kaardilugemisel oleks igal õpilasel vastav kaart. Tegelik koolitöö näitab, et seinakaardi vaatlemisel osa õpilasi jääb passiivseks. Vastuoksa iga õpilane süveneb kaardisse, mis seisab tema laual. Mitmel maal ning koolil on viisiks osta koolile teatav arv atlasid, nad tunniks klassi viia ja anda õpilastele vastavad kaardid arutada.

Meie algkoolid saaksid tarvitada Koppel-Süti kooliatlast, mille esimene väljaanne on tehniliselt võrdlemisi õnnestunud. Pahemas seisukorras on keskkoolid (õpperaamatuis olevad halvad kaardid ei saa tulla kõne alla). Kuid keskkoolide õpilased saaksid tarvitada ka mõnd võõrkeelset kaardistikku. Täielikum metoodiline atlas tuleks muretseda koolile 20 eks. (üks atlas iga kahe õpilase kohta klassis).

11. Kaardiliste vahendite valmistamine.

Nagu öeldust selgub, peab omama kool küllaldasel määral häid kaarte. Kuna raske on muretseda tarvilist hulka seinakaarte ja kaardistike, siis tuleb valmistada kaarte õpilaste kaasabil.

Alguses tutvustame õpilasi kaardi vähendamisega. Kaardile joonestatakse pliiatsiga ruudustik. Vähendatud ruudustik kantakse puhtale paberile. Viimasele joonestatakse ruudustiku abil valitud kaart.

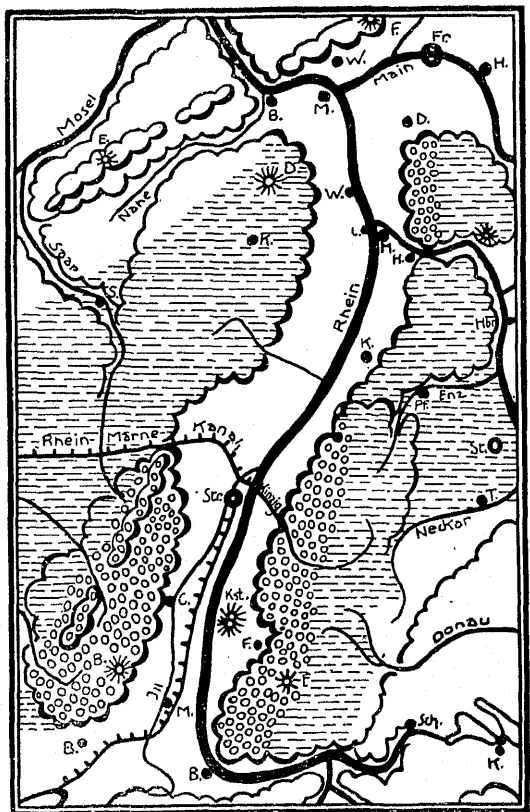
Õppevahendite saamiseks tarvitame kaardi suurendamist.

Kinnitades kaardile sulgude abil läbi paistva millimeeterpaberi, joonestame valgele paberile ruudustiku, mis koosneb näiteks 5-mm-listest ruutudest. Järgneb kaardi kopeerimine pliiatsiga. Tekib kaart, mis on antud kaardist

viis korda suurem (joonmõõdus). Tarvitades šablon-, redis- või muid sulgi, joonestatakse kaart tušiga (eriti ühtlased jooned saame šablonsulgude abil). Joonis puhastatakse. Järgneb värvimine. Et harjuda katma kaarti ühtlase ning puhta värviga, võiks õpilane alguses võtta kollase Ostwaldi värvi, joonistada kallakul laual olevale valgele paberile ruut, katta ruudu ülemine serv värviga ning nihutades värvi pintsliga allapoole (täie ruudu laiuse ulatuses), jõuda ettevaatlikult ruudu alumise servani.

Suurendades valikülesannete näol suuremais õpperaamatuis ning muis teis leiduvaid erikaarte, valmistavad õpilased aastate kestel hulga õppevahendeid, mida saab kasuga tarvitada geograafia õpetamisel.

Kaarte suurendavad vaimustusega

graniit
gneiss

trias

Joon. 3. Viskeline kaart.
Ülem-Rheini alang.

¹⁾ Vastavaist riikidest tellitud head kaardid on 30–50% võrra odavamad kui Saksamaal valmistatud.

algkooli kuuenda ning keskkooli esimese klassi õpilased. Väga meeldiva välimusega kaarte valmistavad valikülesandena keskkooli keskmiste klasside kasvandikud.

Levitamist väärrib viskelise kaardi tarvitamine.

Valides kaardil esinevad mõned tähtsamad punktid ning pidades silmas kaugusi nende vahel, kantakse punktid tahvlile. Punktidest väljudes joonesta-

takse kaart lihtsustatud kujul. Kerge on joonistada viskelist kaarti meridiaanide ja rööbikute tahvlile kandmise ning saadud võrgule kaardi joonestamise teel.

Tahvelkontuuri valmistamisel joonestatakse linoleumile või puutahvlile kaart ning kaetakse tarvilised jooned värviga. Euroopa linoleum-kontuurile näiteks on kerge joonestada geograafia tundides kivisöe, rauamaagi, romaani rahvaste ja muid levimisalasid.

Sedelite meetod.

Aleksis Kallits.

1.

Mis on sedel?

Kõigile on tuntud sedelid, nagu neid tarvitatakse näiteks kinnisel hääletamisel.

Eesti keele õppijad ülikoolis on nendega tuttavad ja osa ise neid tarvitanudki keeleteaduslike andmete kogumisel. Akadeemilise Emakeele Seltsi murde- ja kohanimedega kogud koosnevad üksikuile sedeleile kantud materjalist.

See kirjutis toob mõned sedelite kasutamise viisid, mis võiksid olla tulusad õppijaile ja teaduslikul alal töötajaile, andmete kogujaile.

2.

Sedel sõnavara õppimisel.

Õpite näiteks võõrkeelt. Õpist tähtsa osa moodustab sõnavara omakstege mine, nii et osatakse lugeda vastava keele tekste kui ka keelt ise tarvitada kõnes ja kirjas.

Sedeleid sõnavara-õpi juures kasutatakse järgmiselt: *sedeli ühele küljele kantakse võõrkeelne sõna, teisele küljele tähendus emakeeles.*

Näiteks ühel küljel: eiaculor 1., teisel küljel: välja purskuma; sacht — tasa, kergesti; soome keelest pirtti — hurtsik, painaja — trükkija; aposento — kamber j. n. e.

On äraõppimisele kuuluv materjal — näit. ühe tekstitüki „võõrad sõnad“ — kantud sedeleile, toimub õppimine nii:

Sedelid on koondatud pakki; see pakike hoitakse vassakus käes. Näha on loomulikult sedeli üks külg, olgu sel näiteks soomekeelne sõna „hääät“.

Võetakse parema käega see sedel, keeratakse teine külg ja vaadatakse, mis sõna on siia märgitud — meie näite järgi soome sõna tähendus eesti keeles — nii siis: „pulmad“.

Nüüd toimub mõttelise sideme loomine nende kahe sõna vahel sel teel, et nad hoitakse teadvuses ja korratakse, kas mõttes või hääldades. (Häälega õppimine on soovitatavam, ütleb juba Comenius „õppimise kuldse reegli“, et õpitav tuleb esitada võimalikult paljudele meeltele).

Sõnadevaheliste sidemete sõlmimisel kasutatakse ka *abikujutlusi*, meie näites: „hääät — pulmad, pulmad on hääät...“

On vajalised sidemed tekkinud, s. o. meelde jäänud, et „hääät“ tähendab „pulmad“, siis kantakse käes olev sedel pakki viimaseks ja võetakse tähelepanu alla järgmine. (Just tähelepanu alla — õppides tuleb võimalikult tugevasti kontsentreeruda õpitavale).

Nii omandades ühe sõna teise järele, lehitsetakse sedelipakki, kuni antud sõnaportsjon enam-vähem meelde jäänud.

Eriti rõhutame „enam-vähem“, sest kuna õppida on tulus, kui võimalik, suuremaid osi tervikus, kuid siiski ei tule püüda ühe korraga ära õppida, vaid kordamisi tuleb jaotada pikemale ajale.

Kui antud pakist teatav hulk sõnu juba meelde jäänud, koguni väga hästi,

siis on tarbetu ning aegaviitev neid ikka jälle korrata koos teiste sõnadega, mis meelde jäänud veel ei ole.

Nad tulevad eraldada.

Ühe õppimiskorra lõpul võivad sõnad jaotunud olla juba kolme eri liiki: 1) seekord kindlasti omandatud vokaablid — hea, 2) poolenisli meelde jäänud sõnad — rahuldav, 3) veel meelde jäämata sõnad — nõrk.

Ühte pakki lehitsetakse — kasutades memoreerimise võtteid — kuni tema sedelid järjest üle lähevad meeldejäätumate pakki.

Teatavate vaheaegade järele võetake läbi rahuldavasti ja hästi omandatud sõnade sedelipakid ja kantakse ununenud sõnade sedelid madalama liigi pakki tagasi.

Et sõnad oleksid hästi meie võimuses kasutada, selleks tuleb neid *korrata*.

Tekstidest j. m. sõnu välja kirjutada ja ära õppida — nii omandatakse keeleksus.

Sedelite kasutamise kaudu saab palju sõnu ruttu ära õppida.

Hakkame näiteks õppima soome keelt.

Võtame mingi igapäevasele kõnekeelele lähedase teksti ja tõlgime sõnastiku abil*). Võõrad sõnad kirjutame sedeleile. Varsti loobume tekstist; võtame sõnastiku enese ja kirjutame temast sedeleile enam-vähem tarvisminevad tundmata sõnad. Neid võib koguneda kõige enam mõni tuhat (kui keelt ju keskkoolis õpitud). 2000 sõna, 100 sõna päevas, selleks kordamistega kokku kulub päevi 30 intensiivse töötamise puhul. Tundes ka grammatikat ja veidi harjutusi teinult võib teatava kindlusega varsti keelt mõista.

Kuid ka loomulikumates tingimustes ei saa loobuda sellisest sõnade poolmeaanilisest pähetuupimisest. Oleme seisukohal, et mehaanilisel mälul on ja tuleb jätta (kahjuks küll) tähtis koht mõnegi aine õppimisel (vokaablid üksikfaktid, arvud j. m.)

Mehaanilisele, kuid ka loogilisele

mälule esitatava materjali sobiv pani-paik on sedelid.

Veel näide võõrkeele õpi alalt: saksa keeles edasijõudnud isik saab tõsta oma sõnavara veelgi seega, et *loeb läbi mõne suurema sõnaraamatu* ja lugedes märgib sedeleile sõnu, mis temale vähetuttavad või võõrad.

Nii koguneb, ütleme, 1000—1500 sõna, mille omandamine ei ole pika aja töö. Kuid seega on vastava keele sõnavara suurel määral käsutuses.

NB! Sellist isikliku sõnavara laiendamist tuleb eriti tungivalt soovitada *emakeele* alal. Emakeele-kirjakeele sõnavara täieline tundmine peaks saada iga haritud eestlase auasjaks.

Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatust välja kirjutada sedeleile kõik tundmatud sõnad.

Näiteks: sedeli ühel küljel: nugiline, teisel küljel tähendus — parasiit. Veel: kankjas—kahvatu, rava—veealune kivi; naga—Zapfen, Plock; hubisema—flackern j. n. e.

Uskuge, neid koguneb teil mõni hea tuhat. Imestute isegi, kui palju tarvilisi sõnu teie ei tea ja kuidas neid ära õppides sõnavõimes tõusete, avardute, isegi taidurlikkusele.

Muuseas näib, et koolid vähe rõhku panevad õpilaste isikliku emakeelse sõnavara suuruse ja väärtuse kasvatamisele.

3.

Sedelid konspektina.

Õppides nopitakse tekstist välja olulisem ja märgitakse üles, tavaliselt vihku, et seda eraldi mällu suruda, eriti kindlasti.

Nii moodustub konspekt, kokkuvõte, kuhu koondub õpiaine n.-õ. ekstrakt.

Vihu asemel võib ja on parem kasutada sedeleid.

Kuidas toimitakse?

Näiteks on raamatus konspekteerimist (et eraldi pähe õppida) vajav daat (anne, andme): Kevadel 1831 esines Russel mõõduka reformi kavaga.

Sedelile konspekteeritakse see mõte järgmiselt: ühele küljele küsimus: mil-lal esineti mõõduka reformi kavaga?, teisele küljele vastus: kevadel 1831, John Russel.

*) Muuseas on praegu ilmumas täielik soome-eesti sõnastik prof. J. Mägiste'lt. On ilmunud 35 poognat. Tellida Akad. Emakeele Seltsist Lai tän. 34 Tartu, 6 kr. sissemaksuga.

Vahel võetakse konспекти lühidalt kokku laiali kirjutatud mõtted.

Näiteks Barthist (Gesch. d. Erziehung) lk. 4-lt konspeteerime: küsimuse küljele märgime: organismi tunnused?, vastuse küljele: 1) tervik määrab osi, 2) osade vastastikmõju, 3) edasiidutamise võime.

Nii on sedeleile konspeteeritud terved raamatud. Näiteks raamat O. Tumlirz — „Die geistige Entwicklung der Jugendlichen“ andis oma 306 leheküljelt konспекти ca 2500 sedelit. Konspeteerimine vältas nädalat kolm, õppimine sellevastu ainult 6—7 päeva, mille kestel aine sai „hiigla selgeks“, „selgeks kui vesi“.

Kui ei soovita põhjalikku omandamist, võib sedeldamata jätta mittemajajärgulise tähtsusega faktid, süvenduse aste on ju valitav teatud piirides.

Sedeldamiseks kulub aega enam muidugi kui 2—3-kordseks raamatu läbilugemiseks, sedeldamine on pingutav vaimline töö (eriti algajale), kuid ta viljad on lootusiületavalt rikkalikud.

Sedeleid kasutatakse õppides ainet, mida on tähtis hästi teada.

Sedeldamisel juba jääb aine umbkaudu meelde, nii et sedelipakki aine täieliseks mälustamiseks vaja lehitseda ainult korda 3—4. Tavaliselt jõutakse aine sedelipakk päevas läbi võtta üks kord, kuid katsugu keegi raamatu 300 lk. iga päev kord läbi lugeda.

Sedeldamisel formuleerime küsimusi-vastuseid, lühendame, tarvitame telegramm-stiili — kõik see tõstab väljendusvõimet erakordsesti.

Sedeleilt õppimine on kogu aeg *enese-küsitlemine*; vaadates ainult küsimuse küljele, võib püüda peast vastata vastuse külge, kui seda suudetakse, s. o. küsimust silmates otse automaatselt „tuleb meelde“ vastus, siis on aine täiesti selge.

Tehtagu katsed sedeleilt õppimisega, siis selgub asi paremini.

4.

Sedel-sõnastik.

Sedelite abil saab igaüks endale valmistada mingi keele sõnastiku.

Ta kirjutab laenatud raamat-sõnas-

tiku sedeleile ümber. Ühele sedeliküljele sõna võõrkeeles, teisele — emakeeles.

Muidugi ei tarvitse kirjutada kõiki sõnu. Mõned on juba varasemast ajast täiesti tuttavad, samuti liigne on kirjutada kõike samast tüvest moodustatud sõnu.

Ärakerjutus tehakse enese tarvete kohases ulatuses. Sedel-sõnastik — et sedelid ei läheks laiali — asetatakse tarvilise pikkusega kitsasse *karpi*.

Selline sõnastik seisab laual.

Kirjandust lugedes, otsides mingit sõna, on vassaku käe sõrmedega sorida välja otsitav. Ruttu ja kergesti käes!

Sedel-sõnastik on tegelikult kaks sõnastikku: tarvitseb tema vaid ümber seada teise keele järele alfabeediliselt. Nii ungari-eesti asetatakse ümber eesti-ungariks.

Aga see võtab palju aega, võidakse öelda. Võtab ikka, kuid seejuures jääb kõrvaltuluna ka palju sõnu meelde.

Enne seda aga tõuseb juba väide: sellise sõnastiku ümberkandmine sedeleile võtab liiga palju aega.

Vastame: aega kulub küll, kuid mitte ka liialt. Näiteks kulus soome-vene sõnaraamatu põhjal soome-eesti sedel-sõnastiku koostamiseks umbes kolm nädalat, iga päev à 2—3 tundi.

Kuid eks ole see ajakulu sellele, kes soovib keelt omandada, väike. Töö juures jääb rohkesti sõnu meelde otse isenesest, ja üldse keel saab niivõrt kodusemaks, et edaspidine õppimine tublisti hõlbustub.

5.

Tsitaatide kogu.

Iga haritud inimene, eriti aga teadlane, kirjamees, mõne ala spetsialist vajab koguda *väljakirjutusi* loetud raamatuist (Ajalehist teeb ta väljalõikeid — seda raamatuist teha ei saa).

Mõned, oleme näinud, koguvad tsiitaate lehtedele, mida panevad teadusalade (või muu jaotuse aluse järgi) ümbrikuisse, millele vastavad pealkirjad.

Paremaks tuleb arvata *tsitaate kanda sedeleile*. Sedeli nurgale kanda märksõna.

Niiviisi märksõnadega tähistatud tsiitaatide sedeleist (mida koguneb tuhan-

deid) on hõlpus leida soovivat alfabeedilisel korraldatud märksõnade järele.

Näide. Sedeli nurgal märksõna — asjatundmatus. Sedelil tsitaat: „Vähe teada ja siiski end hädaohtu asetada — tähendab vabatahtlikult oma hukatust otsida“. Gracian, 271.

6.

Märkmete kogu.

Just samuti võib koostada hästi käepärast oleva kogu sedeleist, millele kantud mõtted, mis tekkinud lugedes, liikudes j. n. e.

„Tehke ülestähendusi lugedes!“ rõhutamise koos prof. Suitsuga ja lisame: „Kandke need sedeleile“.

7.

Ülestähenduste kogu.

Tsitaadid ja märkmed võivad moodustada ka ühise kogu — ülestähenduste kogu.

Selliseid kogusid moodustavad ka laialt tarvitusel olevad *kartoteegid*.

Vähegi suuremail teaduslikel töodel sünnib aine kogumine hõlpsa käsitlemise mõttes sedeleile, mis moodustavad etteseatud probleemile vastava *erikogu*.

8.

Ettekanne sedeleilt.

Tähtis uuendus ja vahend vaba kõnelmise arendamiseks!

Selle asemel, et referaat sõnasõnalt maha lugeda, kui võimalik, leppida märkmetega, mida sidudes tahtmatult tekib see, mille omandamisele kõneõpp püüab — *vaba kõne*.

Just sedeleile on mõnus konspekterida ettekande olulised punktid, sekka võttes vajalisi sedeleid eelmainitud kogudest.

9.

Sedelid õppimisel ja materjali kogumisel.

Sedelite meetod, nagu iga teine, pole universaalne võti, mis avab kõik ukсед. Ka temal on piirid.

Meetodi kasutamise üksikviisid ja piirid kujundatakse järgmiste tegurite poolt: 1) õpitava aine iseloom, 2) õppijate individuaalne erinevus.

Oma isikule meetodit ja tema üksikvõtteid kohandades on tulus *tunda mälu ja õppimise seadusi*.

Selle kohta võiks soovitatav olla E. Meumann'i kuulus „Ökonomie und Technik des Gedächtnisses“. Mälu ja õppimise kohta eritöid on kirjutanud ka Dörfeld, Forel, Lasson, Colegrove, Wahle, Piéron j. t.

Meie poolt esmakordselt kirjanduses on käsitelu leidnud sedelite kasutamine õppimisel, sedelid konspektina, ettekanne sedeleilt kui ka mõned üksik-asjad.

Ühtlasi juhtisime tähelepanu ka varemini käsitelu leidnud sedelite kasutamisele materjalide kogumisel.

Viimase kohta on soovitatav juurde lugeda igale õppijale ja algajale teadusemehele meetodi küsimustes otse paljuvalgustava tähtsusega *Leopold Fonck'i* teosest „Wissenschaftliches Arbeiten. Beiträge zur Methodik und Praxis des akademischen Studiums“. Felizian Rauch, Innsbruck 1926.

Eriti edasijuhtiv selles teoses on ka teadusliku uurimise viiside ja võtete kohta käivate teoste mainimine ning loendus.

Siit kui ka Fonck'ist omandatud äratustel sedelite kasutaja teeb ka ise rohkesti väikesi avastusi ja lisandeid kirjeldatud meetodile.

Tööjuhataste koostamisest.

H. Schmidt.

1930. a. suvel korraldatud kasvatus-teaduslik nädal ja kooliuuenduse näitus panid meil aluse laiemaulatuslikule katsetamisele tööjuhatastega, nimeta-

tagu seda siis dalton-plaaniks või individuaalseks tööviisiks.

Tubli tõuke andsid sellele veel 1931. a. korraldatud pedagoogilised nädalad. Ka

E. Õ. L. Pedagoogiline Toimkond on oma eriliseks ülesandeks võtnud selle tööviisi levitamise, mõtteosaliste ja töö organiseerimise.

Meil on tööjuhatusete järgi töötamine seetõttu levinud enam, kui seda vast üldiselt arvatakse, rääkimata nendest, kes sellist töökorraldamisviisi kasutasid veel enne, kui teatigi tööjuhatusete nimetusest.

Tööjuhatusi antakse küll suuliselt, küll kirjalikult, nii paljundatult kui ka klassitahvlile kirjutatult, või jälle õpilastele dikteerides. Mõnes aines võime anda õpilastele (parandustega küll) isegi trükitud tööjuhatused terveks õppeaastaks.

Need tööjuhatused on aga sageli väga puudulikud.

Õpilaste iseseisva töö korraldamisel — nii dalton-plaani kui ka individuaalse tööviisi järgi — on aga tööjuhatused peamise tähtsusega.

Ei tohiks olla kasutu, kui tööjuhatusete koostajad pööraksid tähelepanu ka neile alamaltodud põhimõtetele, mille rõhutamist peeti vajalikuks SSSR-is peale mitmeaastast töötamist dalton-plaani järgi:

1. Iga tööjuhatus kui pikaks ajaks see ka antakse, peab moodustama teemaatilise (sisulise) terviku, mis jaguneb kavakindlalt korraldatud ja teema terviklikkusega ning tööjuhatusete sihiga seotud küsimusteks.

2. Ülesandes orienteerumiseks tuleb tööjuhatusete alul täpsalt ja selgesti formuleerida tööjuhatusete siht ja teema.

3. Üksikute tööjuhatusete loogiliseks sidumiseks terve kursusega tuleks tööjuhatusete paigutada kordavaid küsimusi ja lühikesi skemaatilisi ülevaateid varem läbitõotatud küsimustest.

Sama sihi saavutamiseks on ka kasulik alustada tööjuhatusi lühidalt ja täpsalt tehtud kokkuvõtetega, millele tulnud üldtunnis, töötades eelmise tööjuhatusete järgi.

Et need kokkuvõtted tööjuhatusetes tunduksid õpilaste poolt tehtud otsustena, selleks on vaja protokollida üldtunnide sisu. Neist protokollidest tehakse siis väljavõtteid tööjuhatusete paigutamiseks.

4. Kasulik ja isegi tarvilik on anda õpilastele vahete-vahel tööjuhatusi puhtkordava iseloomuga. Need kordavad tööjuhatused peavad aga peale kordamise moodustama nagu barjääri, tõkke, mille õpilased võivad alles pärast vähema-rohkema hulga küsimuste läbitõotamist.

5. Et tööjuhatus annaks kava õpilase kogu töö kohta antud aines, selleks tuleb tööjuhatusete paigutada ka juhatusi kõigi tööde kohta, nii individuaalse kui kollektiivse, täiendavate ja üldtunnide kohta, õpireisideks ja koduseks tööks; võimaluse korral juhatada õpilasi töösse ka vastavatesse ringidesse ja kasulikele töödele seltskonnas.

6. Tööjuhatus peab silmas pidama ka kõikide õppeainete korrelatsiooni ja sündsals korral juhatama õpilast ka vastavatele töödele teistes õppeainetes.

7. Õpilaste suure arvu juures, kus õpetajal võimatu anda õpilastele üksikult tarvilikke meetodilisi juhatusi, samuti ka võimalikkude vigade vältimiseks õpilaste töödes on tarvilik tööjuhatusete paigutada meetodilisi näpunäiteid. Selleks pakuvad materjali töötulemused (õigem: puudused töödes) kui ka kontrollitööd.

8. Tehniliste juhatusete arv ja esitatud küsimuste üksikasjalikkus, lk. ja §§ juhatamine oleneb õpilaste harjumisest iseseisva tööga, nende vanusest ja arenemisastmest, ja sellest, kaua kool juba tarvitanud sellist tööviisi. Nende juhatusete (alul vajalikkude) rohkust võib, harjumuse ja iseseisvalt töötamise oskuse kasvades, kavakindlalt vähendada.

9. Kuni selle tööviisiga täielikult harjumiseks tuleb tööjuhatusetes eraldada küsimused, mis õpilased suudavad ja peavadki läbi töötama iseseisvalt, nendest, mille lahendamine vajab kõrvalabi, — kuigi nii ühed kui teised paigutatakse tööjuhatusete.

10. Arvestades erinevust õpilaste tööjõus, arenemises, tüüpides, on tingimata tarvilik — vastavalt erinevustele — anda ühest ja samast ülesandest mitu varianti, mis erineksid materjalis, materjali hulgas, keerukuses, raskuses, konkreetsuses j. m.

11. Soovitav on paigutada tööjuhatusete ka nimestik kirjanduse kohta,

mida soovitatakse läbi lugeda küsimuse kohta väljaspool klassitööd.

12. Tööjuhatus peab sisaldama ka tehtud tööst aruandmise viisi ja vormi. Peab olema tähendatud, missugune töö tuleb teha kirjalikult ja missugune peast.

13. Aja otstarbekaks kasutamiseks tuleb tööjuhatuses näidata, mille jooksul õiendada ülesanne, näit. 4 tööüksust = 1 tund.

Lõppeks. Ma ei avalda soovi, et meie koolitöö kiires korras mõne eeskuju järgi „individualiseeritaks“, kuigi on väljaspool kahtlust, et meie kool tuleb viia elule lähemale ja õpilane — lähemale iseseisvale tööle, milles üheks abinõuks on tööjuhatusete kasutamine õppetöös. Kuid see abinõu on seda väärt, et talle pöörataks tõsist tähelepanu.

Võistluseksameist keskkoolides 1931. a.

A. J. Möller.

Möödunud kevadel korraldati Tallinna keskkoolides sisseastujaile võistluseksamid.

Paaris koolis kasutati teste õpilaste valikuks.

Test on ühine mõlema kooli jaoks ja taotleb õpilaste teadmuste hindamist foneetika, morfoloogia, süntaksi ja kirjanduse alal.

Foneetika alalt.

Õpilasi lastakse määrata silbivälteid. Üksikud on lahendanud ülesande õieti, — näha on, et teadsid, mida neilt nõuti. Enamik õpilasi on kas nõidunud numbroid (1, 2, 3 — huvitav, et mõni on ka märki tabanud) või jätnud ülesande hoopis lahendamata, või on kõrvutanud tugevaastmelisele sõnale vastava nõrgaastmelise ja ümberpöörduvalt.

Morfoloogia alalt.

Testis on lastud õpilasi *käänata* sõnu:

A. Halb, kunstnik, mõte, rukis, lukk.

B. Vakk, rikas, aednik, kurb, küte; nii siis astmevahelduslikke sõnu.

Jagu saadud võrdlemisi hästi, vääratusi vähe, näit. Kunstnik-kunstnikut, kunstnikute; lukkus, vakkas.

Koolides käsitletud käänete erinev järjestus sai mõnele õpilasele komistuseks: omastav võeti osastavaks, seesütleb sisseütlevaks.

2—3 õpilasele on teinud antud sõnade käänamine peaaegu ületamatuid raskusi.

Pööramist puhtal kujul ei esine, vaid üksikud vormid: hoidsid, leidsid, võtsid, nutsid, leidke, kandke; hakanud, rutanud; ehitada — ei ehitata, kirjutada — ei kirjutata.

Komistusi vähe: üksikuil nuttsid, ruttanud.

Eelnimetatud üksikud õpilased (2—3) ei saa hakkama ka pööramisvormide tarvitamisega.

Liide gi, ki (undki, lahkuski).

Testis lastakse määrata sõnaliike: nimi-, omadus-, arv-, ase-, pöörd-, määr-, kaas-, side-, hüüdsõna.

See ala on enamikul tundmata: vähesed on siin teadnud midagi määrata; on jäetud kas täiesti täitmata või on juhuliselt midagi kirjutatud, et aga kirjutada.

Süntaksi alalt.

Testis esineb kaks lausepõimi, milles kästakse pealause alla kriipsutada. Ülesanne on lahendatud enamikul õieti, leidub ainult üksikuid vääratusi. Ses ülesandes esineb ka lihtlause, millele tuleb pealause alla kriipsutada. Mõned õpilased on kriipsutanud alla kogu lause, teised osa lausest, mõned koguni poolitanud lihtlause kaheks komaga; pea- ja kõrvallause vahel peab olema

koma, — mine tea, ehk on õpetajal see kogemata ära jäänud.

Edasi lastakse määrata lauseliikmed: alus, öeldis j. t., nimelt koha-, aja- j. n. e. määrus, osa- ja täissihitis, täiend. Siin valitseb alles õpilaste vastustes segadus. Alus ja öeldis määratakse enam-vähem rahuldavalt, mõni nimetab kõiki ülejäänuid lauselaiendeiks, kuid õpetajad on need lugenud vigadeks. Võrdlemisi väike osa õpilasi määrab kõik need adverbiaalid, objektid ja atribuudid siiski peaaegu õieti, teised leiutavad neile uusi, omapäraseid nimetusi, nagu liitsõna, pöörsõna, tegusõna, määrav pöörsõna, arvsõna, nimisõna, määr sõna, öeldisetaide, mõtteline nimisõna, öeldissõna j. n. e.

Tunduv osa õpilasi on jätnud täiendid (objektid, adverbiaalid, atribuudid) määramata.

Selle ülesande lahendus on käinud suuremale hulgale õpilastest üle jõu, on osutunud tundmata maaks.

Interpunktsooni alalt.

Ülesanne sisaldab koondlause, otsese kõne ja lausepõimi. Koondlause esinevad kaksikpunkt ja komad. Mõned on kaksikpunkti asemele kirjutanud koma. Selle ülesande lahendusega võib üldiselt rahul olla.

Kirjanduse alalt.

Õpilastel tuli määrata antud teoste autorid. Ka selle osa on õpilased lahendanud kas hästi või rahuldavalt. Vääratusi on rohkem teoste puhul, mis õppekavas ei ole nimetatud, kuid leiduvad üksikuis lugemikes, nagu „Püve Peetri riukad“, „Käkimäe kägu“, Kuhlbari luuletised. Nähtavasti on oletatud, et algkoolis tarvitatakse Raua lugemikku, peale muu leiame sealt ka luuletised, mille autorite määramisel kõige rohkem eksitakse või jäetakse need määramata: „Mingem üles mägedele“, „Kui kungla rahvas kuldsel aal“, „Kas tunned maad, mis Peipsi piirilt“, „Eestimaa, mu isamaa“.

Testide üldkokkuvõte.

Kaubanduskoolis:

nõrku (n—, n, n+)	
(90 küsim. õigeid . . . . .)	27—53) 26,4%
rahuld. (r—, r, r+)	
(90 küsim. õigeid . . . . .)	48—72) 58,5%
häid (h—, h) (90 küsim. õigeid . . . . .)	73—81) 15,1%

Gümnaasiumis:

nõrku (n—, n, n+)	
(90 küsim. õigeid . . . . .)	33—57) 21,3%
rahuld. (r—, r, r+)	
(90 küsim. õigeid . . . . .)	58—75) 56,3%
häid (h—, h) (90 küsim. õigeid . . . . .)	76—86) 22,4%

Nii siis testide tulemuste järgi on algkooli kursuse lõpetanud umbes 25% õpilasi nõrgalt. Milles peitub selle põhjus?

Algkoolis töötatakse juba mitmendat aastat uute õppekavade järgi. Tänapäeva algkooli õpetaja ei puudutagi algkooli õpilastega silbivälteid, käändja abisõnade alaliike, samuti ei tunne algkooli lõpetanu laiendite liigitust (objekti, adverbiaale, atribuute). Kõik see materjal kuulub keskkooli I ja II klassi kavasse, nii siis peab lahendama sääraseid ülesandeid keskkooli alama astme (II klassi) lõpetaja. Kevadel nõuti aga nende ülesannete lahendamist algkooli lõpetajailt. Ja me nägime, et just neis osades osutusid õpilased nõrgaks.

Keskkooli astujailt ärgu nõutagu rohkem kui algkooli lõpetanuil!

Testi tulemustest ilmneb, et üksikud koolid teades, mida soovivad keskkooli õpetajad, ei arvesta maksvat õppekava, vaid keskkooli soove. Arvan, et see pole kasuks meie rahvaharidusele, kui algkooli aega kulutatakse kasutule formaalsusele, sest selle all peab ju kannatama nii mõnigi rahvale kasulikum ala. Küll saab aga säärane kool tasuna tõsta õpilasi välja üldkogust, kel pole vahest aimugi kõigist neist silbivälteist, nimi-, omadus-, ase-, arv-, määr-, kaas-, side-, hüüdsõnadest, täiendist, osa- ja täissihitisest, koha-, aja-, viisi- j. n. e. määrusest.

Kui testidest kõrvaldame eelnimetatud üleliigsuse, siis kujuneb sootuks teine pilt: nõrgaks võiks tunnistada ainult 2—3 õpilast, mitte aga 21—26⁰/₀. Ja selliste tagajärgedega võiks rahul olla ja teste lugeda kordaläinuks ning õnnestunuks.

Teistes koolides lasti õpilastel kirjutada kas kirjand, etteütetus või loetu ümberjutustus. Neist tõist on tunduv 0% (kuni 40-ni) häid, mis vastavad nii sisult kui vormilt esitatud nõudeile. Rahuldavais, osalt ka häis tõis leidub eksimusi, nagu õigekirjas, kirjavahe-märkides, lauseehituses.

Õigekirjas eksitakse võrdlemisi vähe, kui kõrvale jätta üksikud nõrgad. Õpilaste tõis leiduvaist vigadest võiks märkida:

1. klassi õppekava piirides:

a) pikk ja lühike häälik kirjas: lagen-tikul, lähetal, põlluld, viidsinud, puududada, ksigudes, ronk (pro rong), õnelikult, värvikülane, tutav.

b) suur ja väike algustäht: mart, Hiinlane, Hiina komme, Alevi ja Järve, Jaanipäev.

2. klassi õppekava piirides:

a) ühe- ja kahekordne täht ühesilbilise sõna lõpul: kül, mull (pro mul).

b) silbitamine: kõi-tnud.

d) liithäälik: vanndunud, võttma, assja, Tsittri.

4. klassi õppekava piirides:

a) käändevormides: kääst, vääl, kukke laul, juttus, maastikut.

b) pöördevormides: taub, nää, jäeda, pakkin.

d) t, d s-a ees pöörd sõnades: leitsin, jõutsin.

e) gi, ki: olguki.

5. klassi õppekava piirides:

a) astmevaheldus käändevormides: palehigis (pro palgehigis).

b) ainsuse osastavas d, t: õhtud, isat, emat, onut, paberid.

d) mitmuse osastavas i, id, sid: talusi, põldusi, rabasi, isasi, isu, kiireid, väik-seid.

e) mitmuse tunnused: kohusdest, raha-tega, kontitesse, pilvetega, voogeis.

g) sisseütleva lõpud: vankri, riide, pudelise, Keila.

h) pöördevormides: rutame, hakas, lakas, hakkanud, hakkata, purskades, lükkatakse.

Raskusi teeb õpilastele sõnade kokku- ja lahkukirjutamine. Kirjutavad kokku: pikakäigu, kodupoole, igalepoole, õuepoole, seljataha, ülelugema, ettevalmistama, väljakiskus, vastuvaatasid, üle-elasin, on läbielanud, väljavõttes. Lahku kirjutavad: sinna poole, iga üks, välja tõmbamine, ime pudel, kaabu lott, naaber talu, õue värav, hommiku eine, viie aastane, kuld loss, sõidu pilet, sõidu tuju, jõulu pühad, maa inimesed.

Üksikud õpilased tarvitavad valesi h-tähte sõna alul: hammustas, härkas, huudishimulik. Või jälle: akanud, aige, äda, ari, aamriga.

Tunduva osa vigu põhjustab murrak: meetert, hoost, ikke, parajast, hirmsast, kumbagit, nõnna, tõmmab, raputates, lasi, võerana, veike, nüid, saivad, jook-sivad, õhtal, kuhugile, kellegile, ülesse, omnibussi.

Kirjavahemärkides eksivad algkooli lõpetajad rohkem kui ortograafia alal. Koondlauses osatakse täiesti rahuldavalt tarvitada sidesõnu, komat ja kaksik-punkti. Ka lauserinnas kirjavahemärkide tarvitamine ei tee raskusi. Lausepõimis kirjavahemärkide tarvitamise oskust algkooli lõpetanuil umbes 10—13% ei saa pidada rahuldavaks. Nii leidub õpilaste töödes selliseid ilma kirjavahe-märkideta lausepõime: „Kui ta põllule läks hakkas ta kohe vanduma“; „Mart ise räägib kuidas see sündis“; „Rikkus mis oli kergesti saadud kulus kergesti ära“. Patustatakse isegi 2. ja 3. klassi kava piirides (et, nii et, sest et, see-pärast et j. n. e.; kui, siis; kus, kust, kuhu; kes, mis, kelle, mille, keda, mida j. n. e.): „Ringi vaadates märkas in et olen soos“ pro „Ringi vaadates märkas in, et olen soos“. Kirjavahemärkidele tuleb vääriline tähelepanu pühendada juba 2. klas-sist alates (võimaluse korral muidugi ka 1. klassis), alguses välistunnuste (et j. n. e.) abil kui ka mõtete eritlemise kaudu. 5. klassis lausepõimi käsitle-misel ning kirjandeis olgu kirjavahe-märgid eriti tulipunktis. Kirjavahe-

märkide tarvitamise oskust süvendatagu vajaliselt 6. klassis.

Kongruentsivigu leidub üksikuid: selle vastusele, vana isade.

Ravimisele tuleksid võtta laused: Koju jõudes oli juba hommik (minu jõudes koju oli juba hommik); „Tagasi tulles karjamaalt tuli talle vastu kaks meest“ (peremehe tulles tagasi karjamaalt tuli talle vastu kaks meest); „Kuju jõudes heitsin puhkama“ (koju jõudnud, heitsin puhkama).

Üksikuil õpilastel võib leida lauseehituselt lubamatuid lauseid. (Vaevast sai naine harja pudelisse pista, kui sealt tuli juba uus. Nüüd hakkasid nad sellega omale leiba teenima. — Ja igauht, keda ma silmitsen, vaatavad aknast. — Majad, mille ees rong peatus, sain ma ema käest teada, et need jaamad pidid olema. — Seda tunnet, mis on iseäralik ja mida teavad ainult need, kes seda ise läbi elanud). Stiililt jätavad soovida ka säärased laused: Hommikul läksime karjamaale. Karjamaal oli 6 lehma. — Maal, kus suvel kui ka talvel nii ilus ja ülev on, on minu sünnimaja. — Näeme kaugelt Keila juga. Ta vajus ikka raskemalt ja kohisedes.

Tähendusõpetusel tuleks eriti harjutada sõnu: enese-enda, oma, enesele-endale, endile, omale j. n. e., kuna nende tarvitamisel rohkesti eksitakse.

Otseses kõnes esineb mõnel õpilasel „et“: Ema ütles, et ära karda midagi — pro Ema ütles: „Ära karda midagi“.

Õpilasi katseil oli

a) kirjandi järgi:

häid (h+, h, h—)	38,8%
rahuld. (r+, r, r—)	50%
nõrku	11,2%

b) etteütluse järgi:

häid	41,2%
rahuldavaid	45,1%
nõrku	13,7%

d) ettelõetud luuletise ümberjutustise järgi:

häid	21,6%
rahuldavaid	64,9%
nõrku	13,5%

e) ettelõetud muinasjutu ümberjutustise järgi:

häid ja rahuldavaid	91,5%
nõrku	8,5%

Nii siis võib olla üldiselt rahul saatutistega emakeele alal algkoolis.

Suurima nõrkade protsendi (13,7%) andis etteütlus.

Etteütlus õnnistus õpilastel, kel arenenud keelekuulmine ja kelle õpetajad võib-olla harrastanud etteütlust ning samu etteütlemissõtteid kui etteütleva katsel. Teistele tekitas aga etteütluse järgi kirjutamine raskusi. Algkooli ülesanne ei ole ju ometi valmistada etteütluse järgi kirjutajaid, seepärast ei tohiks etteütlus väärida erilist harrastust algkoolis. Kui katsel soovitakse etteütluse kirjutamisega määrata kindlaks õpilase õigekirjaoskust, siis on see praeguste algkooli kavadega täielises vastuolus. Seletuskirjast loeme: „Õigekirja tohib nõuda ainult neis keele piirides, mida laps ise iga päev tarvitab. Sedasama tuleb silmas pidada ka kirjavahemärkide suhtes“. Nii siis oleks aeg loobuda etteütlustest katseil algkooli kava piirides. Seda enam, et etteütlus pole kindel abinõu ka õpilase õigekirjaoskuse määramiseks. Näiteks on katsetööde seas nõrgaks hinnatud etteütlus õpilaselt, kelle kirjand on hinnatud aga heaks; samuti esineb ka vastupidine nähtus: kirjand ei rahulda, aga etteütlus on hea. Ka ei saaks soovitavaks pidada loetu, eriti veel seotud kõnes, kirjalikku jutustamist. See on võõraste mõtete ja võõra keele pealesurumine, mida eitavad aga algkooli õppekavad (vt. lh. 64). Katsetööde teema olgu lapsele kohane, lähedane, kirjand nende oma elamuste jutustis. Seepärast võib lugeda õnnestunuks teemavalik koolis, kus kirjutati kirjand teemal: „Minu esimene sõit linna“ või „Minu esimene sõit maale“. Eelistatavamad oleksid siiski olnud teemad: „Minu sõit linna“, „Minu sõit maale“. Jääb soovida, et tulevikus kirjalikel katseil võimaldataks algkooli lõpetanule väljenduda selliste teemade järgi.

Kooliuuendusnurk*).

Joh. Käis.

Õppeainete keskustus algkooli vanemais klasses.

Õpetuse keskustuse nõue on sügavamaid ja laiaulatuslikumaid kaasaegses kasvatusteaduses. Ka tegelikus koolitöös on leidnud üldist tunnustamist keskustuspüüded nii algõpetuses kui vanemal astmel.

Algkooli nooremis klasses kasutatakse eduga õpetuse keskustuseks üldõpetust. Üldõpetus toob koolitöhe ka palju värskust, eluligidust ja võimaldab lastele rohkesti huvipärast isetegevat tööd. Seepärast üldõpetus paremini kui ükski teine kaasaegne õppekorraldus täiendab moodse kasvatusteaduse põhinõudeid, ja üldõpetuse edu tulevikus on kindel ka seal, kus tänapäev veel ei tunta selle tõelist kasvatustlikku väärtust.

Algkooli vanemais klasses ja kesk-koolis samuti otsitakse teid õpetuse sidumiseks, ühtlustamiseks, et kaotada senise äärmiselt killustatud aineõpetuse halvad mõjud. Käesoleval ajal pole siin veel leitud küllalt rahuldavat uut õppekorraldust. Mitmesuguste keskustusvoolude vahel on väga suur vahe-
maa — tagasihoidlikust seose-otsimisest sugulasainete vahel kuni täiesti vaba üldõpetuseni. Tähtsamaist keskustusviisidest märgime siin alljärgnevad.

1. *Õpetuse tihendus ajas* (epohhiaalõpetus — EPOCHALUNTERRICHT)^{1**}). Sellega mõistame üksiku õppeaine kursuse või selle osa koondamist lühemale ajavahemikule, suurendatud tundide arvuga. Nii näiteks võib käsitleda teatavas aja-

vahemikus (kuu-kaks) ajalugu, kasutades selleks ka mõne teise aine tunde (näit. maateadus, kirjandus, kodanikuõpetus). Edaspidi toimitakse vastupidi, jättes ajalootunnid sellele ainele, millelt „laen“ saadud.

Niisugune tihendus on kasulik töö produktiivsuse mõttes eeskätt neis aineis, mille tundide arv nädalas väike (1—3 tundi). Peale selle tekib loomulik vajadus tihendada õpetust n.-õ. hooaja aineis: sügisel ja kevadel tuleb tunduvalt suurendada loodusõpetuse tundide arvu õpikäikudeks ja nendega seotud aine käsitluseks. See ümberkorraldus tunnitabelis on võimalik, kui talvekuudes käsitletakse mõnd teist ainet suurendatud tundide arvuga loodusõpetuse arvel.

Kui kaugele võib minna säärases õpetuse tihenduses, on raske täpsalt öelda: palju oleneb ainest endast, selle käsitlusviisist, õpetaja ja õpilaste huvidest j. m. Väliselt tundide ümberpaigutamine õpetuse tihenduse ehk epohhiaalõpetuse otstarbel ei tekitata raskusi klassisüsteemis või sugulasaineis, mis tavaliselt ühe õpetaja käes ka keskkoolides. Ühte tuleks siiski silmas pidada: oskusaineis ei peaks tekkima pikemat vaheaega. Õiged piirid näitab vist kõige paremini õpetaja pedagoogiline takt. Esimesi juhatusi niisuguseks keskustuseks meie oludes leidub ka raamatus: Joh. Käis. „Uusi teid algõpetuses“ (lk. 37 j. j.; siis veel 5.—6. õppeaasta töökava, lk. 148 j. j.).

2. *Horisontaalne ehk ristlõike-keskustus* püüab siduda õppeaineid kogu aeg nende käsitluse kestel. Üldõpetuses on see hästi teostatav *põhiteemade* ümber, mis määravadki ainevaliku kõigil õpetuse aladel (lugemine, kirjutamine, arvutamine, joonistamine j. n. e.). Vanemal astmel, üksikute õppeainete suurema erinevuse tõttu sisus ja käsitlusviisides, nii laiaulatuslik ühtlustamine tavaliselt ei ole võimalik. Siin tulebki leppida laiemate või kitsamate *keskustusteemadega* (me nimetame neid

*) Käesoleva numbriga alates anname Kasvatuses ruumi „Kooliuuendusnurgale“, mille ülesandeks on 1) anda lühemaid ülevaateid kooliuuenduslikust liikumisest välismaal, 2) refereerida vastavat kirjandust ja 3) tuua näiteid meie koolide praktikast kooliuuenduse alal. „Kooliuuendusnurga“ eest hoolditsemine on lahkesti enda peale võtnud E. O. Liidu pedagoogiline sekretär hra Joh. Käis.

Toimetis.

***) Numbrid osutuvad küsimust käsitlevate teoste loendusele kirjutise lõpus.

keskustusringideks), mille käsitlus areneb ühtaegu kõrvuti.

Horisontaalne keskustus ei tee sugugi liigseks ka õpetuse tihendust. See tähendab, et üksikuid ainealasi (maateadus, loodusõpetus, ajalugu j. m.) keskustusringi piires käsitletakse mitte üksikute õppetundide kaupa kõrvuti, nagu see toimub tavaliselt, vaid tervikuliselt üksteise järele: näit.: enne kogu maateaduslik aine keskustusringis, siis ajaloo osa j. n. e., kasutades selleks kõigi keskustusringi kuuluvate ja tihendatult käsitletavate ainete tunde.

Tegelik töö näitab, et laiemaid keskustusvõimalusi leidub teemades inimese kultuurtegevusest loodusteaduslik-tehnilise ja ajaloolise tagaseinaga.² Niisuguste teemadega saavutatakse suurimat eluligidust ja kohanemist tegelelikele oludele.

Maakoolides välismaal kasutatakse eduga keskustust aia- ja põllutöö alusel.³ Nõukogude Venemaa „produkt-siooni“-koolides minnakse palju kauge-malegi: kõik õpetus on keskustatud igapäevase töö ümber vabrikuis, tehastes, põllul.⁴

3. *Vertikaalne* ehk *pikilõike-keskustus* püüab käsitleda üldõpetuse põhi-teeme uuesti ka vanemal astmel, kuid üksikasjalisemalt ja sügavamalt. Niisuguse keskustuse nõrgeim külg on selles, et õpetus kergesti võib muutuda tüütavaks kordumiseks, mida väga raske vältida. Peale selle tähendatakse niisuguse õppekorralduse kohta, et siin on ainult keskustus „õpetajas endas“, mis õpilastele jääb halvaks aineõpetuseks.

Kuid täiesti ignoreerida vertikaalset keskustust siiski ei saa, ja nimelt psühholoogilistel motiividel. Õpetus peab vastama õpilaste huvidele ja võimeile üksikuid arenemisastmeid. Neid eraldame algkoolieas kolm: 2) keskmine lapseiga; tegevusaste (8.—10. aastani); 2) vanem lapseiga, analüseeriva vaatluse ja suhete otsimise aste (10.—12. aastani); 3) eelküpsuseiga, murdeaastad; põhjuslikkuse otsimise, algava sünteseeriva mõtlemise aste; tüdrukul — tundeelu arenemise aastad (12.—15. aastani).

Seepärast ei saagi normaal-õppekava teisiti üles ehitada kui *astmeliselt* ja *kontsentriilselt*: üldõpetus (1.—2. õppeaasta), propedeutilised eelkursused aja-loos, maateaduses, loodusõpetuses j. m. (3.—4. õppeaasta) ja eelmiste astete õpetuse laiendamine ja süvendamine (5.—6. õppeaasta). See keskustuskava on maksev nii oskuste kui teadmuste omandamisel. Arusaamatuste vältimiseks tähendame veel, et täielik keskustus ristlõikes, s. o. *üldõpetus, on hästi läbiviidav ka 3.—4. õppeaastal*.

4. *Vaba üldõpetus* ei tunnusta ühtki kindlat õppekava ega metoodilist ainejaotust ühelgi õppeastmel. Õpilaste endi küsimused ja arutlused tõstetud küsimuste puhul on siin kogu õpetuse *sisuks* ja *vormiks*. Vaba üldõpetuse põhjenduseks tuuakse harilikult väide, et loomulikult tekivad lastel mitmesugused küsimused ja mõtted kokkupuutumisel ümbritseva eluga ja seepärast *elu ise* ja *ainult elu* ongi õpetuse allikaks. Vaba üldõpetuse tuntuimad teostajad on Berthold Otto, Erler⁵, Kretschmann⁶. Õppimine elust on ka Nõukogude-Venemaa töökooli ehk produkt-siooni-kooli põhialuseks. Lapsed töötavad kooliaias, köögis, põllul, võtavad osa tööst töökodades ja tehastes, leides sealt ka ergutust vaimliseks tegevuseks, mida kasutataksegi kooliõpetuseks.

Tagasi vaadates nendele keskustustele, võime kohe märgata, et ühtki neist ei saa pidada ainuõigeks, kuid igaüks neist võib pakkuda õigel kohal ja ajal häid keskustusvõimalusi. Kõik voolud kannavad siiski ühist joont: algkoolis ei või taotella mingit teaduselis-süsteematilist ainevalikut ja -korraldust, mis teeks võimatuks igasuguse ühtlustuse ja keskustuse. Seegi mõte on väljendatud meie algkooli õppekavades küllaldase selgusega.

Kirjandust:

1. *H. Lang*. Die Oberstufe der Land-schule.

2. *Ehler*. Heimaterde.
Albert, Nieman, Stein. Der Gesamtunterricht.

3. *Gerde*. Der Arbeitsschulgarten in seiner Bedeutung für Unterricht und Erziehung.

4. *Kade*. Die neue Dorfschule.
 5. *Erler*. Bilder aus der Praxis der Landschule.
 6. *Kretschmann*. Freier Gesamtunterricht in der *Dorfschule*.

Kiri	$\frac{2}{3}$ (hea-rahuldav)
Laulmine	$\frac{2}{3}$
Joonistamine	1 (väga hea)
Võimlemine	1

(Vrdl.: Joh. Käis. Õpilaste hindamisest. „Kasvatus“ 1928. nr. 3. „Õpetajate Leht“, 1931, nr. 47. Siis veel „Õp. Leht“, 1931, nr. 48).

Kaks uut hindamislehte.*)

I.

Göttingeni Ülikooli Pedagoogilise Instituudi juures asuva algkooli

tunnistus.

Rolf A.

Oktoober 1931.**)

Koolipäevi 98.

Puudunud 1 päev.

- Kehaline arenemine:
  - pikkus — 132,5 sm.
  - kehakaal — 30,8 kg.
- Iseloomu arenemine:
  - üldine käitumine — juurdekasv siemises tasakaalus, kõikumised ja ebakindlus väljenduvad harvemini.
  - töökus — hea
  - hoolsus, korraarmastus — hea
  - vastupidavus töös — rahuldav
  - leplikkus käitlemises — õige rahuldavaks kujunenud
  - iseseisvus — nagu seni tugev; järelmõtlemises peab end veel kasvatama.
  - mõjustuvus (Beeinflussbarkeit) — hea
- Vaimline arenemine:
  - ärksus (Wachheit) — rahuldav
  - kontsentratsioon — rahuldav
  - mõtlemine — hea
  - otsustusvõime — hea
  - mälu — hea
  - väljendus — rahuldav; selgus on juurde võtnud.
- Teadmused ja oskused:
  - Jutustamine 2 (hea)
  - Lugemine 2
  - Keeleõpetus 2
  - Kodulugu 2
  - Arvutamine 2

*) Saatnud mag. E. Oissar.

***) Teatavasti algab kooliaasta Saksamaal pärast kevadepühi. Järelikult on see poolaastatunnistus.

II.

Lõputeateleht.*) Adelheid H.

25. juulil 1929.

Adelheid H., sündinud 2. aprillil 1923. a. Göttingenis; õppis Göttingeni Ülikooli Pedagoogilise Instituudi juures asuvas algkoolis oktoobrist 1928. a. kuni juulini 1929. a.

Kehaliselt terve ja värske, omab ta normaalset kasvu ja kehakaalu. Õrnale välimusele vaatamata väljendas ta alati teotsemisvõimet ja vastupidavust kehalisel pingutusel. Välja arvatud juhulised külmetused, ei ole ta tõsiselt haige olnud.

Alguses näis ta pikemat aega kartlikuna ning tagasihoidlikuna ja koduses uue ümbrusega pikkamisi. Aegamööda tuli ta spontaansele tegevusele koolielus, aga väljendas siis erakordset kindlust, selget ülevaadet olukorrast ja kainet otsustust.

Käitlemine kaasõpilastega arenes soodsalt. Tema rõõmus, huumorikas ja leplik iseloom tegi ta armsaks kõigile.

Ühistes mängudes ja ettevõtteis oli ta iseseisev ja aktiivne, kuid ilma liialdatud käskimishimuta. Ühtudes klassiühiskonnaga heatahtlikult ja mõistlikult, väljendas ta valmisolekut teiste aitamiseks ja toetamiseks, mispärast tema lahkumist kaasõpilased tõsiselt kahjatsesid.

Õpetajate suhtes oli sõnakuulelik ja heasoovlik. Tema sisemine otsekoheus peegeldus ka avameelses näoilmes, kui ta oma juhulisi eksimusi tunnustas ja kahjatses.

Tema intelligentsus on üle kesklõike.

Võrdlemisi noorena kooli astunud, ei tundnud ta raskusi koolitöös ja suutis algusest peale iseseisvalt läbi töötada

*) Antakse koolist lahkumise puhul või kooli lõpetamisel.

saadud muljed. Vastused küsimustele näitasid head kaalutlust ja selget mõtlemist; ta seisib sellest küljest kõrgemal vanemaist klassikaaslastest. Klasisitööst võttis osa hoolega ja tähelepanuga; kodutööd olid samuti hoolega tehtud. Kerge arusaamise tõttu oli edasijõudmine teadmustes ja võimistes erakordselt edukas. Lugemis-, kirjutus- ja arvutusoskus — hea ja kindel nõutava piires. Kujutamisevõime on arenemisele vastav ja sel alal väljendas ta olukorra mõistmist ja iseseisvat kujutamist. Musikaalne arenemine on hea; talle ei tee raskusi meloodiliste ja rütmiliste peenuste tabamine. Võimlemises — osav, kiire, vastupidav.

Kokku võttes: Adelheid on laps, kes töötab püsivalt kehalist, vaimlist ja kõlblat arenemist ja kes igas ühiskonnas võib olla armsaks seltsiliseks.

Meie kooliuuenduse praktikast.

Tööjuhatusi loodusõpetuses P. ühisgümnaasiumi 1. klassis.

Teema: Kutsumatud külalised putukatest inimese elamus.

Selts: Kahetiivalised.

Toakärbes (lk. 165)*.

1. *Kehaehitusest:* Kuidas kärbes tarvitab lotti? (joon. 186). Seletada, kuidas kärbes ronib siledal aknaklaasi pinnal ja laes (jalgega ülespoole). Millest tuleb kärbse pirin lennul? Kärbse tiib, silm ja käpake mikroskoobis — joonistada need vaatluse põhjal.

2. *Arenemine:* Nimetada putukate arenemisastmed. Millega erineb kärbse ebatüüp päristupest?

+ *Ülesanne:* Kärbse arenemiseks munast kulub umbes 15 päeva. Emakärbes muneb 100 muna; pooled neist annavad jälle emakärbseid, kes munevad umbes 15 päeva pärast. Mitu kärbest võiks areneda ühest kärbsepaarist 1. maist kuni 1. oktoobrini.

Kes päästab meid sellest koledast „sõjaväest“?

3. *Eluviis:* Millega kärbsed on hädaohtlikud meile? Kirjeldada vaatluste põhjal: kärbes lendab ühest kohast

teise, ühelt asjalt teisele (vähemalt 8 lendu, sellest 3 korda toiduainete juures): Miks suvel värske liha kergesti „ussitab“?

4. Võitlusabinõud kärbste vastu. Miks maal on elamuis kärbseid rohkem kui linnas?

5. Missuguseid teisi kärbseliike oled näinud? Kus? Nimetada kärbse sugulasi.

+6. Jooniseid omal valikul kas õpperaamatu, seinatabeli (Schröder-Kull) või teiste allikate järgi.

Sääsk.

1. Võrrelda sääske ja kärbest. Märkida enne nende ühised tunnused, siis erinevused.

+2. Miks sääsk lennates iniseb väga „peenelt“?

3. Miks on sääski palju soistes kohtades? Kuivõrt sääsed on hädaohtlikud?

+4. Oma tähelepanekuid sääskedest. (2¹/₂ tundi).

Selts: Nokalised.

Voodilutikas (lk. 167).

Voodilutikas on *parasiit* ehk.... Kuidas võib seda tunda juba tema kehaehituse järgi?

2. Kas on õige öelda: lutikas „pured“? (samuti sääse, kärbse ja kirbu kohta). Miks lutika pistele tekib punane plekk?

3. Arenemine: Missugused on lutika „vastsed“?

+4. Mida võib eriti märkida lutika eluviisis?

5. Kaitseabinõud lutikate vastu.

Täid.

1. Peatäi on samasugune nugiline kui lutikaski. Mis on „tingud“? Täi käpake mikroskoobis: valmistada selle joonis.

2. Millega on väga hädaohtlik riidetäi?

3. Abinõud täide vastu.

Voodilutika ja täi sugulasi.

1. a) Marjalutikad. Nende kaitseabinõud lindude vastu.

b) Lehetäid (lk. 137). Miks nad sigi-

*) Vagner. Zooloogia õpperaamat. Selgrootud.

nevad ülikiiresti? Kuidas ära tunda isaputukaid?

+2. Oma tähelepanekuid lutikaist ja täidest. (1 tund).

Selts: Sihktiivalised.

Prussakas.

1. Elukoht. Miks prussakas ei lenda?
2. Prussaka toit. Kas on õige nimetada prussakat parasiidiks?
3. Arenemine: Seletada mõiste: „puudulik metamorfoos“ (vt. ka lk. 130).
+ Kujutada joonise abil.

Eraldi: *Kirp* (lk. 168).

1. Millega erineb kirp teistest putukaist?

2. Eluviis: Kuidas nimetada kirpu tema eluviisi järgi? Kirbujalg mikrooskoobis: joonistada see.

3. Kirp on osav hüppaja: hüppab oma kasvust kõrgemale 100 korda.
+ Kujutada skemaatiliselt: „Kui inimesel oleks kirbu jõud ja osavus“.

4. Abinõud kirpude vastu. Kas koe-rakirp tuleb ka inimese külge? (1 tund).

Kirjanduse arvustisi ja ülevaateid.

Noorusmaa IV almanak.

Koostanud E. Martinson. Illustratsioonid O. Martinsonilt. Tallinnas 1931. Eesti Õpetajate Liidu kirjastus, 135 lk. Hind Kr. 1.30.

Joh. Käis.

Noorusmaa IV almanahh toob sisuka lisandi meie noorsookirjandusse. Ta sisaldab 8 vestet, 3 luuletist ja „Noorte vallas“ neli lühemat ja ühe pikema veste.

Ed. Nuku „Ühe linnukese elu“ on õilsaid tundeid liigutav veste vigasest kuldnokapojast, kes peab sügisel maha jääma teistest lindudest ja hukkub jõuluõhtul külma käes.

Juh. Jaik jutustab „Kiigapuus ja Hundipukis“ rahva muinasjuttude ainel reheapist ja paharetist ning viimase vempudest laadalistega.

O. Allani „Pilli-Petri unenägu“ on ainelt lihtne, kuid meeldiv, lõbus jõuluveste.

E. Landmanni „Sveni ristsed“ käsitab suurlinna tänavapoiste elu ja selle omapärasest kasvatavat mõju.

Aug. Mälk oma „Lennu lõpus“ toob loo kahe seiklushimulise poisil elust, mis lõpeb mõlema traagilise surmaga laeva sõepunkris.

Need on kõik algupärased vested, mis sisult hästi sobivad noortele, kaks viimast eeskätt poistele.

Tõlkepaladena leiame: *B. Žitkov'i* „Vee kohal“ — põnev jutustis lennuõpilasest, kes oma julgusega ja külma-verrega päästab lennuki reisijatega, ohverdades aga oma elu, — ja *H. Best'i* „Neli salapolitseinikku“ — seikluslugu Aafrikast.

Peale selle *J. Parijõgi* oma reisivestes „Pühajärvele“ kirjeldab tähelepaneliku kõrvaltvaatlejana poiste õpireisi elamusi ja muljeid.

„Noorte vallas“ võib huviga lugeda *L. Martinsoni* vestet „Rahuingel“, mille ideeks on rahuaate sisendamine noortesse. Peale selle on kõik palad selles osas õpetlikud kasvatajaile ja noortekirjanikele: siin võib näha ehtsalt noorte hingelisi elamusi ja sügavamaid tundeid. Võrreldes tütarlaste ja poiste töökesi, leiame nendes sügava vahe: esimesed otsivad luulelist ilu, õilsaid tundeid, kõrgeid aateid; teised aga kirjeldavad reaalelu, otsides selles põnevaid momente, ja „filosofeerivad“ jõudumööda elunähtuste puhul.

Järeldus sellest on selge: noored sel vanadusastmel (umb. 13—16 a.), kuhu kuuluvad ka almanahhi lugejad, tütarlapsed ja poisid, vajavad erinevat, nende hingeelule ja huvidele vastavat lugemisainet. Almanahhi koostaja on seda selgesti silmas pidanud, sest ainult kaks pala on õieti poiste seikluslood, mida tütarlapsed vist ei loegi lõpuni. Kuid üldiselt peame tähendama, et meie noorsookirjanduses on tugev ülekaal

poiste kasuks. See on suur puudus, mis peaks edaspidi kaduma.

Tahaksime veidi rohkem peatuda Ed. Nuku vestel. Arvame, et looduse elust võetud aine kirjanduslikul ümbertöötamisel ei tohiks lahkuda reaalselt pinnalt, luues võimatuid pilte või moonutades loodusenähtusi. Otse esimene pilt vestes patustab selle nõude vastu: valge kevadöö, täiskuu „lahja piima“ valgus ja sellele vaatamata: „sinisügav taevas tuiskab tähti nagu hõõgstisi“! Edasi: linnupojad on veel „sulitud, lillakas-sinise kehaga“, kuid autor leiab neil juba „ilusad silmad, mustad ja ümmargused, kui pärlid“! (lk. 5). Ka linnukesed ise pole „räästad“ (s. o. rästad), vaid lastele hästi tuttavad *kuldnokad*, kes ei lenda kunagi üle „ookeani“ (lk. 10). See kõik on otstarbetu ja halvasti mõjuv liialdus.

Üldiselt veste on kirjutatud luuleliselt-huvitavalt ja meeldivas keeles. Kriuksuva toonina kõlavas melodias tundub aga paaris kohas „koolikeele“ sõnastus: „neid loomi ta oli õppind tundma kui äärmiselt kurje ja kavalaid olendeid“ (lk. 12).

Veidi ebameeldivalt mõjuvad ka *liialdused tundeis*, eriti aga üksikud väljendid: „koletult valus“, „koletu südamevalu“, „koletu külm“, „koletusuur maailm“ j. n. e. Teiste autorite tööd on vabad niisugustest puudustest.

Uusimaid sõnu, samuti võõrsõnu autorid tarvitavad mõõdukalt. Võiks siiski soovitada niisuguste sõnade tähendust seletada joone all. Sellest oleks kahekordne kasu: ei tekiks raskusi loetava mõistmises, ja uued sõnad leiaksid loomulikku levimist. Nii näiteks oleks võinud toimida sõnadega: lummutav, reetma, uljas, avenüü, elevaator j. t.

Kõik vested ilustatud ka joonistega O. Martinsonilt. Sisult ja tehniliselt on need hästi õnnestunud.

Korrektuurist on libisenud läbi trüki-vigu: virlidus (virildus) meeoleolu (lk. 59); sele raudse pro selle raudse (lk. 63); puuduvaid jutumärke (eriti lk. 89).

Paber hea, kiri selge. Hind mõõdukas. Seepärast arvame, et almanahhil on õigustatud koht *igas kooliraamatukogus*, kuna seal leidub veel vähe häid noorsooraamatuid.

Üldtarvitatavate võõrsõnade sõnastik.

Tööraamat keskkoolidele. Toimetanud Joh. Käis. 2. täiend. trükk. Võrus 1931. a. Hind 60 senti.

J. Väinaste.

Mitmelgi puhul on kurdetud (nt. Joh. Aavik, Olion 1930 — 1, lk. 14), et eesti-aegse keskkooli lõpetajad tunnevad väga puudulikult rahvusvahelisi kultuursõnu, ja järeldatakse sellest meie kooli tasapinna langust. Kahtlemata, selline „langus“ on olemas, kuid on tingitud paljudest asjaoludest: 1. emakeelne õppekeel võõrkeele asemel eemaldab teatud määral võõrsõnust, 2. õppeainete raskuspunkti siirdumine humanitaaraladelt reaalaraladele, 3. kreeka, ladina ja prantsuse keele — kultuursõnade algallikate — väljalangemine keskkooli kavast, 4. võõrsõnade leksikoni puudumine. Kindlasti soodustas veneaegne keskkool suuremal määral võõrsõnade omandamist.

Rahvusvaheliste kultuursõnade mõistmine on aga tähtsaks hariduse mõõdupuuks ja vahendiks, sest nendeta on mõeldamatu ükskõik millise ajakirja või -lehe lugemine ja täielik arusaamine. Juba algkoolis peab paratamatult tutvustama õpilasi teatud võõrsõnade miinimumiga, keskkool aga peaks andma juba mingisuguse kõrgema-astme miinimumi.

Kuidas seda teha? Õppekava selles suhtes midagi ette ei näe, mingisugust miinimumi ei nõua. Nähtavasti peetakse võõrsõnade omandamist endast mõistetavaks ja endast teostuvaks. Nii see peaks ka olema, sest ükski õpetaja ei pääse oma aine käsitlemisel võõrsõnust mööda, ja kui kõik nende juures peatuksid ja virgutaksid õpilaste huvi nende vastu, ei tohiks ka tagajärjed puududa. Nähtavasti see aga nii ei ole. Õpetajad arvatavasti ei tunne erilist huvi või kohustust võõrsõnade suhtes, ei pööra sellele alale küllaldast tähelepanu.

Siin tuleks soovitada, või isegi nõuda, selle ala süstemaatilist harrastamist. Kõigepealt peaks leiduma igas keskkooli (ka algkooli kõrgemas) klassis võõrsõnade leksikon. Selline sõnastik

on meil praegu ilmunud (*Herbert Haljaspõld, Võõrsõnade leksikon*), evib küll suuri puudusi, kuid enamikul juhtudest seletuse annab ikkagi. Seda võib asendada *Õigekeelsuse sõnaraamatuga*: ka see annab võõrsõnade seletusi, ainult vähemal määral ja mainimata sõna algupära ja algmõistet. Viimast asjaolu tuleks aga kõrgesti hinnata. Just algupära jälgimine toob sõna meile kuidagi intiimsemalt lähemale, äratav tundeid ja assotsiatsioone, millega kindlustame selle püsimit mälus. Näit. sõnad *auto, mobile, demo-, aristo-* on meile palju huvitavamad, kui teame nende täpsat tähendust aastatuhandeid tagasi: *ise, liikuv, rahvas, parem*.

Kui mõni tähtis võõrsõna kord juba tuleb arutlusele klassis, siis olgu arutus põhjalik ja mitmekülgne, ühes algupära ja algmõistetega, tarvitamis- ja tuletmisvõimalustega eesti keeles. Õpilased saaksid sellega hulga elamusi, ei rikastuks ainult sõnaga, vaid paljude tunde- ja mõttekompleksidega, — võõrsõna oma seletustega eviks suure üldharidusliku väärtuse. Ainult sel teel on võimalik äratada võõrsõnade vastu vajalikku huvi ja elevust. Muidugi ei suuda õpetaja valgustada kõikide sõnade minevikku (selleks ei jätku aega ega teadmisi), sageli tuleb piirduda ainult olevikuga.

Igal õpilasel peaks olema oma isiklik võõrsõnade sõnastik, kuhu kirjutab klassis läbiarutatud või enda lahendatud sõnad ja seletused. Siin tahabki aidata kaasa käesolev raamatuke, kus sõnade valik, keskkoolile ettenähtud miinimum, juba olemas, vaja ainult lisada seletus. Ruumi jätkub siin küll ainult mõnesõnalisele, hädavajalisemale põhiseletusele, kuna pikemate seletuste puhul tuleb koostada paralleelselt oma sõnastik.

Sõnu on umbes 2500. Et aga paljud neist on tuletised, võib tüvesõnade arv olla umbes 1500, mida ei saa pidada keskkooli (ühes algkooliga) kohta liiga suureks. Just vastupidi: vastavalt tegelikule vajadusele tuleb seda alatasa täiendada. Antud on ainult alus süstemaatiliseks tööks, kuid sellega käib kaasas alati juhuline võõrsõnadega tutvumine.

Sõnad esinevad kolmes kontsentris, vastavalt keskkooli klassidele: 1. — I ja II, 2. III ja IV, 3. — V klassile. Soovitakse korraldada tööd nii, et näit. I—II kl. õpilane võtab iseseisvalt läbi esimese kontsentri sõnad, nõutades neile seletused kas sõnastikust või õpetajalt. See oleks ühtlasi ka kena võimalus individuaalse tööviisi rakendamiseks keskkoolis, mille juhtimine ja kontrollimine kuuluks emakeele-õpetaja ülesannetesse.

Muidugi ei saa neis kontsentreis näha midagi eriliselt kindlat. Need suunduvad vaid õpilase iseseisvat tööd. Tegelikult võib aga juhtuda, et mõnigi sõna, mis siin esineb 3. kontsentris tuleb arutusele juba algkooli lõppklassis, näit.: *boikott, jurist, likvideerima, monopol, pessimist* j. n. e. Seda rohkem on see mõeldav keskkoolis, kus tegeliku õppetöö juures tuleb alaliselt seletada sõnu seoses õpitava ja loetavaga. Kus aga jaotus kontsentreisse osutub juba takistuseks, — on lahenduse otsimisel, kui see on ununenud. Õpilase enda kirjutatud sõnastikus ei tohi igatahes olla mingisuguseid kontsentreid. Vahest oleks olnud isegi otstarbekohasem loobuda kontsentreist käesoleval kujul ja esitada sõnad kõik ühes tähestikulises järjekorras, lisades igale sõnale vaid kontsentri märk.

Võiks isegi küsida, kas ei oleks otstarbekohane rühmitada õppimiseks sõnu ainealade järgi. Tundub olevat suur vaimlise energia raiskamine, kui elus väga lähedad mõisted ja sõnad kistakse õppimisel üks teisest kaugele, eri tähtede ja kontsentrite alla. Võtame näiteks teatri, endast väga piiratud teraviku, millele kuuluvaid võõrsõnu peab õpilane omandama üks korraga 5 õppeaasta kestel, sest sõnad *aktöör, kuliss, stseen* ja *sufilöör* kuuluvad I-sse, *reperituaar, revüü* ja *tragöödia* II-sse, *pantomiiim* ja *premjäär* — III-sse kontsentrisse. Miks ei võiks ka siin viljelda „üldõpetust“?!

Raamatus esinev miinimum võib äratada vastuväiteid. Koostaja on piiranud oma ülesande kaunis kitsaks ja jätnud välja kõik puhtteaduslikud ja tehnilised oskussõnad. Nii puuduvad tähtsate teadusealade nimetused (*antro-*

poloogia, embrioloogia, etnograafia, lingvistika j. t.), samuti loodusteaduse, grammatika, muusika j. n. e, aladele kuuluvad oskussõnad, sest nende omandamine kuuluvat vastavate õppeainete ülesannetes. Tahetakse anda ainult selliseid sõnu, mis ei kuulu otsekohe ühegi kooli aineala alla. Olgu, kuid siin võib leida sadasid võõrsõnu, mille kohta ei saa öelda, et need oleksid vähem üldtarvitatavad, kui raamatus esitatud. Puuduvad näiteks: *admiral, ažuur, apetiit, aplodeerima, bülletään, industria, kokett, korporatsioon, luksus, militarism, ortograafia, promotsioon* (on aga *habilitatsioon*), *režiim, rubriik, sangviiniline* (*melanhoolne* on), *siluett, spioon, turist, tsirkus, uniform* j. n. e. Rohkem oleks võinud esitada ka eesliiteid (*a-, de-, dis-, kon-, re-, sün-*), mis aitavad mõtestada suuri sõnade rühmi.

Teisest küljest aga nii mõnegi sõna „üldtarvitatavus“ tundub küsitav, näit.: *aplomb, adept, eksekuutor, haobitus, iiris, interaat, kasualist, kasuist, remark* j. t. Pidades silmas aga piiratud valikut, ei tundu sobivat valikusse sõnad, nagu: *hellen, madjar, lloid, stopp, pardong, atlass, gobelään*.

Leidub ka sõnu, mis tunduvad liiga igapäevased ja üldtuntud, näit.: *aadress, eksam, gaas, gümnaasium, kalender, kontsert, kummi, kast, klass, oksjon, palkon* j. t. Sõnastikku on eksinud isegi puht-eesti sõna *kaust*.

Mõni sõna tundub sisult ebaselge (*staat, partii*), teised on esitatud tarbetult kahel kujul (võiks asetada teine neist sulgudesse!), näit.: *ferm* ja *farm*, *modell* ja *mudel*, *obligatoorne* ja *obligaatne*. Küll aga tuleks *staadiumi* kõrval esitada ka *staadion*.

Õigekiri ei tundu korras sõnus: *ka-jutt, karantin* (Õ.-S. *karanteen*), *konstabel, manneken* (Õ.-S. *mannekeen*), *psüühos, resume* (Õ.-S. *resümee*), *sinood pro sinod, unikum pro uunikum, varjeerima, vegetariaan pro v-lane*.

Tähestikulise järjekorra vastu leidub eksimusi mitmel pool, näit. lk. 5, 11, 14, 42, 59, 60, 65. Ka pole alati täpsalt märgitud sõna tuletatavust eelmisest, näit. sõnade juures: *dekoreerima, dissimilatsioon, fabuleerima, produtseerima, rotaator, repressaal*.

J. Käise võõrsõnade tööraamat on teretulnud keskkoolidele ja peaks kuuluma sunduslike õppevahendite hulka. Selleks, ja üldse asja liikumapanemiseks, on vaja võib-olla mõnd ülemuse soovi või käsku, kuid küsimus on küllalt tähtis, et sellele pöörduks rohkem tähelepanu, et võõrsõnade õppimisel ja õpetamisel asutaks intensiivsemale ja kavakindlamale tööle.

Raamatu koostaja veeretab selle töö — õieti ainult õpilaste individuaalse töö kontrollimise — emakeele-õpetaja õlule. Ja sellele on see võib-olla isegi heaks vahelduseks keeleõpetuse tundidele, sest õpilased ise on palju rohkem huvitatud rahvusvahelistest kultuursõnust kui emakeele grammatikast.

Karl Mihkla. Lühike eesti kirjanduse ülevaade keskkoolidele.

II vihik. Romantiline ärkamisaegne kirjandus. Tekstide, ülesannete ja kirjandusteooriaga. Tartu kommerts-gümnaasiumi väljaanne, Tartus, 1931. 97—224 lk. Hind 1 kr. 35. s.

Aug. Raud.

„Kasvatuse“ 1931. a. 3. nr. is võtsin sõna Karl Mihkla' „Lühikese eesti kirjanduse ülevaate“ I vihu kohta, mis mahutas enesesse eesti vanima kirjanduse ülevaate kuni Fählmann'ini, kusjuures ei saanud ma salata oma sümpaatiat vaadeldava „katsevihu“ vastu, nagu ma seda tookord nimetasin. Oma artiklit lõpetades küsisin: mis teeb K. Mihkla edasi? kas järgnevad uued vihud? Sealsamas väitsin, et katsena oleksid järgmisedki vihud tervitatavad, kuigi julgesin kahelda, kas hilisem kirjandus laseb ennast mahutada I vihu meetodi kohaselt kujundatava kirjandusloolugemiku kitsa sisse raamesse.

Vahepeal on ilmunud juba täiendatud ja sobivamalt kohandatud I vihu teine trükk, mis laseb oletada, et on olnud teisisi tegelikke eesti keele õpetajaid, kes on tundnud huvi selle kirjandusloo-vihu vastu, on tunnustanud seda ja võtnud selle tarvitusele koolideski.

Möödunud aasta lõpupoolel järgnes I vihule II vihk, mis tõendab must valgel, et K. Mihkla töötab alatud „Kirjanduse ülevaate“ kallal edasi, kuna sedasama kriipsutab alla veel eelteade II vihukaanel, et käesoleva aasta veebruaris ilmub järjekordne III vihk.

Kuna autor on asunud näilise tõsidusega ja püsivusega oma teose koostamisele, on huvitav heita pilk K. Mihkla „Lühikese eesti kirjanduse ülevaate“ II vihule sellest seisukohast, kuivõrt väljaanne on õnnestunud kirjandusõpetuse raamatuna keskkoolidele.

Asume kõigepealt II vihu mahutuslikule ja sisulisele vaatlemisele.

Selle vihu 128 leheküljele on paigutatud (nagu lugeda palgeleheltilki) „romantiline ärkamisaegne kirjandus“, mille keskele kohale on asetatud kaks ärkamisaja vaimusuurust — Kreutzwald ja Koidula. Loendatult ja teksti ulatusega märgitult võtavad oma alla: Kreutzwald 54 lk., Jannsen + Koidula (vaadeldud koos) 41 lk., Kuhlbars + Veske 7 lk., Hurt ja rahvaluulekogude ülevaade 7 lk.; muu osa — sissejuhatavad ja kokkuvõtvad peatükid, poeetika-märkmed ja kirjandusloolised lisaküsimused.

Varsti pärast leheküljelist romantilise ärkamisaegse kirjanduse ülevaadet asub autor Kreutzwald'i eluloo ja kirjandusteoste ülevaate andmisele, mida ta teeb eluperioodide kaupa, hoides selle võttega kirjandusteosed lahutamatus sõltuvuses kirjaniku isikuga ja tema kordkorralise arenemisega. (See printsip läbib muide kogu teosest). Rööbiti tulevad vaatlemisele Kreutzwald'i tähtsamad teosed.

Esimesena vaadeldakse jutustist „Paar sammukest rändamise teed“. Teose saamislöö selgitamise järele esitatakse võrdlevad tekstid Kreutzwald'i „Paarist sammukesest“ ja Jean Paul Richter'i „Röömsa koolmeistriks Maria Wutz'i eluloost Auenthalis“, millele järgneb nende kahe teose võrdlev analüüs ja Kreutzwald'i teose hindamine.

Järjekorras tuleb vaatlemisele (31 leheküljel) „Kalevipoeg“. Esijoonel heidetakse pilk selle suurteose koostamise eellugudele, misjärele esitatakse „Kalevipoja“ „Soovitus“ ja „Kolmas lugu“

täies ulatuses; järgneb nende osade kompositsiooniline, stilistiline, värsitehniline ja saamislooline analüüs. Siirduakse siis „Kalevipoja“ sündmustiku tähistamisele lugude kaupa, kusjuures näidatakse iga loo puhul, kust ja kuidas on saanud Kreutzwald ainet vastavale loole. Kolmas lugu on jäetud välja, kuna selle üksikasjalik analüüs oli juba eespool; niisama toimitakse kahekümnenda looga, kuna see järgneb vahenditult sündmustikule täies ulatuses. Järjekordse alaosana figureerib „Kalevipoja“ kokkuvõtlik analüüs (ainestik, peategelase iseloomustis, kompositsioon, stiil, keel, värsitehnika, teose tähtsus j. n. e.). Lõppeks lisapeatükike „rahvaluulekogumise elustumisest „Kalevipoja“ mõjustusel“, milles vihjatakse Hurdale ja demonstreeritakse ta „Paari palvet eesti ärksamaile poegadele ja tütardele“ 1888. aastast.

Seejärele vaadeldakse Kreutzwald'i lüüriliste laulude algupära ja nende luulekunstilist väärtust, mispuhul esitatakse ka viis laulu („Viru laulik“ (Kreutzwald'i redaktsioonis), „Laul“, „Tolm ja põrm“, „Väljarändajatele“, „Närtsinud lilleke“ (4 viimast ümberredigeeritult).

Kreutzwald'i ja Koidula suhete valgustamiseks ja Kreutzwald'i mõju esilenamamiseks Koidulale lisatakse referiivale osale lõppu katke Kreutzwald'i 11. kirjast.

Lõppeks kujutatakse Kreutzwald'i vanaduspäevi ja sellel eluajajärgul loodud teoseid, heidetakse pilk kirjaniku luigelaule „Lembitule“ ja püütakse selle osi tsiteerides esile tuua Kreutzwald'i põhimõtteid ning maailmavaadet.

Kreutzwald'ile järgnevad kirjandusloovihus suurnumbritena Jannsen ja Koidula, vaadeldud paralleelselt (nagu juba mainisin), samuti elu- ja arenimisperioodide kaupa nagu Kreutzwald'igi puhul. Esimesse perioodi on võetud Jannsen'i kösterkoolmeistri-ajajärk ja Koidula noorpõlv, kuhu suudetakse põimida ka Jannsen'i esialgsed kirjanduslikud üritused ja ajakirjanduslikud katsed „Perno Postimehhe“ näol. Algtekstidest näidatakse selles osas „Postimehhe essimest terretamist“ aastast 1857. Samm edasi, ja vaatlemi-

sele tuleb Jannsen'i jututoodang, mis-puhul esitatakse 4 leheküljel katkeid „Uue variseri“ algtekstist ühenduses lükkese analüüsiga kirjandusvoolust, stiilist, keelest j. n. e.

Hüpatas üle mõne rea abil Jannsen'i ja Koidula Tartu-perioodini — nn. „rahvusliku kevadeni“, milles leiab valgustamist Jannsen'i rahvuspoliitiline haridustöö ja Koidula Tartu-perioodi luulelooming. Kõneldud üksikasjalikult Lydia Koidula luuletiste saamisloost, esitatakse 7 tüüpilisemat Koidula laulu (redigeeritult ja parandatult): „Miks sa nutad?“, „Mu isamaa nad olid matnud“, „Sind surmani“, „Eesti muld ja eesti süda“, „Ööbik“, „Üürike“, „Kaks selget silma“. Nende kommenteerimise ja L. Koidula Tartu-perioodi luuletiste üldiseloostamise järele peatub raamatu koostaja jälle puhuks Koidula ja Kreutzwald'i kirjavahetusel, pakkudes katkeid Koidula 1. ja 10. kirjast (1867. ja 1868. a-st) ja Kreutzwald'i viimsest kirjast (a-st 1873).

Järgneb kõnelus Koidula näidendeist, kusjuures tuuakse 4 leheküljel katkeid Koidula redaktsioonis „Säärasest Mulgist“ (I vaatusest 4., 5., 7., 11. ja 15. etteaste; II vaatusest — 1. etteaste; III v. — 10. ja 11. etteaste). Seejärel analüüsitakse lühidalt teost (koht, aeg, aineala, tegelased, kompositsioon, motiivid j. n. e.).

Järjekordne periood kannab pealkirja „Koidula Kroonlinnas“, millesse on põimitud ühes vastavate arutluste ja seletustega järgmised Koidula luuletised: „Laulu kohus“, „Jutt“, „Igatsus“, „Enne surma Eestimaale“ (kõik keelelt hilisemas redaktsioonis“. Heidetud veel pilk Jannsen'i vanadusaastaille, lõpetatakse Jannsen'i + Koidula ülevaade.

Peatutakse siis Kuhlbars'il ja Veske'l. Selgitatakse alul Kuhlbars'i luuleloomingut ja demonstreeritakse seda paari-kolme näitega algtekstis („Äitsmemehhe“, „Vanemuise laul“, „Suve õhtul“). M. Veske luuleanalüüsi ja keeleteadusliku-töö tähistamise kõrval esitatakse luuletised „Isa sõnad“, „Lahkumine“, „Üinuse laul neiule“ (viimane algtekstis).

Sellega lõpebki kunstikirjanduslik osa, kuna raamatu leheküljed tikuvad ka täis saama.

Järgneb veel peatükk rahvaluulekogumisest, milles refereerilakse Hurda elulugu ja ta tegevust rahvaluulekogujana, antakse katke ta üleskutsest „Hüidja heal“ (1894. a-st), kõneldakse teistest rahvaluulekogujaist ja rahvaluulekogudest, misjärele tehakse kokkuvõtlik üldvaade eesti kirjandusest 1850.—1875. aa.

Märkmed poetikast on ülipiiratud (4½ lk.). Neis leidub andmeid rahvaluule värsitehnikast, kordusvärssidest rahvalauludes ja „Kalevipojas“, kompositsioonilistest põhimõtetest, näidendi kompositsioonist, romantismist kirjandusvooluna.

Kirjandusloolised küsimused on paigutatud raamatu lõpplehtedele selleks, et „pakkuda lisaainet nii suuliseks arutluseks klassis kui ka üksikute õpilaste kirjalikeks kodutöiks“. Selles osas on näiteks sedalaadi küsimused: kuidas sai Kreutzwald endale perekonnanime? mispärast tundis Kreutzwald end vanaduses nooruslikuna? miks asub kõrts endises Kreutzwald'i majas? millal ja kuidas asus Jannsen Pärnu Ülejõe elama? kuidas käitus Koidula kooliaastail? miks oli C. R. Jakobson Vändras lugupeetavamaid mehi? kuidas teotes Juhan Kunder Rakveres j. n. e.

Eeltoodu oleks üldpilt raamatu sisust. Lisaks sellele olgu veel öeldud, et raamatut kaunistavad 7 pilti: Lydia Koidula portree (kaanel ja tekstis), Fr. R. Kreutzwald'i ja J. W. Jannsen'i portreed, kaks ülesvõtet Eesti Rahvaluule Arhiivist ja ülesvõtted Kreutzwald'i ja Koidula koolitunnistustest. Raamat on trükitud keskmisel paberil, omab tagasihoidlikku välimust ja seisab trükitehniliselt rahuldaval tasemel. Töö koostamisel on autor kasutanud kõiki seniilmunud kirjandusloolisi ülevaateid ja viimasel ajal avastatud kirjanduslikke uudisleitisi, samuti ta enda poolt hangitud täiendusmaterjale (saadud koha peal käies — Vändras, Pärnus, Rakveres, Võrus — või kirjavahetuse teel).

Tekib nüüd küsimus, kuidas rahuldab kõnesolev teos raamatu tarvitat. Arvamused võivad lahku minna, ja alljärgnevad arvustuslikud märkmed ei pretendeerigi mingile autoriteetsusele.

Arvestades ametlikke „Keskkoollide õppekavu“, on teoses kõik enam-vähem korras. Ja neid õppekavu näibki autor jälgivat küllalt hoolikalt. Kuid ametlikke õppekavu võib tõlgitseda ja sisustada iga õpperaamatu autor, iga õpetaja isemoodi, ilma et esitatud aine nii paberilepanduna kui ka tegelikus õppetöös käsitletuna kannataks selle all kuigipalju. Nii muidugi selgi puhul.

Allakirjutanu seisukohalt on eeskätt mõningaid soove teoses esitatud aine ulatuslikkude proportsioonide kohta. Sissejuhatav ja lõpetav osa ärkamis-aegsest kirjandusest on liiga konspektiivne, millisena tundub ka romantismi kui kirjandusliku voolu selgitamine poeetika-osas (lk. 216). Teiseks tahaksin märkida, et Kreutzwald'ile on kulutatud liiga palju ruumi (ligikaudu pool raamatut). Kreutzwald'i tähtsus algupäraste teoste loojana on kahanenud rohkem kui ühegi teise vanema kirjniku oma. Kreutzwald'i oreooliline luuletajapärg on kitkutud lehtedest õige hõredaks. On jäänud järele vaid „Kalevipoeg“ ja „Eesti rahva ennemuistsed jutud“ (mõlemad just individuaalse kirjandusliku ümberkujundamise mõttes). Seepärast oleks autor võinud olla tagasihoidlikum Kreutzwald'i suhtes. Oleks võinud kärpida ehk eluloolisi detaile, lühendada „Paari sammukest“ (või koguni ainult mainida ilma tekstinäideta), samuti ära jätta üks „Kalevipoja“ lugu tekstina (kas III või XX). Kas ei oleks olnud võimalik mööduda ka „Lembitu“ tsiteerimisest ja Widmann'i „Budda“ sisu refereerimisest?

Kreutzwald'ist vabaksjäänud ruum oleks kulunud nagu marjaks Jannsen'i ja Koidula detailsemaks kujutamiseks, kuna selles osas tundub tühikuid. Näiteks paistab lühidasena Koidula Tartuperioodi luuletiste analüüs, millesse oleks sobinud veel rohkem luuletiste näiteid. Näideterohkem oleks võinud olla ka Koidula Kroonlinna-periood. Koidula juttudest pole pisematki kõnet. Jannsen'i „Maatargad“ on jäetud esitamata tekstina. Kui oleks olnud rohkem ruumi, oleks kujukamalt võidud esitella „Säärase mulgi“ katkeid: praegused, mitmest vaatusest võetud, näivad teosest juhuslikult väljarebituina, teo-

sest isoleerituina, väheütleavana; kõlbavad paremal juhtumil vaid stiilinäiteks. „Uue variseri“ analüüs oleks võinud olla põhjalikum. Jannsen'i värsitoodangut on mainitud vaid kolme reaga, järelikult puuduvad ka näited; väkemalt 1—2 ei oleks olnud ülearune.

Veske'gi luuletisi oleks võinud olla 2—3 võrra rohkem.

Kaaluteldud ruumijaotuse puhul ei oleks teinud ülaltoodud puudustest hoidumine raamatu koostajale raskust.

„Märkmeid poetikast“ on liiga napilt raamatus käsitletud teoste tarvilikuks mõistmiseks. I vihu „märkmed“, eriti II trükis, ei too ka palju abi. Kui neile „märkmeile“ ei tule lisa III vihuse, on asi koguni kehv.

„Kirjanduslõplised küsimused“, arvestades raamatu kitsast ruumi, oleksid võinud välja jääda, sest neil ei ole suurt olulist tähtsust; vahest võiksid leida need paika avaldamiseks kuskil väljaspool seda teost, näiteks kas või „Õpetajate Lehe“ joone all (õpetajaile) või kooli ajakirjas (õpilastele). Küsimused Jakobson'ist ja Kunder'ist ei taha üldse sobida siia, kuna nendest ei ole raamatus ülevaatlikke märkmeid.

Kui kõnelda edasi aine esitamise meetodist, siis ei saa teha selles K. Mihkla'le tõsisemaid etteheiteid. Sarneleju II vihu käsitusmeetod üldiselt I vihu meetodile, s. o. raamat tahab olla vaid abivahendiks kirjanduseõppijaile klassis aruteldud aine kodusel kordamisel ja läbitöötamisel. Kooskõlas sellega omab raamat rohkem märkmiku kui kirjandusloo ilmet, mida ei tule võtta ometi mingi miinusena, vaid küllalt kohase meetodilise võttena, kusjuures peab paika ka õpilaste töövihu nõue. Nagu I vihuseki sisaldab raamat järgmised aine käsitusjaotused: a) sissejuhatav andmestik vastava ala kohta; b) tekstinäited; d) arutlused ja kokkuvõtted nendest; e) ülesanded õpilastele.

Selle vihu erineva nähtusena paistab, et sissejuhatavad osad on paisunud laiaulatuselisemateks kui I vihuse, kuna tekstinäidete demonstreerimiseks ei piisa küllaldaselt ruumi. Ülesanded õpilastele on leidnud endiselt kohase paigutuse.

Sissejuhatavate osade kohta olgu öeldud veel, et nad on sisult ja jaotuselt täiesti rahuldavad; on täpsad, värsked, huvitavad, kujukad, tabavad; selles suhtes on K. Mihkla'l selge pea ja õnnelik käsi.

Tekstide esitamise asjas on seisukord halvem. Siin teeb raamatu koostajale raskust see, et aruteldavad teosed on pikemad kui I vihus. Et need ei lase endid korrapäraselt mahutada kirjanduslukku-lugemikku-märkmikku, seda mainisin juba I vihu arvustamisel sesamas ajakirjas. Järelikult peab raamatu autor ikka leppima ainult kujukamate katkete esitamisega pikemaist teostest, mida võib kasutada peamiselt stiili, keele, vähemas ulatuses ka kompositsiooni demonstreerimiseks. Novell, romaan, näidend, eepos j. n. e. tuleb oma tervikus vaatlemisele ikka väljaspool kirjanduslugu. Mis aga puutub lühemasse proosateosesse või luuletisse, siis on nende puhul asi hõlpsam: neid saab paigutada ka tervikutena kirjanduslukku. Need ei nõua nii palju ruumi ja nende ühine arutlemine klassis on väga tervitatav, oletades, et suuremal osal õpilastel on omandatud kirjandusloo raamatud, kuna aga on tõsi-asjaks, et ükski keskkool Eestis ei ole suutnud muretseda kooliraamatukogusse sedavõrt rohkel arvul luuletiskogusid, et neist jätkuks vastaval määral kogu klassile, pealegi kui on mõneski koolis mitu paralleelklassi. — Tekstinäidete valikus ja üksikute sobivate katkete leidmises on K. Mihkla teinud tõsisid pingutusi. Kas need on tõesti kõige kujukamad, selle kohta ei julge nende ridade kirjutaja ütelda oma ja-sõna. Kuid läbi nendega peaks saama. Mõne kohta on küll kahtlus, näit. „Säärase mulgi“ tekstikatke kohta. Lähemalt süvenedes võib see kahtlus ehk kaduda. Kas Hurda üleskutsetel on nii suurt tähtsust, et neid peaks avaldama, selles kahtlen juba tõsisemalt. — Nagu tähendasin juba eespool, võiks luuletiste näiteid olla rohkem.

Tekstikatkeile järgnevad arutlused ja kokkuvõtted võiksid olla põhjalikumad ja süstemaatilisemad. Vähemalt ühe erilaadilise kirjandusliigi (eepose, novelli, romaani, näidendi, luuletiste-grupi

või luuletise) järel võiks olla põhjalikum analüüs, mis oleks nagu eeskujuks teiste samalaadiliste kirjandusliikide arutlemisele. — Samuti ei teeks paha kokkuvõtted, kirjaniku loomingu üksikala või kogu loomingu käsitlemist lõpetades. I vihus tundus olevat K. Mihkla'l ses suhtes kindlam süsteem.

Õpilaste ülesanded näivad II vihus kahvatumaina ja vähem varieerituina kui I vihus. Kuid, nagu tähendasin juba I vihu arutlemisel, ei ole nende puudused nii olulised: iga õpetaja võib neid ise kergesti juurde mõelda ja teisendada.

Siis veel lisaks üksikuid jaatavaid ja eitavaid märkusi teose koostamise kohta. Mulle tundub, et mõningate kirjanike kõrvutivaatlemine on väga sobiv, näiteks: Jannsen ja Koidula, Kuhlbars ja Veske. Hiljem, järgnevais vihkudes, võiks sarnast käsitlust jätkata. — Edasi tahaksin märkida, et raamatul (s. o. „Kirjanduse ülevaate“ II vihul) puudub nagu kindel kompositsiooniline siduvus. Pakutav paistab nagu üksikpiltidena. Kas ei oleks vajalik järgmise trüki puhul, samuti järgnevate vihkude koostamisel teose osi üksteisega rohkem ühtlustada? Ehk kaalub autor seda küsimust omaette. — Korrektuuris ja keelelises viimistlemises peaks olema autor nõudlikum: II vihus leidub mõningaid trükivigu, keelelisi komistusi ja ebarjärjekindlusi.

Lõpetades tulen tagasi selle juurde, millega algasin oma artiklit ja millest kõnelesin K. Mihkla „Kirjanduse ülevaate“ I vihu arutlemisel. Nimelt jääb mul II vihustki mulje, et see esineb ikkagi „katsevihuna“. Kuid „katsevihuna“ heasoovlikus ja heatahtlikus mõttes. Teisiti ei saaks seda võtta. K. Mihkla'l, kui tegelikul kirjanduseõpetajal, on tõsine tahe pakkuda meie keskkoolile praktilist praegusele õppemeetodile vastavat kirjandusõpetuse saateraamatut, mis seni, paraku, puudub. Selle koostamine ei ole aga kerge ega teostu hoobilt. Tuleb katsetada, kuni jõutakse rahuldavate tulemusteni. K. Mihkla'l on head tahet, on vajalikkust instinkti, on visadust, püsivust. Jääb soovida, et ta liialt ei kiirustaks järje-

kordsete vihkude väljaandmisega. Tali-tagu tasa ja targu. Oleks varajane ehk hankida Hasomini soovituski. Hea raamat soovitab isegi kord ennast. Seni ilmunud kirjanduslugude kõrval on

K. Mihkla „Lühike eesti kirjanduse ülevaade keskkoolidele“ praegu domineeriva kirjanduse-õppemeetodiga kõige kooskõllalisem ja kirjandusõpetuse saateraamatuna kõige vastavam.

Kooli ja õpetajaskonna päevaküsimusi.

Organisatsioonide teateid ja kroonika.

Eesti Õpetajate Liidu juhatuse koosolek.

Järjekorraline E. Õ. Liidu juhatuse koosolek peeti 4. jaan. k. a. Kuulati ära sekretariaadi aruanne viimase aja tegevusest ja valiti Liidu teiseks abiesimeheks M. Välbe.

„Õpetajate Lehe“ edaspidise väljaandmise küsimuses otsustati jääda esialgu ootavale seisukohale ja avaldati soovi, et lehe majandusliku külje korraldamise võtaks oma kätte k. k. ü. „Töökool“.

Organiseerimata õpetajaile otsustati saata kohalikkude organisatsioonide kaudu üleskutse liikmeksastumise ettepanekuga. Otsustati andmeid koguda ka selle kohta, missuguses korras sünnib liikmemaksude sissenõudmine kohtadel, et saadud andmete põhjal asuda üldiste näpunäidete andmisele neile organisatsioonidele, kus maksude kättesaamisega raskusi.

Otsustati ministeeriumi tähelepanu juhtida sellele, et vallad mitmel pool ei hoolitse küllaldaselt koolide maaga varustamise eest, ei muretse õpetajaile seaduses ettenähtud korteritega tasu ka korteri arvel vastavat palga osa.

Kutseta õppejõudude kutsete kinnitamise küsimuses otsustati ministri juurde saata delegatsioon mõningaid kinnitamisega ühenduses olevaid asjaolusid selgitama.

Ajalooõpetajate III kongress.

Möödunud jõuluvaheajal 28., 29. ja 30. dets. peeti Tartus ajalooõpetajate III kongress, millest võttis osa 201 inimest, nendest ajalooõpetajaid 122 ja külalisi 79. Viimaste hulgas paistis silma ka ülikooli õppejõude ja koolinõunikke.

Kongress möödus asjaliku ja süvenenud töö tähe all. Kongressi poolt uuendati ka Ajaloo Õppekorralduse Toimkond, mille liikmeiks valiti prof. P. Treiberg, J. Adamson, J.

Madisson, M. Aul, M. Välbe, E. Susi (kõik endised), A. Viirmann, A. Laar ja Emma Peterson (uued).

Ajalooõpetajate IV kongress otsustati pidada Tallinnas siis, kui selleks tekib vajadus.

Kongressi hoones oli korradatud õpetajaile vajaliku ajaloo teadusliku ja metoodilise kirjanduse näitus, mis leidis elavat tähelepanu ja käsitlemist.

Kongressi üksikasjalikum kirjeldus ilmub järgmistes „Kasvatuse“ numbrites.

Filosoofiaõpetajate nõupidamine.

Ühenduses ajalooõpetajate III kongressiga peeti 29. dets. m. a. Tartus filosoofiaõpetajate nõupidamine, kus peamiselt selgitati filosoofia õppekava teostamisega ühenduses olevaid raskusi. Üksmeelselt võeti vastu järgmine resolutsioon:

„Nõupidamisest osavõtjad konstateerivad, et praegust maksvat õppekava ei ole neil võimalik olnud teostada kava oluliste puuduste tõttu; sellepärast on vajalik, et Hasomin samme astuks teostatava õppekava väljatöötamiseks.“

Ülevaate saamiseks filosoofia õpetamise korralduse üle gümnaasiumis otsustati korraldada vastav ankeet. Filosoofiaõpetajate päev otsustati pidada Tartu Keskkooliõpetajate Ühingu filosoofia sektsiooni korraldusel 1932. aasta jõuluvaheajal Tartus.

Lõpuks arutati ja otsustati põhimõtteliselt jaatavalt filosoofia ajakirja väljaandmise küsimus.

E. Õ. Liidu märgukirjad haridusministrile.

Jaanuari keskel E. Õ. Liit esitas haridus- ja sotsiaalministrile märgukirjad õpetajate korterite ja koolimaade asjus.

Esimeses märgukirjas juhitakse tähelepanu sellele, et mitmel pool vallad ei anna õppejõududele seaduses ettenähtud priikorteri ega tasu ka 10% palgast. Mõnelt poolt on küll soovitatud, et õpetajad nõuaksid kohtu teel valdadelte korteriraha. Kahjuks pole see tee sugugi otstarbekohane, sest kui õpetaja vallaga hakkab kohut käima, siis kaovad eeldused rahulikuks ja kooskõlaliseks tööks ning õpetaja kui üksik isik kergesti muutub tagakiusatavaks. Seepärast E. O. Liidu juhatus palus ministrit oma poolt kaasa aidata, et õpetajate korteriküsimus leiaks seaduse nõuete kohast lahendust.

Teises märgukirjas juhitakse tähelepanu sellele, et koolimaade ümberplaneerimisega ühenduses on mitmel pool tekkinud arusaamatusi ja põhjendatud nurinat. Ühelt poolt omavalitsused on äärmiselt loind koolide huvide kaitsmisel; teiselt poolt põllutöoministeeriumi ametnikud, kes maade ümberplaneerimist teostavad, ei ole koolidest huvitatud, pole kooli vajadustes sageli küllaldaselt teadlikudki; nõnda toimitakse mõnigi kord kooli huvide vastaselt; jäetakse koolile liiga vähe maad, planeeritakse niisugune maa, mis tarvitamiseks kõlbmatu, aetakse piirid ebaotstarbekohaselt, antakse ma liiga kaugelt, mitmes tükis j. n. e. Märgukirjas palutakse ministrit abiks olla ja kaasa mõjuda selles mõttes, et koolimaade ümberplaneerimisel peetaks kinni vähemalt seaduse nõudeistki.

Pedagoogikaõpetajate arv ülikoolis kasvab.

Ülikooli valitsus on kinnitanud uueks õppeülesannete täitjaks pedagoogika alal koolin. J. Estami ülesandega lugeda eeloleval semestril 4 t. nädalas statistilistest uurimismetoditest pedagoogikas.

Teistest õppejõududest pedagoogika alal juhatavad eeloleval semestril prof. K. Ramul seminariharjutusi teemale „Õpetaja psühholoogia“ ja mag. A. Koort ning mag. A. Elango proseminariharjutusi, esimene teemale „Uuemaid pedagoogilisi voole Euroopas ja Am. Ühendriiges“, teine — esteetilisest kasvatuses.

Täiendus algkooli õppekavadele.

Haridus- ja sotsiaalminister on kinnitanud täienduse algkooli õppekavadele, mis sisaldab algkoolis käsitamiseks soovitatavate laulude nimestiku.

Täiendus on saadetud teadmiseks ja tarvi-

tuselevõtmiseks koolivalitsustele, koolinõunikudele ja koolidele.

Nimetatud täiendust võib Hasominist osta à 10 senti.

Näidendite võistlus.

Haridusliidu juhatuse poolt suvel väljakuulutatud näidendite võistluse tingimustes oli nähtud ette, et näidend langeb auhinna summa eest kõigi õigustega Haridusliidu omanduseks. Nüüd on Liit vähendanud esimese trüki arvu 2000 eks. pealt 1000 eks. peale ja ettekande õiguse piiranud ühe aastaga. Seega jäävad võistluse tingimused järgmisteks:

Eesti Haridusliidu näidendite võistluse ülesandeks on meie maanäitelavade rahuldamine neile kõigiti sobivate algupäraste näidenditega. Vastavalt sellele palub liit kirjanikke arvestada meie keskmiste või paremate maanäitelavale tehnilisi võimeid.

Võistlusele saadetavad tööd tulevad adresseerida Eesti Haridusliidule Tallinnas, Suur Roosikrantsi 12. Tööd tulevad esitada märgusõna all ja juurde lisada sama märgusõna kandvas ümbrikus autori nimi ja aadress. Tööde vastuvõtmise viimaseks tähtpäevaks on 1. mai 1932. a.

Läbivaatamisele ja hindamisele tulevad ainult eestikeelsed masinal kirjutatud käsikirjad, mis ei ole veel avalikkusele tuttavaks saanud paljundamise või ettekannete teel. Vastasel korral saadetakse käskkirjad ümbrikus leiduval aadressil autorile tagasi.

Neljale võistlusel paremaks tunnustatud näidendile maksetakse auhindadeks 3 700.— kr.

I auhinnaks — Kr. 1 500.—, II auhinnaks — Kr. 1 000.—, III auhinnaks — Kr. 600.— ja IV auhinnaks — Kr. 600.—.

Žürii võib oma äranägemisel jätta mõne auhinna välja andmata või E. Haridusliidu juhatuse nõusolekul täiendavalt auhindu määrata.

Auhinnatud teoste kohta jääb E. Haridusliidule ilma eritasuta I trüki kirjastamise õigus kuni 1000 eks. ja nende teoste ettekande õigus ühe aasta jooksul teoste trükist ilmumise ajast arvates.

E. Haridusliidule jääb õigus auhinnatud teoseid lavastamiseks ette valmistada ja enne ümbrikkude avamist kuni kolm korda ette kanda või neid selleks teatritele edasi anda.

Auhinnakomisjoni koosseis avaldatakse hiljemalt kolm kuud enne käsikirjade vastuvõtmise lõpptähtpäeva.

Auhinnakomisjon avaldab oma otsuse hiljemalt 1. oktoobril 1932. a. Enne seda tähtaega ei pea liit võistlusest osavõtjatega mingit kirjavahetust peale võistluse tingimustele mittevastavate käsikirjade tagasisaatmise.

Välismaalt.

Inglise Rahvuslik Õpetajate Liit nõuab desarmeerimist.

Inglise Rahvuslik Õpetajate Liit (National Union of Teachers) pöördus läinud aasta lõpul kirjaga E. Õp. Liidu poole, paludes endale teatada, missuguseid samme on E. Õp. Liit astunud meie Vabariigi Valitsuse ja desarmeerimise konverentsi ees desarmeerimise küsimuses. Ühtlasi teatab nimetatud Liit, et Rahvusvaheline Õpetajate Ühingute Liit (National Federation of Teachers Associations) on korduvalt astunud välja militarismi vastu, nõudes desarmeerimist. Inglise Rahvuslik Õpetajate Liit on palunud kõiki tema liikmeiks kuuluvaid Inglismaa ja Wales'i kohalikke õpetajate ühinguid pidada s. a. jaanuari esimestel päevadel koosolekuid desarmeerimise küsimuse arutamiseks ja tema poolt esitatud resolutsiooni vastuvõtmiseks. Resolutsioon on saadetud ühinguile kahes eksemplaris, millest üks tuleb pärast vastuvõtmist saata Inglise peaministrile ja teine — Genfi desarmeerimise konverentsi presidendile. Teatavasti astub desarmeerimise konverents kokku Genfis käesoleva aasta 2. veebruaril.

Resolutsioon kõlab järgmiselt:

„Kinnitame, et ilma desarmeerimiseta maailmarahu on alalises hädaohus. Rahuleping tegi desarmeerimise kohustavaks teatud riikidele ja töötas selle teostamist ka teistes riikides. Pikkajärgulised läbirääkimised selle küsimuse üle Genfis aga ei ole seni andnud märkimisväärset tulemust. Relvastuse-koorem aga üha kasvab, ja rahva kannatus on pingutatud äärmuseni.

Pöördume seepärast desarmeerimise konverentsist osavõtivate riikide valitsuste esindajate poole palvega — astuda mõjuvaid samme desarmeerimise teostamiseks. Tuleb saavutada kokkulepe, mis kindlustaks viivitamatult pärsiva nii võitluskohtluse kui ka igasuguse muu sõjaväeasustuse ning selle kuulude vähendamise ja viiks lõplikule, üleilmalisele ja sunduslikule desarmeerimisele võimalikult lähemal ajal.“

See resolutsioon on trükitud postkaardile, mille teisel küljel kujutatud põlvel mõõka murdev mees.

Inglise Rahvuslik Õpetajate Liit julgeb kinnitada võivat oma liiskmeile, et see nende üritis desarmeerimise asjaks leiab üksmeelset heakskiitu ja tuge nende kolleegidelt kõigis teistes Euroopa riikides.

Uuemat Rahvasteliidu täiskogu ja nõukogu tegevusest.

Rahvasteliidu 12. täiskogu

oli koos 7.—29. sept. 1931. a. 54-st liidu liikmest 52 riiki olid saatnud kohale oma esindajad.

Istungeil arutati ms. ka alljärgnevat küsimust:

Kindeloleku ja desarmeerimise alal täiskogu täiendas ja kiitis heaks üldise konverentsiooni sõjavälvitsemise vahendite täienduse suhtes. — Konverentsioonile kirjutasid kohe alla: Austria, Hispaania, Kreeka, Leedu ja Uruguai. Sel konverentsioonil on tähtis koht „Üldise vahekohtuseaduse“ ja „Kallaletungi ohvriks langenud riikide majandusliku toetamise“ konverentsiooni kõrval, ning sellele konverentsioonile riikidel on võimalus kirjutada alla kuni 2. veebr. 1932. a., s. o. päevani, mil desarmeerimiskonverents astub kokku.

Itaalia delegaatide poolt tehti täiskogus ettepanek sõjaväeasustuse valmistamise piiramise suhtes. Veidi hiljem see ettepanek esitati kindlakujulise resolutsioonina Taani, Norra ja Rootsi delegaatide poolt. — Nõupidamistest ja diskussioonest ses suhtes täiskogu kutsus võtma osa ka terve rea Rahvasteliitu mittekuuluvaid riike, nimelt: Afganistani, Brasiilia, Costa Rica, Egiptuse, Equadori, Põhja-Ameer. Ühendriigid, Türgi, Nõukogude-Vene, S.-Salvadori ja Argentiina. Kutse võtsid vastu Ameerika Ühendriigid, Brasiilia, Costa Rica, Egiptus ja Türgimaa. — Pärast elavaid diskussioone Rahvasteliidu täiskogu võttis lõplikult vastu resolutsiooni, mille põhjal Rahvasteliidu nõukogule tehakse ülesandeks teha riikide valitsustele ettepanek, hoiduda ühe aasta jooksul igasugusest sõjaväeasustuse suurendamisest. Valitsuste vastused ses suhtes pidid saabuma Rahvasteliidule hiljemalt 1. nov. 1. a.

Sotsiaal-humanitaarse töö

alal täiskogu vaatas läbi narkootiliste ainete valmistamise vastu sihitud konverentsi (oli koos Genfis 27. maist — 13. juul. m. a.) tööaruanded ja võttis vastu rea konverentsi poolt esitatud resolutsioone, mille eesmärgiks on aidata kaasa narkootiliste ainete müügi vastu sihitud konverentsiooni mõjuvaks teostamiseks. Mainitud konverentsioon märgib tähtsat arengust rahvusvahelises koostöötamises, sest siin esmakordselt üks tööstus on viidud internatsionaalse reguleerimise ja kontrolli alla ja selle tööstuse ökonoomilised aspektid on täiesti subordineeritud kõrgemaile humaanseile ja moraalseile kaalutlustele. Konverentsioonile on kirjutatud alla juba 36 riiki.

Täiskogu märkis, et mõned valitsused on avaldanud soovi, et lähemas tulevikus korraldataks uus vastav konverents, sihiga — uurida oopiumi-mooni kultiveerimise ja kokaiinipuulehtede kogumise piiramise ja kontrollimise võimalusi. Täiskogu otsustas teha oopiumiga kauplemise vastu võitlevale Nõuande Komiteele ja Rahvasteliidu sekretariaadile ülesandeks koguda kiires korras vajalikke andmeid ja saata sellekohane ringküsimus niihästi Rahvasteliidu liikmeile kui ka mitteliikmeile riikidele. Novembris pidi Bangkokis Siiami valitsuse kut-

sel tulema kokku konverents, mille ülesandeks oli juhatada oopiumiga salakaubitsemise küsimuse uurimist Kauge-Idas ja millele Rahvasteliidu täiskogu pani oma poolt suuri lootusi.

Naiste ja laste kaitse alal

täiskogu, vaadates läbi naistega ja lastega kaubitsemise vastu võitleva komitee aruanded, märkis ära, et nüüd juba 36 riiki on kirjutanud alla vastavale 1921. a. konventsioonile. Täiskogu kiitis heaks mainitud komitee poolt koostatud protokoll, milles nõutakse elava kaubaga kauplejate karistusmäärade kõvendamist. Mainitud protokoll saadeti riikide valitsustele järelekaalumiseks. — Samuti kiideti heaks „Laste Heakäekäigu Komitee“ kavatsus arendada ja täiendada noorsookohtuid, noortele abiandmisasutisi ja kuritegeliste kalduvustega laste parandusasutisi. Deleagaatidele neist riigest, kus pole veel asutatud noorsookohtuid, pandi südamele, võidelda oma kodumaal täie jõuga selle reformi teostamise kasuks.

Pagulaste toetamise küsimuses

täiskogu võttis vastu rahvusvahelise pagulaste toetamise büroo poolt koostatud ja esitatud kava pagulaste avitamistöö likvideerimiseks 1938. a. lõpuks, ja tegi mainitud büroole ülesandeks: 1) uurida, kas ja kuidas oleks võimalik kergendada Armeenia pagulaste ümberpaigutamist Armeenia Erivani vabariiki; 2) pühendada erilist tähelepanu üle 100 000 vene pagulase kindlusetule olukorrale Hiinas ja väljawaateile neid paigutada ümber teistesse riikidesse. Täiskogu soovitas tungivald valitsustele panna pagulaste jaoks täiel määral maksma Nanseni passi süsteem ja aidata kaasa luua rahvuslikke Nanseni mälestusfondi komiteesid pagulaste toetamise jaoks.

Orjapidamise vastu võitlemise alal

Suur-Briti delegatsioon pani ette, et ajutine orjapidamist uuriv ja selle vastu võitlev komisjon, mis oli koos 1924. a. ja 1925. a., kutsutaks uuesti kokku, et uurida läbi vahepeal kogunenud materjal ja teha järgmisele Rahvasteliidu täiskogule ettepanekuid, kuidas ja mil määral Rahvasteliit võiks toetada neid riike, kes on avaldanud nõusolekut orjapidamise kaotamiseks. — Täiskogu otsustas nõuda Rahvasteliidu nõukogult määrata mainitud otsustarbeits üheks aastaks väike ekspertide komitee.

Vähemusrahvuste küsimusi

arutavas komitees Saksa esindaja nõudis, et Rahvasteliit laiendaks oma tegevust sel alal; et asutataks sagedamini vähemusrahvuste komiteid j. n. e.; säärase tegevuse laiendamise vastu olid aga Rumeenia, Tšehhoslovakkia, Kreeka, Poola ja Lõunaslaavia esindajad, kes nõudsid, et Rahvasteliit jääks vähemusrahvuste küsimuses 1929. a. Rahvasteliidu nõukogu poolt esitatud tegevuskava alusele.

Vähemusrahvuste kaitse küsimuses Rahvasteliidu nõukogu, olles lõpetanud uuringud Saksa vähemusrahvuse olukorra suhtes Sileesia, Poznani ja Pomorze vojevoodades, seletas, et tema peatülesanne on kindlustada tulevikus normaalsed suhted Poola võimude ja saksa vähemusrahva vahel. — Poola esindaja kinnitas, et Poola valitsus tahab teha kõik mis võimalik selleks, et sisendada vähemusrahvale julgeoleku- ja usaldustunnet Poola valitsuse vastu.

Tervishoiuorganisatsiooni tööst.

Rahvasteliidu nõukogu võttis vastu Brasiilia valitsuse ettepaneku asutada Rio de Janeiro rahvusvaheline keskpunkt pidalitöve uurimiseks. Mainitud asutus oleks autonoomne ja teda finantseeriks Brasiilia valitsus.

Nõukogu tegi ka vajalisi korraldusi selleks, et teostada täiskogu instruksioone Hiinale abiandmise suhtes võitluses epideemiliste haigustega, mis tekivad ja levivad Jangtse jõe uputuse piirkonnas ja ka mujal. — Nõukogu palus ka riikide valitsusi pühendada suuremat tähelepanu igasugusele abipalveile, mis saavad Rahvasteliidu sekretariaadile.

Nõukogu võttis vastu Mrs. David Simons'i (Boston, U. S. A.) annetuse, mis määratud malaaria uurimistöö jaoks Kreekas asutatava laboratooriumi majanduslikuks kindlustamiseks.

Kasvatusuueendajate kongress Nizzas.

Kasvatusuueenduse Liidu kuues ülemaailmaline konverents peetakse Nizzas, Prantsusmaal, 29. juulist kuni 12-da augustini 1932. a. Konverentsi teemaks on: „Ühiskonna kasvatus ja muutmine“. Selle pealkirja all tuleb arutusele kaks küsimust: 1) mil teel ja kuidas kasvatus peab täitma nõudeid, mida talle praeguses ühiskonnas asetleivad kiired muudatistised esitavad; 2) kuidas kasvatus saab aidata kaasa ühiskonna parandamisele ja edenedemisele.

Konverentsi tegevuskava langeb nelja järgmisse järku:

I Pealoengud üldteemast.

II Sektsionaalsed loengud ja diskussioonid, mis jaotatud järgmiselt:

a) Kasvatus ja sotsiaalne faktor. Üldkultuur ja kutsealane harimine.

b) Eirühmituste kasvatuslikke probleeme 1) maakoolid; 2) linnakoolid; 3) kõrgem- ja ülikoolikasvatus; 4) naise uus olukord ja selle mõju ja järeldused kasvatusel.

d) Perekond: 1) Sotsioloogia ja psühholoogia. 2) Vanemad ja õpetajad j. n. e. 3) Väikeste laste õpetus (The Nursery School) j. n. e.

e) Kasvatustöö vabal ajal: 1) Täisealiste kasvatus. 2) Koolinoorsooliikumine j. n. e.

g) Õpetajate edasiharimine.

h) Rahvusvaheline koostöö; rassidevaheline arusaamine ja bilingualism (kahe keele süsteem).

III Loengud kasvatusel rahvuslike süsteemide edust.

IV Õppekursused (millest osa võtta soovijail tuleb maksta eritasu):

a) Modern-psühholoogia ja -kasvatus: 1) Lapse psühholoogia. 2) Õpetaja ja lapsevanema psühhol. 3) Suguline kasvatus. 4) Enda-valitsemine koolis.

b) Kurrikulumi rekonstrueerimine.

d) Uusi meetodeid: 1) Decroly-meetod. 2) Projekt-meetod. 3) Individuaalne meetod.

e) Kasvatus ja kunstid: 1) Luule. 2) Draama. 3) Muusika. 4) Rütmi. 5) Kõne-harjutused ja kooriskõnelemine.

Peale selle korraldatakse kogu konverentsile kaks ekskursiooni, üks — Itaaliasse, teine mägedesse, või Garsse'sse, maailmakuulsasse lõhnaõlilidestuse keskohta. Erilised sõiduhinna-alandused konverentsi liikmeile. — Konverents, peale töise töö, paneb rõhku ka seltskondlikule tegevusele ja meelelahutusele. Eriline tähtsus antakse rahvatantsudele ja lauludele; peale selle moodsed tantsud, kasvatuslike filmide demonstreerimine, ühislaul j. n. e.

Korraldatakse rahvusvaheline kõigi maade raamatute näitus ja kaks koolitööde näitust, üks — Prantsuse koolidele ja teine — rahvusvaheline koolinäitus valitud väljapanekutega kõigist maadest.

Iima vastava loata ei või konverentsist osa võtta soovijad kaasa viia materjali näituse jaoks. Sellekohased palved tulevad saata Kasvatusuend. Liidu peastaabile allpool leidaval aadressil.

Soovijalle korraldatakse ringreise koolide külastamiseks: Prantsusmaal juuli kestel ja Inglismaal, Belgias, Saksamaal ja Schweitsis juuni lõpul ja juuli alul.

Konverentsile grupis hinnaalandusega sõitmise suhtes võib teha korraldusi ka Th. Cook ja Poegade reisibüroo kaudu, kes on määranud

oma ametlikud agendid konverentsi jaoks Kasv.-uend. peastaabi juurde.

Konverentsist osa võtta soovijail tuleb panna tähele järgmist:

Osa võtta soovijad peavad end registreerima enne 15-dat aprilli 1932. a., täites vastava registratsioonilehe, mille tuleb märkida nimi, rahvus, alaline aadress j. n. e.; peale selle tuleb lisalehel märkida, missugust hotelli- või pensionituba osavõtja soovib, toiduga või ilma, üksi või tuba kellegagi jagades j. n. e. (Nizzas on hotellitube, mis hinna suhtes enam-vähem igähele vastuvõetavad. Kõik konverentsi liikmeile reserveeritud ruumid vaadatakse Liidu peastaabi liikmete poolt isiklikult üle). On väga tähtis, et konverentsi liikmed reserveeriks endile toad enne 15. IV. 32., sest on kahtlane, kas pärast mainitud kuupäeva vabu tube enam leidub. — Registratsioonilehega koos tuleb saata ära ka registreerimismaks, mille suuruse kohta võib saada teateid Kasv.-uend. Liidu peastaabist Londonis, või ka Liidu esindajalt Soomes, hra L. Zilliacus'elt, Topeliusgatan 9, Helsingi. Registr. maksu nõutakse selleks, et katta suuri väljaminekuid, mis teevad ülemaailmse konverentsi organiseerimisel; see maks võimaldab osavõttu kõigist eelpoolmainitud loengust ja gruppidest (välja arvatud õppekursused) ja õigustab saada osa kõigist kohalike või m. autoriteetide poolt tehtavast hinnaalandusega soodustustest. — Juhul, kui registreerunud isikul pole võimalik sõita konverentsile, makstakse 90% registr. maksust tagasi, sel korral, kui võimaldub ette tellitud tuba hotellis ära anda teistele konv. liikmeile.

Kõigile, kes osavõtmiseks registreerunud, konverentsi sekretariaat saadab üksikasjalisemat informatsiooni.

Kõik järelepärimised, palved, registr.- j. n. e. lehed tulevad saata aadressil: The Conference Secretary, New Education Fellowship, 11 Tavistock Square, London, W. C. 1., England.

Ametlikke teateid, seadusi ja määrusi.

Kõigile maa- ja linnakoolivalitsustele ning vähemusrahvuste kultuuroma- valitsustele.

(HSM-ilt 31. XII. 31. nr. 11524.)

Kuna Riigi Teatajas nr. 111 — 1931. a. avaldatud „Palkade vähendamise seadus“ puudutab ka õppejõudude palkasid, siis Haridus- ja sotsiaalministeerium teatab selle seaduse täitmisel võimalikkude arusaamatuste vältimiseks järgmist:

1. Palkade vähendamise seaduse põhjal vähendamisele kuuluva kuu palganormi all tuleb mõista õppejõu tasu kogusummat (palk, lisatundide- ja asetätetundide tasu, internaatitasu), mis ta on maksva õppejõudude tasude seaduse põhjal õigustatud saama kuus õppe- ja kasvatusöö eest ühes või mitmes õppeasu-

tisest riigilt, maaomavalitsuselt ja kooli ülalpidajalt. Saades sel viisil õppejõu vähendamisele kuuluva kuu palganormi, teostatakse vähendamine palkade vähendamise seaduses ettenähtud tabeli järgi ning sel teel saadud vähendatud kuupalk tasutakse õppejõule riigi, omavalitsuse ja kooli ülalpidaja poolt õppejõudude tasude seaduses ettenähtud vahekorras.

Juhul, kui õppejõud annab tunde mitmes elukalliduse raioonis, teostatakse vähendamist tasu kogusumma arvel vastavatest raioonidest saadavate summade ja vähendamise protsendi järgi.

2. Pensionikapitali heaks mahaarvatav 2% tuleb võtta vähendamata palgast, silmas pidades seejuures Haridus- ja sotsiaalministeeriumi töökaitse ja sotsiaalkindlustuse osakonna ringkirja 10. sept. 1930. a. nr. 54692.

3. Perekonnaabiraha arvutamisel tuleb aluseks võtta vähendamata palk (normaalpalk või selle osa ning lisatundide tasu, kui see on olemas).

4. Õppejõu haiguse puhul tuleb maksta rahalist toetust vähendatud palga järgi.

5. Rahalise toetuse määramisel sünnitamise ja surma puhul tuleb võtta aluseks vähendatud palk ilma lisa- ja asetäitetundide tasuta.

6. Arstiabi kulude protsendi määramisel tuleb aluseks võtta vähendatud palk.

7. Sõidukulude ja päevarahade maksmine toimub õppejõu palgaastme kohaselt.

8. Õppejõudude tasude seaduse § 29. tähendatud õppejõu korteri üüri protsent (10%) tuleb arvestada õppejõu vähendatud normaalpalgast.

9. Et mitmed omavalitsused on lasknud trükkida õpetajate palgalehti suuremal arvul senise vormi järgi, ei pea ministeerium otsarbekohaseks neid muuta vastavalt palkade vähendamise seadusest tingitud nõuetele, vaid jätab maksvaks palgalehed senisel kujul. Palgalehtedes peale seni nõutud andmete tuleb aga näidata lahtris nr. 2 „Tasusaaja nimi ja ametinimetus“ iga õppejõu nime all tema vähendamisele kuuluv kuutasu kogusumma ja selle üksikud osad (normaalitudide, lisatundide ja asetäitetundide tasu, internaaditasu). Lahtrites 10, 13, 15 tuleb võtta riigi kanda tulevad õppejõu vähendatud palgaosad ning nendele vastavalt kujundada ka väljamaksmisele kuuluv kogusumma (lahter 17).

10. Ministeeriumile esitatavates igakuulistes krediidi nõuetes tuleb näidata „Normaalitudide tasu“ lahtris vähendatud palga riigi osa ja vastavalt sellele kujundada väljamaksmisele kuuluvad summad.

P. Viilup (allkiri).
Majandusjuhataja.

K. Michelson (allkiri).
Pearaamatupidaja abi eest.

Maa- ja linnakoolivalitsustele.

(HSM-i koolivalitsuselt 12. I. 32 nr. 34747.)

Vene õppekeelega algkoolides valitseb suur puudus lugemismaterjalist. Vähestes koolides on säilinud mingisugused raamatukogud, mis nüüd juba tarvitamise tõttu hävimas. Uusi raamatuid lugemiseks vene algkoolidele juurde muretseda on raske, sest sageli puudub selleks kooli ülalpidajal aineiline jõud. Veel rohkem takistab ostu aga vastava venekeelse kirjanduse puudumine meie raamatuturul.

HSM koolivalitsusel on teatavaks saanud, et mõnes eesti õppekeelega alg- ja keskkoolis on venekeelseid raamatukogusid kasutamata seismas, kuna nende raamatute järele pole nõudmist õpilaste poolt vene keele mittevaldamise tõttu.

HSM koolivalitsus palub maa- ja linnakoolivalitsusi ühe kuu jooksul, 15. jaan. s. a. ar-

vates, selgitada, kui palju ja missugust venekeelset kirjandust on olemas nende piirkonnas asuvais eesti õppekeelega koolides, mida viimased võiksid anda üle vene algkoolidele ja sellest teatada HSM koolivalitsusele.

P. Mägraken (allkiri).
Direktor.

A. Kuut (allkiri).
Algkooliasjade juhataja.

Maa- ning linnakoolivalitsustele ja vähemusrahvuste kultuurvalitsustele.

(HSM-i koolivalitsuselt 15. I. 32 nr. 34785.)

Nagu nähtub Haridus- ja sotsiaalministeeriumile saabuvaist järelepärimistest, on Av. algkoolide seaduse § 9. teise lõike kohaldamine mõnel pool raskusi sünnitanud. Lahkarvamusel on nimelt tekkinud kooliaasta poolitamise küsimuses, kusjuures ühed on arvamusel, et kooliaasta esimene pool lõpeb 1. jaanuariks, teised aga leiavad, et kooliaasta esimene pool kestab kuni 1. veebruarini.

Sel puhul seletab HSM koolivalitsus, et kuna Av. algkoolide seaduse § 40. järgi kooliaasta kestab 1. augustist kuni järgmise aasta 31. juulini, siis lõpeb kooliaasta esimene pool 31. jaanuaril kell 24, ja seepärast vabanevad õpilased, kes saavad 16-aastaseks ajavahemikul 1. augustist kuni järgmise aasta 31. jaanuarini kell 24, tähendatud seaduse põhjal koolikohustusest eelmise õppeaasta lõpul. (Av. algkoolide seaduse § 38. põhjal kestab õppeaasta algkoolides normaalselt 1. septembrist kuni 31. maini.)

Ühtlasi võimalikkude eksi arvamuste vältimiseks seletab HSM koolivalitsus, et koolikohustusest vabanemist ei või mõista nii, et sel puhul õpilane peab koolist lahkuma ilma kursust lõpetamata. Koolikohustusest vabanemist tuleb mõista vaid nii, et õpilasele ei ole edasiõppimine enam sunduslik, kuid tema vanemate või ta enese soovil võib ta õppimist jätkata kuni kursuse lõpetamiseni.

P. Mägraken (allkiri).
Direktor.

A. Kuut (allkiri).
Algkooliasjade juhataja.

Maa- ja linnakoolivalitsustele, vähemusrahvuste kultuurvalitsustele ning riigikoolide juhatajaile.

(HSM-i koolivalitsuselt 15. I. 32. nr. 34575.)

Lennuk kui liiklemisabinõu on teinud läbi eriliselt kiire arenemiskäigu ja jõudnud astmele, kus tema kasutamine võimalik väga mitmekülgsel otstarbeil. Kuid lennuki kasutamise võimalusi on veel näha ette paljusid, ja mitmel maal töötatakse energiliselt sellel alal. Teistes riikides, eriti meie suurema naabri juures, selgitatakse kõnekoosolekuil, demonstratsioonidel, ka õppeasutistes, lennuki arene-

mise ajalugu ja ehitust, tähtsust, lennuki kasutamise võimalusi nii eraelus kui riigikaitsele ja muud selle kaudu esile kutsutud küsimusi.

Ka Eestis tuleb rohkem rõhku panna teaduste levitamisele õhuasjanduse alal. Iga kasuliku seadeldise kiire levimine on kindlustatud, kui selle vastu tõuseb huvi. Praegusel juhul tulebki äratada kodanikes huvi lennuki arenemise, levimise ja otstarbekohase kasutamise vastu, milleks saavad tunduvalt aidata kaasa meie koolid. Tallinna õhuasjanduse ühing, pöördudes HSM koolivalitsuse poole selleskohase ettepanekuga, rõhutab eriti lennuki tutvustamise tähtsust õppeasutiste kaudu.

HSM koolivalitsus, tunnustades õhuasjanduse tähtsust ja tahtes aidata kaasa huvi äratamisele õhuasjanduse vastu, soovib kesk-, kutse- ja poeglase täienduskoolide tehniliste ainete, füüsika, keemia, maateaduse, käsitöö ja riigikaitse õpetuse õpetamise töökavva võtta teatud määral vastavaid osi õhuasjandusest (tehnilistes ainetes — lennuasjanduse tehnika ja lennumasinad, füüsikas — lennumasinatate üldõpetus, keemias ja riigikaitse õpetuses — gaasikaitse, käsitöös — lennukite mudelite valmistamine j. n. e.); samuti oleks soovitatav ringide asutamine lennuasjandusega tutvumiseks. Ettetulevate küsimistega oleks võimalik pöörduda Tallinna õhuasjanduse ühingu poole, kellele HSM koolivalitsus tegi ettepaneku tulla omalt poolt koolidele vastu nõuandmiseks, vastustega küsimustele asjast huvitatutelt ja instruktorite saatmisega loengute pidamiseks.

Eeltoodust palub HSM koolivalitsus teatada kesk- ja kutse- ning poeglase täienduskoolidele.

P. Mägraken (allkiri).
Direktor.

J. Feldmann (allkiri).
Sekretär.

Maa- ja linnakoolivalitsustele.

(HSM-i koolivalitsuselt 16. I. 32. nr. 34801.)

Major Jaan Oru poolt on kirjutatud ja kirjastatud raamat „Toitmine ja inimkeha“, mis annab populaarteadusliku ülevaate toitvatest ollustest ja nende ülesannetest inimkehas kui ka ainevahetusest inimkehas ja toiduenergiast. Raamatu lõpus on antud eraldi juhised laste toitmise kohta. Raamat on 100 leheküljeline. Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsuse juures asuv raamatukogude komisjon on tunnistanud tähendatud raamatu soovitavaks raamatukogudele esimeses järjekorras.

Raamatu kaanehind on 1 kr. 35 senti, kuid autor on nõus seda raamatut müüma: kui ostetakse 1000 eksemplari à 35 senti eest, 1500 eksemplari à 33 senti ja 1800 eksemplari à 30 senti eest.

Ülaltoodust maa- ja linnakoolivalitsustele teatades, lisab HSM koolivalitsus juurde, et tähendatud raamat on HSM koolivalitsuse arvates kohane ka koolidele uute vaadete levitamiseks toitlusalal ja seepärast tuleks koolidel ka-

sutada praegust võimalust selle raamatu mu-retsemiseks.

Raamatu tellimised oleks otstarbekohane saata koolivalitsuste kaudu otse autorile aadressil: Nõmme, Hiitu 25—3. Vastavalt tellitud raamatute arvule kujuneks raamatu hind.

P. Mägraken (allkiri).
Direktor.

A. Kuut (allkiri).
Algkooliasjade juhataja.

Maa- ja linnakoolivalitsustele, vähemusrahvaste kultuurvalitsustele ning riigikeskkoolide juhatajaile.

(HSM-i koolivalitsuselt 22. I. 32. nr. 34882.)

Avalikkude keskkoolide seaduse § 73. (RT 155/156 — 1922) põhjal kooli õppenõukogu koostab õppeaasta lõpul õppetöö aruande selle kohta, kas ettenähtud õppekavad on õppeaja jooksul täidetud, missugused kõrvalekaldumised sellest kavast leidsid aset õppeaasta jooksul ning mis põhjustel. Nimetatud aruanne tuleb kanda õppenõukogu protokollis. Juhul, kui oli kavast kõrvalekaldumisi ja takistavaid põhjusi ning raskusi kavade teostamisel, tuleb saata aruanne ühtlasi ka maa- või linnakoolivalitsusele ning Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele.

Aruanne koostatakse lõplikult keskkooli iga üksiku õppeaine kohta ja kantakse õppenõukogu protokollis kevadel pärast õppetöö lõppu, kusjuures maa- või linnakoolivalitsusele ning Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele saadetakse aruanne ainult nende õppeainete kohta, mille läbivõtmisel õppeaasta jooksul tekkis kõrvalekaldumisi, takistavaid põhjusi või raskusi sel määral, et kava teostamine osutus osaliselt võimatuks või sündis muudetud kujul.

Käesoleva ringkirja avaldamisega kaotavad maksvuse Haridusministeeriumi ringkirjad 14. oktoobrist ja 22. novembrist 1924. a. nr. 24488.

A. Borkvell (allkiri).
Abidirektor.

J. Feldmann (allkiri).
Sekretär.

Koolivalitsustele ja riigikoolide juhatajaile.

(HSM-i koolivalitsuselt 22. I. 32. nr. 34879.)

HSM koolivalitsus teatab, et Vabariigi aastapäeva puhul koolides korraldatavad aktused võivad tänavu aset leida teisipäeval, 23. veebruaril, kahe viimase õppetunni ajal.

P. Mägraken (allkiri).
Direktor.

J. Feldmann (allkiri).
Sekretär.

Koolivalitsustele ja riigikoolide juhatajaile.

(HSM-i koolivalitsuselt 22. I. 32. nr. 34881.)

Haridusministeeriumi kooliosakonna 17. juuni 1921. a. nr. 22851 ringkirja muutmiseks teatab HSM koolivalitsus, et nimekiri nende õpilaste kohta, kes saavad keskkooli lõputunnistuse, tuleb saata ainult Tartu ülikooli valitsusele, Haridus- ja sotsiaalministeeriumile lõpetanute nimekirja saata pole tarvis.

A. Borkvell (allkiri).
Abidirektor.

J. Feldmann (allkiri).
Sekretär.

Õppe- ja kasvatustöö ülevaale seadus.

Riigikogu poolt 10. juulil 1931. a. vastu võetud ja avaldatud „Riigi Teatajas“ 20. juulil 1931. a. nr. 59.

§ 1. Õppe- ja kasvatustöö ülevaale korraldajaiks on Haridus- ja sotsiaalministeerium ning maa- ja linnakoolivalitsused ja vähemusrahvuste kulturomavalitsuste koolivalitsused kui ka teised asutised vastavate seaduste alusel.

§ 2. Haridus- ja sotsiaalministeeriumile kuulub õppe- ja kasvatustöö ülevaale kõigi õppe- ja kasvatusasutiste, avalikkude raamatukogude võrku kuuluvate raamatukogude, koduõpetuse, noorsoo kasvatusseisukohalt avalikkude ettekannete ja haridustöö suhtes väljaspool kooli, arvatud välja õppe- ja kasvatusasutised, mille ülevaale sellekohaste seadustega on pandud teistele asutistele.

§ 3. Eelmises (2) paragrahvis tähendatud õppe- ja kasvatustöö ülevaale teostavad haridus- ja sotsiaalminister, haridus- ja sotsiaalministri abi, Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsuse ja teaduse ja kunsti osakonna direktorid ja abiõpetajad ja haridusõpetajad ning käesoleva seaduse § 9. tähendatud eriteadlased.

§ 4. Haridus- ja sotsiaalministril, haridus- ja sotsiaalministri abil, Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsuse ja teaduse ja kunsti osakonna direktoritel ja abiõpetajatel on õppe- ja kasvatustöö ülevaale teostamisel kõik käesolevas seaduses tähendatud haridusõpetajate õigused.

§ 5. Haridusõpetajate ülesandeks on õppe- ja kasvatustöö ülevaale teostamine kõigi õppe- ja kasvatusasutiste ning teiste § 2. tähendatud asutiste ja alade suhtes.

Eriti on nende ülesandeks:

- 1) ülevaale teostamine kesk- ja kutsekoolides ning kõigis riigikoolides;
- 2) üldise ülevaale teostamine alg- ja täienduskoolides;
- 3) juhatuste andmine kooliõpetajatele, nõu ja juhataja andmine õpetajatele, kasvatajaile ja teistele haridustegelastele;
- 4) hariduslikkude ja kasvatuslikkude küsimuste selgitamine;

5) abinõude otsimine õppe- ja kasvatustöö edendamiseks ja selleks vastavate kavade valmistamine;

6) hoolitsemine noorsoo vaimlise, kõlblise ja kehalise kasvatuses eest väljaspool kooli.

§ 6. Haridusõpetajatel on õigus oma ülesannete täitmiseks:

1) revideerida õppe- ja kasvatusasutisi ja nende ettevõtteid ning teisi § 2. tähendatud asutisi ja alasid;

2) nõuda revideerimisel tarvilikke seletusi p. 1. nimetatud asutiste juhatajailt, õpetajailt, kasvatajailt ja teistelt õppe- ja kasvatusalal töötavailt isikult ning andmeid haridustööd mõjutavate majanduslikkude küsimuste kohta nende asutiste ülemajadajailt;

3) juhtida p. 1. nimetatud asutiste juhatajate, õpetajate, kasvatajate ja teiste isikute tähelepanu nende haridusliku ja kasvatusliku tegevuse alal esiletulnud väärtustele ja puudustele, teha korraldusi nende väärtuste ja puuduste kõrvaldamiseks ning anda neile selleks juhatusi;

4) juhtida p. 1. nimetatud asutiste ülemajadajate tähelepanu nende asutiste majanduse alal esiletulnud puudustele ja väärtustele, teatades sellest ühtlasi Haridus- ja sotsiaalministeeriumile ja vastavale maa- või linnakoolivalitsusele või vähemusrahvuste kulturomavalitsusele;

5) katkestada erakorralistel juhtudel õpetöö kuni vastava asutise sellekohase otsuseni, teatades oma korraldustest viivitamatult Haridus- ja sotsiaalministeeriumile ning vastavale maa- või linnakoolivalitsusele või vähemusrahvuste kulturomavalitsusele;

6) korraldada õppe- ja kasvatusasutiste juhatajate, õpetajate ja kasvatajate koosolekuid ning nõupidamisi õppe- ja kasvatustöösse puutuvate küsimuste selgitamiseks;

7) revideerida maa- ja linnakoolivalitsuste ning vähemusrahvuste kulturomavalitsuste koolivalitsuste tegevust.

§ 7. Haridusõpetajateks võib määrata isiku, kellel on kõrgem haridus, pedagoogiline ettevalmistus ja vähemalt 10-aastane haridustöö praktika ning tarvilikud eeldused õppe- ja kasvatustöö ning kooliõpetajate tegevuse juhtimiseks.

Erijuhtudel võib haridusõpetajateks määrata ka vähema ettevalmistusega isikuid, kes on töötanud varem haridusõpetajana või kel vähemalt 10-aastane haridustöö praktika ning kes avaldanud silmapaistvaid võimeid õppe- ja kasvatustöö edendamiseks.

Haridusõpetajate määrab ametisse haridus- ja sotsiaalminister.

§ 8. Haridusõpetajateks on riigiametnikud ja kuuluvad Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsuse koosseisu.

§ 9. Haridus- ja sotsiaalminister võib volitada ka kõrgemate õppeasutiste õpetajate ja teisi eriteadlasi revideerima üksikute õpetajate õpetamist ning instrueerima nende ainete õpetajate.

§ 10. Maa- ja linnakoolivalitsustele ning vähemusrahvuste kulturomavalitsustele kuulub õppe- ja kasvatustöö ligem

ülevalve oma tegevuspiirkonnas avalikkude ja era-õppe- ja -kasvatusasutiste, avalikkude raamatukogude võrku kuuluvate raamatukogude, koduõpetuse, noorsoo kasvatusse seisukohalt avalikkude ettekannete ja haridustöö suhtes väljaspool kooli.

§ 11. Eelmises (10.) paragrahvis tähendatud ülevalvet teostavad koolinõunikud ja koolivalitsuste juhatajad.

§ 12. Koolinõunikude ülesandeks on õppe- ja kasvatusstöö ülevalvet teostamine oma tegevuspiirkonnas.

Eriti on nende ülesandeks:

1) ülevalvet teostamine alg- ja täienduskoolides;

2) nõu ja juhatause andmine õppe- ja kasvatusstöö alal õppejõududele ja kasvatajatele kui ka nõuandmine haridustööga seoses olevail aladel omavalitsuste tegelestele;

3) hariduslike ja kasvatuslike küsimuste selgitamine;

4) abinõude otsimine õppe- ja kasvatusstöö edendamiseks oma tegevuspiirkonnas ja selleks vastavate kavade valmistamine;

5) haridustöö edendamine väljaspool kooli;

6) teiste vastavate seadustega ja haridus- ja sotsiaalministri määrustega ja korraldustega neile pandud ülesannete täitmine õppe- ja kasvatusstöö ülevalvet alal.

§ 13. Koolinõunikudel on oma ülesannete täitmisel oma tegevuspiirkonnas kõik käesoleva seaduse § 6. punktides 1—6. tähendatud haridusnõunikude õigused.

§ 14. Koolinõunikku arvu ja ühe koolinõuniku ülevalvet kuuluvate klassikomplektide arvu miinimumi määrab Vabariigi Valitsus.

§ 15. Maa- ja linnakoolivalitsuste ning vähemusrühvuste kulturomavalitsuste koolivalitsuste juhatajal on õigus tutvuda nende tegevuspiirkonnas asuvate avalikkude ja era-õppe- ja kasvatusasutiste õppe- ja kasvatusstööga ning avalikkude raamatukogude võrku kuuluvate raamatukogude tegevusega, revideerida avalikkude õppe- ja kasvatusasutiste majanduslikku tegevust kui ka era-õppe- ja kasvatusasutisi riigi ja omavalitsuste poolt määratud toetussummade kasutamise suhtes ning juhtida revideeritavate asutiste ülalpidajate tähelepanu nende asutiste majanduse alal esiletulnud puudustele ja väärnähtustele.

§ 16. Koolinõunikuks võib olla isik, kelle kõrgem haridus, pedagoogiline ettevalmistus ja vähemalt 5-aastane haridustöö praktika ning tarvilikud eeldused õppe- ja kasvatusstöö edendamiseks.

Erijuhtudel võib koolinõunikuks olla ka vähema ettevalmistusega isik, kes on töötanud varem koolinõunikuna või kel vähemalt 10-aastane haridustöö praktika ning kes avaldunud silmapaistvaid võimeid õppe- ja kasvatusstöö edendamises.

§ 17. Koolinõunikud on omavalitsuse ametnikud ning kuuluvad vastava koolivalitsuse koosseisu.

§ 18. Koolinõunikud valitakse vastavalt maa- või linnavalitsuste või vähemusrühvuste

kulturomavalitsuste poolt kandidaatide hulgast, kelle esitavad nende koolivalitsused.

Eseseisvate koolivalitsustega linnaomavalitsused, kelle koolide klassikomplektide arv ei õigusta iseseisva koolinõuniku ametissepanemist, kuuluvad koolinõuniku suhtes selle maaomavalitsuse külge, kelle piirkonnas asub linn. Sellisel juhul valivad mõlemad omavalitsused koolinõuniku kokkuleppel. Kui ei saavutata kokkulepet, siis määrab haridus- ja sotsiaalminister koolinõunikuks ühe kummagi poole kandidaatidest.

Erandjuhtudel ühtlasemaks tööjaotamiseks koolinõunikku vahel haridus- ja sotsiaalministril on õigus liita koolinõuniku ringkonna juurde ka osa mõne teise omavalitsuse piirkonnast.

Vähemusrühvuste kulturomavalitsused valivad sel puhul, kui nende koolide klassikomplektide arv ei õigusta iseseisva koolinõuniku ametissepanemist, koolinõuniku kohustetäitjaks käesoleva seaduse § 16. tähendatud nõuetele vastava õppejõu mõnest koolist.

Haridus- ja sotsiaalministril on õigus anda määrusi käesoleva paragrahvi teises lõikes ettenähtud juhul koolinõuniku valimise korra kohta ja sama paragrahvi teises, kolmandas ja neljandas lõikes ettenähtud juhtudel omavalitsustele kuuluvate kulude kandmise reguleerimiseks.

§ 19. Koolinõunikud kinnitab ametisse haridus- ja sotsiaalminister, kusjuures haridus- ja sotsiaalminister võib jätta kinnitamata või määrata kohustetäitjaks ettepanud kandidaadi, kui ta ei vasta § 16. tähendatud nõuetele.

Kui vastav omavalitsus (§ 18) ei esita kahe kuu kestel, arvates koolinõuniku koha vabanemise päevast, koolinõuniku kandidaati ametisse kinnitamiseks või esitab kaks korda järgimööda käesoleva seaduse § 16. tähendatud nõuetele mittevastavad kandidaadid, on haridus- ja sotsiaalministril õigus pärast kolme kuu möödumist, arvates koolinõuniku koha vabanemise päevast, kinnitada koolinõunikuks § 16. nõuetele vastav isik ministeeriumi koolivalitsuse direktori poolt esitatud kandidaatide hulgast, või panna ajutiselt mõnele ametisolevale koolinõunikule või haridusnõunikule selle omavalitsuse õppe- ja kasvatusasutiste ülevalvet teostamise.

§ 20. Koolinõunikud vabastatakse ametist haridus- ja sotsiaalministri otsusel nende eneste soovil või koha kaotamise tagajärjel või Haridus- ja sotsiaalministeeriumi algatusel või selle omavalitsuse ettepanekul, kelle teenistuses koolinõunik seisab, kui koolinõunik ilmselt ei suuda täita temale pandud ülesandeid.

§ 21. Koha kaotamise tagajärjel vabastatud koolinõunikud arvatakse õppejõudude tarvis ettenähtud õppejõudude reservi ühistel alustel õppejõududega.

§ 22. Vabariigi Valitsusel on õigus vabastada koolinõuniku ametist pärast sellekohast juurdlust ja vabastava koolinõuniku seletuse ärakuulamist, kui Valitsus leiab, et koolinõuniku tegevus on kahjulik riigi huvidele.

§ 23. Haridusnõunikku- ja koolinõunikku- de ning § 9. tähendatud eriteadlaste ülesannete täitmise lähem kord õppe- ja kasvatustöö üle- valve alal määratakse haridus- ja sotsiaal- ministri sellekohases määruses.

§ 24. Käesoleva seaduse maksmahakkami- sega kaotab maksvuse Määrus maakonna- ja linnakoolinõunikku- de kohta (R. T. 39/40 — 1920).

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees *K. Einbund.*

Sekretär *Arn. Schulbach.*

Asjadevalitseja *E. Maddisson.*

Maa- ja linnakoolivalitsuste juhatus- kirjade lihtsustamise määrus kooli- kohustuse korratu täitmise puhul mää- ratavate trahvide asjus.

Avaldatud Riigi Teatajas 1. detsembril 1931. a. Nr. 101.

Alus: Avalikkude algkoolide seaduse §§ 15 ja 92 (RT 46 — 1931. a.).

§ 1. Maa- ja linnakoolivalitsused on kohus- tatud andma hiljemalt 1. jaanuariks 1932 nen- de piirkonnas asuvaile avalikkudele algkooli- dele lähema juhatuskirja koolikohustuse kor- ratu täitmise puhul määratava trahviraha suu- ruse, trahviraha määramise korra ja tarvita- mise kohta, silmas pidades järgmistes para- grahvides toodud norme. Seni, kui ülalpool tähendatud lähemad juhatuskirjad puuduvad, tuleb korratu koolikohustuse täitmise puhul trahvi määramisel käia käesoleva määruse ju- histe järgi.

§ 2. Korratu koolikohustuse täitmise pu- hul määratava rahatrahvi alamääraks on 5 senti ja ülemääraks 40 senti iga puudunud päeva eest. Laste koolist puudumise põhjuste järgi jaguneb rahatrahvi suuruselt kolme järku.

Esimesse järku kuuluvad puudumised mit- mesugustel vabandamata majanduslikel ja pe- rekondlikel põhjustel järgimööda kuni kolm koolipäeva, rahatrahviga 5—10 senti iga puu- dunud päeva eest ja puudumised järgimööda üle kolme koolipäeva või korduvatel juhtudel, rahatrahviga 5—15 senti iga puudunud päeva eest, välja arvatud juhud, kus lapsevanem vae- suse pärast ei suuda panna last kooli ja ta on vastava abisaamise palvega pöördunud koha- liku omavalitsuse poole Avalikkude algkoolide seaduse § 17. korras, — kuni asja otsustami- seni kohaliku omavalitsuses.

Teise järku kuuluvad puudumised lasteva- nemate või hooldajate hooletuse pärast, kui puudumine on aset leidnud järgimööda kuni kolm koolipäeva, rahatrahviga 10—25 senti iga puudunud päeva eest ja puudumise puhul üle kolme koolipäeva ja korduvatel juhtudel, raha- trahviga 10—40 senti iga puudunud päeva eest.

Kolmandasse järku kuuluvad laste koolist puudumised, kui lapsevanem või hooldaja tõr- gub last kooli saatmast, ja rahatrahvi on sel korral 25—40 senti iga puudunud päeva eest.

§ 3. Trahvi määramisel eelmises (2.) pa- ragrahis toodud trahvimäärade piirides tuleb peale puudumise põhjuste iseloomu arvestada ka trahvitava majanduslikku seisukorda. Kee- latud on trahvimised, mis viivad trahvitava majanduse hävimisele või võtavad temalt pe- rekonna ülalpidamiseks tarvilikud vahendid, nagu viimse lehma või tööriistade müümine trahviraha tasumiseks.

§ 4. Lapsevanemad või hooldajad on ko- hustatud viivitamatult teatama koolijuhatajale lapse koolist puudumise põhjustest. Kui need põhjused ei ole koolijuhataja arvates vaban- datavad, või kui lapsevanem või hooldaja ei ole lapse koolist puudumise põhjustest teata- nud kolmanda puudumise koolipäeva hommi- kuks, saadab koolijuhataja lapsevanemale või hooldajale vastava hoiatuse lapse koolist puu- dumise tagajärgede kohta ja teatab sellest hoolekogu juhatajale.

§ 5. Kooli hoolekogu on kohustatud võima- likult iga nädala lõpul, kuid vähemalt üks kord iga kahe nädala jooksul, arutama ja otsustama õpilaste koolist puudumise põhjusi. Hoole- kogu koosolekule kutsub hoolekogu juhataja asjaosalised lapsevanemad või hooldajad tarvi- likkude seletuste andmiseks, välja arvatud ju- hud, kus lapse puudumine on aset leidnud ilm- selt vabandataval põhjusel. Õpilase vanema või hooldaja mitteilmumine ei põhjusta asja arutamise ja otsustamise edasilükkamist.

§ 6. Trahviraha määramisest teatab hoole- kogu juhataja trahvitule, kui trahvitu on ilm- nud hoolekogu koosolekule käesoleva määruse § 5. korras, suuliselt sama koosoleku lõpul, võttes trahvitu selleskohase allkirja hoolekogu koosoleku protokollil, teistel juhtudel aga kir- jalikult vastava allkirja vastu, milles peab ole- ma tähendatud ka trahvimise teate kättesaa- mise kuupäev. Kirjalikud teated trahvimise kohta on hoolekogu juhataja kohustatud saat- ma trahvitule hiljemalt kolme päeva jooksul trahvimise otsuse tegemise päevast arvates. Nende teadete kättejõuetamine asjaosalistele on kohaliku omavalitsuse ülesanne.

§ 7. Kui hoolekogu poolt määratud raha- trahvi ei ole vabatahtlikult makstud hooleko- gule ühe kuu jooksul pärast trahvimise otsuse jõusseastumist, esitab hoolekogu juhataja trah- viraha sissenõudmise ettepaneku hiljemalt ühe nädala jooksul trahvi vabatahtliku õiendamise tähtaja möödumisest arvates kohalikele oma- valitsusele trahviraha sissenõudmiseks admini- stratiivkorras.

§ 8. Kui lapsevanem või hooldaja vaata- mata rahatrahvile ei saada koolikohuslikku last kooli vabandamatult põhjustel koolitöö ajal järgimööda nelja nädala jooksul, või kui lapse- vanem või hooldaja on viis korda ühel ja sam- al kooliaastal trahvitud lapse vabandamata põhjustel koolist puudumiste pärast ja need puudumised jätkuvad vaatamata määratud trahvidele, siis teatab kooli hoolekogu juhataja sellest kooli ülalpidavale omavalitsusele süüd- lase kohtulikule vastutusele võtmiseks ja tar- bekorral asja alustamiseks hoolekandekohtus lapse andmiseks vanemate või hooldaja kulul

teise perekonda või kasvatusmajja ülalpidamiseks ja kooli saatmiseks.

§ 9. Kõik kooli hoolekogu poolt määratud ja lastevanemate või hooldajate poolt makstud või neilt sissenõutud rahatrahvid lähevad hoolekogu käsutusse ja hoolekogu võib neid summaksid tarvitada kehvemate õpilaste toituluse ja terviseolude korraldamiseks, nende varustamiseks riietega ning jalanõudega ja õppetarvete ostmiseks kehvemaile õpilastele kasutamiseks.

§ 10. Koolijuhatajad on kohustatud lastevanemate koosolekuil selgitama koolikohustuse täitmise kohta käivaid määrusi, juhtides lastevanemate tähelepanu tagajärgedele, mis järgnevad koolikohustuse korratust täitmisest, ja andma vajalikke juhtnõude lastevanemate ülesannete täitmiseks, mis on sõltuvad maksvast koolikorrast.

§ 11. Maa- ja linnakoolivalitsused on kohustatud esitama Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele ühe eksemplari nende poolt Avalikkude algkoolide seaduse § 15. põhjal antud juhatuskirjadest.

Tallinnas, 20. novembril 1931. Nr. 34250.

Haridus- ja sotsiaalminister *J. Piiskar*.

Koolivalitsuse direktor *P. Mägraken*.

Omaavalitsuste ühise koolinõuniku valimise ja kuludekandmise reguleerimise määrus.

Avaldatud „Riigi Teatajas“ 1. detsembril 1931. a. nr. 101.

Alus: Õppe- ja kasvatustöö ülevalve seaduse § 18 (R. T. 59 — 1931).

I. Valimise kord.

§ 1. Õppe- ja kasvatustöö ülevalve seaduse § 18. teises lõikes ettenähtud ühise koolinõuniku valimisest kuulutatakse hiljemalt kaks nädalt enne valimist ühes pealinnas ilmivas päevalehes selle maaomavalitsuse koolivalitsuse poolt, kelle piirkonnas asub linn.

§ 2. Isikud, kes soovivad kandideerida ühise koolinõuniku kohale, esitavad kuulutise avaldajale koolivalitsusele sellekohased kirjalikud sooviavaldised ühes lühikese elulookirjeldisega ja kuulutises nõutavad dokumendid või nende kinnitatud ära kirjad nii mitmes eksemplaris, kui mitme omavalitsuse teenistusse kuulub ühine koolinõunik.

§ 3. Kuulutises märgitud sooviavaldiste esitamise tähtpäeva möödumisel saadab kuulutise avaldaja koolivalitsus viivitamatult iga kandidaadi sooviavaldisest ja dokumentidest ühe eksemplari teistele asjaosalistele koolivalitsustele.

§ 4. Esinenud kandidaatide hulgast esitab asjaosaline koolivalitsus vastavale maa- või linnavalitsusele valimiseks oma poolt kandidaadid, ära kuulates viimaste suhtes haridusnõukogu arvamuse.

§ 5. Maa- või linnavalitsuste poolt valitud kandidaatide hulgast valivad vastavate oma-

avalitsuste esindajad ühisel koosolekul, mis korraldatakse maaomavalitsuse juures, ühise koolinõuniku, kusjuures igal asjaosalisel omavalitsusel on valimisel üks hääl.

§ 6. Paragrahv 5. korras valitud koolinõuniku esitab maaomavalitsus kinnitamiseks Haridus- ja sotsiaalministeeriumile ühes vastavate protokollide ära kirjadega.

Kui valimisel ei saa ükski kandidaat häälteenamust ega saavutada mingisugust kokkulepet, siis määrab haridus- ja sotsiaalminister koolinõunikuks ühe omavalitsuse kandidaatidest, kui viimased vastavad Õppe- ja kasvatustöö ülevalve seaduse § 16. nõuetele.

II. Kulude kandmise reguleerimine.

§ 7. Õppe- ja kasvatustöö ülevalve seaduse § 18. teises või kolmandas lõikes ettenähtud ühise koolinõuniku palgaosa, mis seadusega määratud omavalitsuste kanda, tasutakse omavalitsuste poolt proportsionaalselt sellele klassi-komplektide arvule, mis kuulub iga omavalitsuse koolivõrgust ühise koolinõuniku ülevalvele.

§ 8. Abiraha sünnituse ja surma puhul ning arstiabi kulud kannab iga omavalitsus eelmises (7) paragrahvis tähendatud vahekorras.

§ 9. Ühise koolinõuniku sõidu- ja päevarahad tasutakse selle omavalitsuse poolt, kelle korraldusel koolinõunik sõidu ette võtab või kelle koolide revideerimist ja instrueerimist koolinõunik toimetab.

Ametisõidud, mis tehakse koolinõuniku poolt omavalitsuste ühisel ülesandel või Haridus- ja sotsiaalministeeriumi korraldusel, tasutakse asjaosaliste omavalitsuste poolt § 7. tähendatud vahekorras.

§ 10. Ühise koolinõuniku ametiruumi, ametlikuks kirjavahetuseks vastavad tarbed ja kantsleitööjõu annab see omavalitsus, mille koolivalitsuse juures on koolinõuniku alaline asukoht.

Koolinõuniku poolt tema ametlikkude ülesannete täitmisega seotud testide või muude kontrolltööde valmistamiseks kuuluva paberi- ja trükikulud kannab iga omavalitsus vastavalt tema koolides tarvitatud testide või kontrolltööde arvule.

Tallinnas, 20. novembril 1931. a. nr. 34251.

Haridus- ja sotsiaalminister *J. Piiskar*.

Koolivalitsuse direktor *P. Mägraken*.

Õppe- ja kasvatustöö ülevalve teostamise määrus.

Avaldatud „Riigi Teatajas“ 4. detsembril 1931. a. nr. 103.

Alus: Õppe- ja kasvatustöö ülevalve seaduse § 23 (RT 59 — 1931) ja Õppejõudude teenistuse seaduse §§ 12., 25. ja 70. (RT 59 — 1931).

I. Haridus- ja koolinõunikkude ülesanded.

§ 1. Õppe- ja kasvatustöö ülevälve alal haridus- ja koolinõunikud neile määratud tegevuspiirkonnas:

- 1) revideerivad õppe- ja kasvatuasutisi, avalikkude raamatukogude võrku kuuluvaid raamatukogusid ning teisi hariduslikke asutisi;
- 2) instrueerivad õppejõude, raamatukogujuhatajaid ning teisi neis asutistes haridustöö alal töötavaid isikuid;
- 3) hindavad õppejõudude tegevust õppe- ja kasvatustöö alal;
- 4) algatavad ja lahendavad hariduslikke ja kasvatuslikke küsimusi;
- 5) otsivad abinõusid õppe- ja kasvatustöö edendamiseks ja valmistavad selleks vastavaid kavu;
- 6) annavad aru õppe- ja kasvatuasutiste, raamatukogude ning teiste hariduslikkude asutiste kohta ja
- 7) täidavad muid vastavates seadustes, määrustes ja korraldustes ettenähtud ülesandeid.

§ 2. Koolinõunik ei või võtta oma peale palgalist kõrvalametit ilma Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsuse nõusolekuta. Haridusnõuniku kõrvalameti kohustuste täitmine võib toimuda ainult Riigiteenistuse seaduses ettenähtud korras.

§ 3. Oma ametlikul kirjavahetusel koolinõunikul on õigus kasutada vastava omavalitsuse kantselei tehnilisi jõude ja abinõusid, kuna haridusnõunikku ametlik kirjavahetus toimub Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsuses.

§ 4. Õppe- ja kasvatustöö ülevälve seaduse § 4. tähendatud õppe- ja kasvatustöö ülevälve teostajail on kõik käesolevas määruses nimetatud haridusnõunikkude õigused.

II. Revideerimine.

§ 5. Õppe- ja kasvatuasutiste, raamatukogude ning teiste hariduslikkude asutiste revideerimise otstarve on selgusele jõuda revideeritavate asutiste haridustöö seisukorra ja selle töö tingimuste ning tulemuste kohta.

§ 6. Revideerimise ülesannete täitmiseks õppe- ja kasvatuasutistes haridus- ja koolinõunikud:

- 1) viibivad õppetundidel, kus nad jälgivad õppetööd;
- 2) kontrollivad õpilaste teadmisi ja oskusi;
- 3) vaatavad üle kooliruumid, seaded ja õppeabinõud ühes nende nimestikkudega;
- 4) tutvuvad õppejõudude ja õpilaste dokumentidega ning kooli õppenõukogu, hoolekogu ja lastevanemate komitee tegevusega ja teiste kooliellu puutuvate küsimustega.

§ 7. Haridus- ja koolinõunikud ei ole õigustatud arvustama õpilaste juuresolekul õppejõu tegevust ega lubama enesele õppejõu kohtlemisel midagi sarnast, mis võiks alandada õppejõu autoriteeti õpilaste ees.

§ 8. Koolinõunik on kohustatud revideerima tema tegevuspiirkonda kuuluvaid õppe- ja kasvatuasutisi vähemalt üks kord aastas.

§ 9. Revideerimise ülesannete täitmiseks avalikkude raamatukogude võrku kuuluvates raamatukogudes haridus- ja koolinõunikud vaatavad üle raamatukogu ruumid, seaded, raamatud ja muud haridustöö vahendid ühes nende nimestikkudega ja tutvuvad raamatukogu asjaajamisega, ühtlasi selgitades, kas on sellel alal täidetud raamatukogude kohta käivate seaduste ja määruste nõuded ja vastavad korraldused.

§ 10. Koolinõunik on kohustatud revideerima tema tegevuspiirkonda kuuluvaid raamatukogusid vähemalt üks kord kolme aasta kestel.

§ 11. Koolinõunik võib tarbekorral vastava koolivalitsuse juhataja nõusolekul volitada revideerima raamatukogusid tagavaraõpetajaid, kes töötavad sel puhul koolinõunikult saadud juhtnõuete alusel. Pärast revideerimist esitavad tagavaraõpetajad koolinõunikule aruande revideerimise tulemuste kohta.

§ 12. Koolinõunik teatab vastavale maa- või vähemusrahvuse kulturomavalitsuse koolivalitsusele need raamatukogude revideerimisel märgatud puudused, milliste kõrvaldamiseks on vajalikud koolivalitsuse korraldused.

§ 13. Õppe- ja kasvatuasutiste, raamatukogude ja teiste hariduslikkude asutiste igakordsed revideerimise tulemused kantakse haridus- või koolinõuniku poolt sellekohasesse õppe- ja kasvatustöö hindamise raamatusse.

Revideerimise tulemused kantakse õppe- ja kasvatustöö hindamise raamatusse võimaluse korral kohe pärast ülevälve teostaja saabumist revideerimise käigult, kuid hiljemalt ühe kuu kestel, ja kinnitatakse ülevälve teostaja allkirjaga.

§ 14. Haridusnõuniku õppe- ja kasvatustöö hindamise raamat asub Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsuses ning koolinõuniku õppe- ja kasvatustöö hindamise raamat — vastavas maa- või linnakoolivalitsuses või vähemusrahvuse kulturomavalitsuse koolivalitsuses.

§ 15. Õppe- ja kasvatustöö hindamise raamat peab olema poolepooletu kaustas, korralduslikult köidetud ja nummerdatud lehekülgedega.

III. Instrueerimine.

§ 16. Instrueerimise otstarve on nõu ja juhatause andmine õppejõududele, raamatukogujuhatajatele ja teistele haridustegelastele.

§ 17. Instrueerimise ülesannete täitmiseks ja soovitatavate tagajärgede saavutamiseks õppe- ja kasvatuasutistes haridus- ja koolinõunikud:

- 1) juhivad õppejõudude tähelepanu nende töö revideerimisel ilmsiks tulnud puudustele ja väärnähtustele ning näitavad abinõusid nende puuduste ja väärnähtuste kõrvaldamiseks ja vältimiseks;

- 2) näitavad abinõusid õppejõudude töövõimete otstarbekohasemaks kasutamiseks ja nende tööviljakuse tõstmiseks;

- 3) annavad seletusi didaktiliste ja meetoodiliste küsimuste kohta;

4) korraldavad õppejõudude juuresolekul õppetunde;

5) korraldavad koosolekuid kooliellu puutuvate küsimuste arutamiseks ja selgitamiseks;

6) soovitavad õppejõududele vastavat pedagoogilist kirjandust ja muid tarvilikke õppeabinõusid;

7) kannavad hoolt õppejõudude edasiharimise eest ning aitavad kaasa vastavate kursuste korraldamisele.

§ 18. Instrueerimise ülesannete täitmiseks ja soovitatavate tagajärgede saavutamiseks raamatukogudes haridus- ja koolinõunikud:

1) juhivad raamatukogujuhatajate tähelepanu nende töö revideerimisel ilmsikstulnud puudustele ja väärnähtustele;

2) näitavad abinõusid raamatukogujuhatajate töövõimete otstarbekohasemaks kasutamiseks, nende tööviljakuse tõstmiseks ning raamatukogude tegevuse arendamiseks;

3) annavad seletusi raamatukogundusse puutuvate küsimuste kohta;

4) korraldavad näitlikke töötunde raamatukogude tegevuse alal;

5) korraldavad raamatukogu tegelastele nõupidamisi raamatukogunduse alal tekkinud küsimuste arutamiseks ja selgitamiseks;

6) soovitavad raamatukogutegelastele käsitamiseks vastavat kirjandust ja raamatukogudele kohaseid ja kõlblikke raamatuid;

7) kannavad hoolt raamatukogujuhatajate ettevalmistuse ja edasiharimise eest ning aitavad kaasa vastavate kursuste, raamatukogupäevade ja -kongresside korraldamisele.

IV. Õppejõudude teenistuse hindamine.

§ 19. Õppejõudude teenistuse hindamise otstarve on fikseerida iga üksilku õppejõu tööväärust ja -võimet.

§ 20. Teenistuse hindamisel võetakse arvesse ülevälve teostamisel avaldunud andmete põhjal õppejõu tegevus ja saavutised õppe- ja kasvatustöö alal, eriülesannete täitmine (osavõtt õppenõukogu, hoolekogu ja lastevanemate komitee tegevusest, klassijuhataja, raamatukogu- ja õppekabinetihoidja ning õppenõukogu sekretäri kohuste täitmine, õpilasringidest ja -ettevõtetest osavõtmine) ja tegevus väljaspool õppeasutist. Kui õppejõu tööväärust ja -võimed osutuvad nõrgaks, siis tuleb seda tähendada hindamise kokkuvõttes.

§ 21. Teenistuse hindamisel haridus- või koolinõunik kuulab ära vastava kooli juhataja arvamus õppejõu teenistuse kohta.

§ 22. Õppejõudude teenistuse hindamised kirjutatakse õppe- ja kasvatustöö hindamise raamatusse, tähendades ära ühtlasi hindamise aeg.

§ 23. Koolinõunik on kohustatud toimetama tema tegevuspiirkonnas töötava iga õppejõu teenistuse hindamist vähemalt üks kord kolme aasta kestel.

Riigikoolide õppejõudude teenistuse hindamist on haridusnõunikud kohustatud teostama vähemalt üks kord kolme aasta kestel. Teiste koolide õppejõudude teenistuse hindamist toi-

metavad haridusnõunikud vajaduse ja võimaluse piirides.

§ 24. Teateid või ärakirju õppejõu teenistuse hindamisest võivad saada tarbe korral õppe- ja kasvatustöö ülevälve teostajad, hinnatav õppejõud, vastava kooli juhataja, vastava koolivalitsuse juhataja ja tema kaudu ka selle koolivalitsuse haridusnõukogu ning see maa- või linnakoolivalitsus, mille tegevuspiirkonda kavatseb õppejõud teenistusse astuda või on juba teenistusse astunud. Teistele asutistele ja isikule võib anda õppejõu teenistuse hindamisest ärakirja ainult sellekohastes seadustes ettenähtud juhtudel ja korras.

§ 25. Õppejõu teenistuse hindamist ei ole lubatav avaldada õpilastele ega ka teistele isikule ja asutistele, välja arvatud käesoleva määruse § 24. tähendatud asutised ja isikud.

§ 26. Kui haridus- või koolinõunik on hinnanud õppejõu teenistuse nõrgaks või puudulikuks, siis teatab ta sellest kirjalikult õppejõude ning vastavale koolijuhatajale, ühtlasi nõudes õppejõult tema teenistuse alal avaldunud puuduste kõrvaldamist.

Kui õppejõud leiab, et tema teenistuse nõrgaks või puudulikuks tunnustamine ei ole õigustatud, siis ta võib kahe nädala jooksul pärast sellekohase kirjaliku teadaande kättesaamist esitada kirjaliku seletuse haridus- või koolinõunikule, kes, kui ta ei leia põhjust oma otsust õpetaja teenistuse nõrgaks või puudulikuks tunnustamise kohta muuta, teatab sellest Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele.

§ 27. Kui kolmel revideerimisel kahel üks-teisele järgneval õppeaastal õppejõu õppe- ja kasvatustöö osutub nõrgaks või puudulikuks ning nõudmine puuduste kõrvaldamiseks ei ole andnud tagajärgi, siis on koolinõunik vastava koolivalitsuse kaudu kohustatud sellist teatama Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele.

V. Õpetajaameti kandidaadi õppe- ja kasvatustöö hindamine.

§ 28. Õpetajaameti kandidaadi pedagoogilise tegevuse hindamise otstarve on selgusele jõuda kandidaadi kõlblikkuse kohta õpetajaametile.

§ 29. Algkooli õpetajaameti kandidaadi õppe- ja kasvatustöö hindamist teostab koolinõunik, kesk- ja kutsekooli õpetajaameti kandidaadi õppe- ja kasvatustöö hindamist — haridusnõunik.

§ 30. Haridus- või koolinõunik annab õpetajaameti kandidaadile nõu aasta töö kavade ja aruannete koostamise ning õpperaamatute valiku kohta, juhatab kätte talle pedagoogilist kirjandust, nimetab koolid, hariduslikud asutised ja õppejõud, kelle tööga tutvumise peab ta soovitavaks kandidaadile.

Peale selle jälgib haridusnõunik kesk- ja kutsekooli õpetajaameti kandidaadi pedagoogilise ülesande täitmist, mis on kandidaadile määratud kutsekomisjoni poolt lahendamiseks praktikaaja kestel õppejõudude teenistuse seaduse § 22. alusel.

§ 31. Revideerides koole, milles töötab õpetajaameti kandidaat, mitte vähem kui ka'ks korda praktikaaja vältel, jälgib haridus- ja koolinõunik kandidaadi tundide ettevalmistust ja kirjalikkude tööde parandust, õppetöö käiku ja edukust klassis, korda tunnis ja tunnivahetegadel, käitlemist õpilastega, läbisaamist kaastöötajatega ja lastevanematega, selgitab kandidaadi huvi kooli õppenõukogu, hoolekogu ja lastevanemate koosolekute vastu ja hindab õpetajaameti kandidaadi tegevust ja selle tulemusi õppejõudude teenistuse hindamise kohta maksivate juhtnõuete järgi.

§ 32. Hiljemalt viimase praktika-aasta 1. maiks annab Õppejõudude teenistuse seaduse §§ 12. ja 25. tähendatud õpetajaameti kandidaadi tööd jälginud nõuandja vastavalt haridus- või koolinõunikule kirjaliku arvamuse kandidaadi pedagoogilise töö tulemuste kohta praktikaaja kestel.

Samaks tähtjaks esitab kesk- ja kutsekooli õpetajaameti kandidaat haridusnõunikule aruande oma tegevusest praktikaajal ning kutsekomisjoni poolt määratud pedagoogilise ülesande lahenduse.

§ 33. Hiljemalt viimase praktika-aasta 1. juuniks esitab haridus- või koolinõunik vastavalt Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele või pedagoogilisele õppeasutisele oma kirjaliku hinnangu õpetajaameti kandidaadi pedagoogilise tegevuse kohta praktikaaaja kestel, milles tuleb tähendada kandidaadi hoolsust ja oskust õppe- ja kasvatustöö ülesannete täitmisel ja tema vahetõde õpilastega, kaastõelsetega ning lastevanematega.

Ühtlasi avaldab haridus- ja koolinõunik selles hinnangus oma seisukoha õpetajaameti kandidaadile kutsetunnistise andmise kohta.

VI. Eriteadlaste ülesanded õppeainete revideerimisel.

§ 34. Õppe- ja kasvatustöö ülevaht seaduse § 9. tähendatud eriteadlaste ülesandeks on selgitada üksikute ainete õpetamise seisukorda mitmesugustes koolides ja näidata teid aineõpetamise taseme tõstmiseks kui ka revideerida üksikute õppejõudude õppetegevust.

§ 35. Eriteadlaste revideerimisel koolides võivad olla kontrollvahenditena:

- 1) õppetundide jälgimine,
- 2) õpilaste teadmiste ja oskuste kontrollimine ning
- 3) nende kirjalikkude töödega tutvumine.

§ 36. Eriteadlane peab arvestama revideerimisel haridus- ja koolinõunikude kohta maksivaid määrusi.

§ 37. Pärast revideerimist esitab eriteadlane Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele aruande vastava aine seisukorra kui ka selle aine õppejõudude töö tulemuste kohta revideeritud koolides, märkides esijoones erilised tingimused, mis halvavad õppetöö edukust ja näidates teid nende kõrvaldamiseks.

VII. Aruandmine.

§ 38. Iga kooliaasta kohta esitab koolinõunik aruande õppe- ja kasvatustöö kohta, avalikkude raamatukogude võrku kuuluvate raamatukogude ja teiste tema tegevuspiirkonda kuuluvate haridusliikude asutiste seisukorra üle vastavale koolivalitsusele kui ka Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele hiljemalt 1. septembriks sellekohase kindlaksmääratud vormi järgi.

§ 39. Oma aruandes juhib koolinõunik tähelepanu niihästi õppe- ja kasvatustöö alal etetunud puudustele ja väärnähtustele kui ka sellel alal märgatavatele edusammudele, tähendades ära õppeasutisi ja õppejõude, kelle tegevuses võib tähele panna iseäralist puudust või edu. Oma otsuseid peab koolinõunik põhjendama võimaluse järgi statistiliste andmetega.

§ 40. Haridusnõunikud koostavad aastaaruande Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsuse sellekohaste korralduste alusel.

VIII. Määruse maksmahakkamine.

§ 41. Käesolev määrus hakkab maksma 1. detsembrist 1931. Samast ajast kaotab maksuvuse haridusministri juhatuskiri maa- ja linnakoolinõunikudele (RT 69/70 — 1920).

Tallinnas, 27. novembril 1931. Nr. 34336.

Haridus- ja sotsiaalminister *J. Püskar*.

Koolivalitsuse direktor *P. Mägraken*.

Koolimajade ehitusfondi määruse § 10. ja 12. muutmise määrus.

Avaldatud „Riigi Teatajas“ 4. detsembril 1931. Nr. 103.

Alus: Koolimajade ehitusfondi seaduse § 10. (RT 41 — 1928) ja Pikalaenu Panga põhikirja § 8. pkt. 3. ja § 48. (RT 115 — 1927).

Koolimajade ehitusfondi määruse (RT 70 — 1931) §§ 10. ja 12. muudetakse ja pannakse maksma järgmises redaktsioonis:

§ 10. Saadud laenusumma peale annab laenusaaaja Pikalaenu Panga nimele võlakohustuse, milles tähendatakse laenusumma, tähtaeg ja laenu muud tingimused. Võlakohustus peab olema kirjutatud alla vastava omavalitsuse otsusega volitatud isiku või isikute poolt ja peab kandma vastava omavalitsuse asutise pitsatit.

§ 12. Laenusaaaja on kohustatud laenu abil soetatud maju kindlustama tuleõnnetuse vastu Pikalaenu Panga nimele vähemalt koolimajade ehitusfondist saadud laenu tasumata osa suuruses. Tulekindlustuse poliisid tulevad saata Pikalaenu Pangale otsekohe ja uuendada tähtajaliselt. Kindlustuspoliiside uuendamist ja nende esitamist tuleb toimetada nii, et poliisid saadaks kätte Pikalaenu Pangas vähemalt 10 päeva enne eelmise poliisi maksuvuse tähtaja lõppu.

Kui laenusaaaja hiljemalt 10 päeva enne kindlustuse tähtaja lõppu ei esita kindlustuse uuendamise dokumenti, siis on Pikalaenu Pan-

gal õigus uuendada kindlustust oma äranägemisel mõnes kindlustusseltsis vastava omavalitsuse kulul. Laenusaja on kohustatud selleks tarvitatud summad tasuma ühes $\frac{1}{2}$ % viivitustrahviga kuus, lugedes poolikud kuud võrdseiks terveile. Kui hiljemalt lähemaks laenu makсутähtajaks ei ole see summa tasutud, siis nõutakse see sisse seadustes ettenähtud korras.

Tulekindlustuse poliiside lõpptähtaegade kättejõudmist ei tuleata laenusajale eraldi meelde. Pikalaenu Panga poolt laenusaja kulul tehtud kindlustuse uuendamine ühes sellega ühenduses olnud kulude summaga tehakse laenusajale teatavaks Pikalaenu Panga poolt kirjallikult.

Riigivanema as. *J. Tõnisson.*
Majandusminister *A. Jürman.*
Haridus- ja sotsiaalminister *J. Piiskar.*
Riigisekretär *K. Terras.*

Algkooli õpetajaameti kandidaadi pedagoogilise tegevuse aruande koostamise määrus.

Avaldatud Riigi Teatajas 8. detsembril 1931. a. Nr. 104.

Alus: Õppejõudude teenistuse seaduse § 14. (RT 59 — 1931).

1. Iga õpetajaameti kandidaat koostab oma praktikaaja tegevuse kohta kirjalliku aruande ja esitab selle hiljemalt teise praktika-aasta 1. mailks selle pedagoogilise õppeasutuse juhatajale, kuhu õpetajaameti kandidaat kavatses astuda õppejõudude teenistuse seaduse § 13. ettenähtud kursustele.

2. Aruanne pedagoogilise tegevuse kohta peab sisaldama:

1) ülevaatluste kirjeldise praktikaaja väliste töötingimuste (kooliruumid, seaded, õppevahendid, kooli ja klassikomplektide koostis) ja töökäigu kohta;

2) ülevaate oma õppe- ja kasvatustööst ja selle töö tulemustest koolis ning selle töö puhul tekkinud ja selgitust vajavatest küsimustest;

3) ühe koolis tarvitusel olnud õpperaamatu arutuse kooli tegeliku töökava seisukohalt;

4) ülevaate kirjanduse ja muude vahendite tarvitamisest, mis õpetajaameti kandidaat kasutanud enda üldise ja pedagoogilise hariduse täiendamiseks praktikaaja kestel.

3. Kui õpetajaameti kandidaat on koostanud mõne töö pedagoogika, didaktika, metoodika või muult alalt, siis lisab ta selle juurde oma aruandele või näitab selle ilmumise kohta, kui see on avaldatud trükis.

4. Aruanne peab olema koostatud § 2 toodud punktide järjekorras ja kirjutatud käsitsi või masinal selgelt loetavalt poolepoozna kaustas, jättes paberile vabad ääred märkuste tegemiseks.

Tallinnas, 27. novembril 1931. a. nr. 34335.

Haridus- ja sotsiaalminister *J. Piiskar.*
Koolivalitsuse direktor *P. Mägraken.*

Õpetajakutsete algkooliõpetaja kutsele vastavuse määrus.

Avaldatud „Riigi Teatajas“ nr. 3, 15. jaanuaril 1932. a.

Alus: Avalikkude algkoolide seaduse § 57 (RT 46 — 1931).

§ 1. Algkooliõpetaja kutse on isikuil, kes on:

1) lõpetanud õpetajateseminari Vene valitsuse ajal enne 15. novembrit 1917 või Eesti vabariigis enne Õpetajateseminaride seaduse (RT 123 — 1923) maksmahakkamist, s. o. enne 1. jaanuari 1924, ja saanud algkooliõpetaja kutse;

2) lõpetanud õpetajateseminari või pedagoogiumi pärast 1. jaanuari 1924 ja saanud algkooliõpetaja kutse Õpetajateseminaride seaduse (RT 123 — 1923) §§ 15—18 või Õppejõudude teenistuse seaduse (RT 59 — 1931) §§ 6—15 alusel;

3) omandanud algkooliõpetaja kutse kursuste kaudu või muul teel Eesti Vabariigis;

4) omandanud Vene valitsuse ajal algkooliõpetaja kutse või kutseõigused pedagoogiliste kursuste lõpetamise kaudu linnakoolide või kõrgemate algkoolide juures või eksami teel;

5) saanud algkooliõpetaja kutse Õppejõudude teenistuse seaduse (RT 59 — 1931) § 31. alusel.

§ 2. Algkooliõpetaja kutsetunnistisele vastavaiks loetakse:

1) linnakooli- ja kõrgema algkooliõpetaja, kreiskooliõpetaja, koduõpetaja, kihelkonnakooliõpetaja ja eraalgkooliõpetaja kutsetunnistised, mis antud Vene valitsuse ajal enne 15. novembrit 1917;

2) vaimuliku seminari, tütarlaste gümnaasiumi pedagoogilise klassi ja naiseparhhiaalkooli lõputunnistised, kui need õppeasutised lõpetatud enne 15. novembrit 1917;

3) koduõpetaja või algkooli aineõpetaja kutsetunnistised, mis antud Eesti Vabariigis.

§ 3. Õpetajakutsete vastavuse algkooliõpetaja kutsele, kui need kutsed on antud enne Õppejõudude teenistuse seaduse (RT 59 — 1931) maksmahakkamist ja käesolevas määruses tähendamata, otsustab haridus- ja sotsiaalminister igal erijuhul üksikult Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsuse ettepanekul.

Tallinnas, 30. detsembril 1931. Nr. 34716.

Haridus- ja sotsiaalminister *J. Piiskar.*
Koolivalitsuse direktor *P. Mägraken.*

Õppejõudude tervisliku seisukorra määrus.

Avaldatud „Riigi Teatajas“ 5. jaanuaril 1932. a. nr. 1.

Alus: Õppejõudude teenistuse seaduse §§ 2., 8., 18., 19., 37. ja 94. (RT 59 — 1931. a.).

§ 1. Õppejõud peab olema terve, vaba defektidest, mis takistavad õpetajaameti pidamist, ning vastama tervislikkudele nõuetele, mis tarvilikud tema peale pandud õpetuslikkude ja kasvatuslikkude ülesannete täitmiseks.

§ 2. Õppejõuna ametisse ei või võtta ega õppejõu kutseeksamitele lubada isikuid, kellel on järgmised defektid:

1) kõnelemise defektid, nagu üksikute umbhäälikute tunduvalt puudulik või valesti hääldamine kõnes, kogelemine, pudistamine;

2) kuulmise puudulikkus üle 25%;

3) nägemise puudulikkus korrigeeritult üle 50%;

4) käte ja jalgade defektid, mis takistavad õpetamast õppeaineid, mida õppejõud peaks õpetama oma kutsetunnistise järgi või milles kutse taotleja soovib kutset omandada.

§ 3. Samuti ei või õppejõuna ametisse võtta ega õppejõu kutseeksameile lubada isikuid:

1) kes põevad nakkavaid nahahaigusi, tiisikut ja suguhaigusi;

2) kes kannatavad raskemate sise-, närvi-, vaimu-, silma ja naistehaiguste all, nagu südame orgaanilised vead ja vereringe häired, hingamis-, seedimis-, kuseorganite ja sise-sekretsiooni haigused, kasvajad, korea, halvatused, langetõbi, varane nõdrameelsus, trauma, kui need haigused takistavad õpetajaameti pidamist.

§ 4. Õpetajakutse taotleja esitab tunnistise tervisliku seisukorra kohta kutsekomisjonile Õpetajakutse omandamise määrukses ettenähtud korras, kuna õpetajaameti kandidaat ja õppejõud esitavad selle tunnistise õppejõudude valimistest kuulutavale asutisele ühtaegu avaldistega õppejõu kohale kandideerimise asjas.

§ 5. Õpetajakutse taotleja, õpetajaameti kandidaat ja õppejõu tervislikku seisukorda võivad tõestada ametlikud (maa-, linna- ja jaoskonna-) arstid.

Õpetajakutse teotlejate — samal aastal pedagoogiiumi või õpetajateseminari lõpetanute tervisliku seisukorra tõestab vastavalt pedagoogiiumi või seminari arst.

§ 6. Tunnistis õpetajakutse taotleja, õpe-

tajaameti kandidaadi ja õppejõu tervisliku seisukorra kohta peab sisaldama tõenduse, et kutse taotleja, õpetajaameti kandidaat või õppejõud ei põe käesolevas määrukses tähendatud õpetajaameti pidamist takistavaid haigusi ega oma määrukses tähendatud defekte, ning arsti otsuse, et kutse taotleja, õpetajaameti kandidaat või õppejõud vastab õpetajaametis vajalikele tervislikele nõudeile.

Tunnistis peab vastama vormilikult ametliku tunnistise nõuetele, sisaldades tunnistise andmise kohta, aasta ja kuupäeva, tunnistise andja ametinimetuse ja allkirja ning ametliku pitsati või templi.

§ 7. Õpetajakutse taotleja tervislikku seisukorda tõestav tunnistis peab olema antud arsti poolt mitte varem kaht kuud enne kutseeksamite algust.

§ 8. Esimest korda õppejõuna ametisse astuva õpetajaameti kandidaadi või õppejõu tervislikku seisukorda tõestav tunnistis peab olema antud arsti poolt mitte varem seitset kuud enne õppejõu kohale kandideerimist ning see tunnistis on maksev õppejõu teenistuse ajal sellel kohal seni, kui õppejõud ei ole tunnustatud õpetajaametisse kõlbmatuks pensionikomisjoni otsuse põhjal Õppejõudude teenistuse seaduse § 88. p. 4. alusel või haigeks ametliku arsti poolt sama seaduse § 89. korras.

Samuti on see tunnistis maksev ka õppejõu astumisel õppejõuna teenistusse mõnda teise õppeasutisse, välja arvatud käesoleva määrukse § 9. tähendatud juhtumid.

§ 9. Õppejõuna teise õppeasutisse teenistusse astumisel nõutakse õppejõult või õpetajaameti kandidaadilt uut tunnistist tervisliku seisukorra kohta, kui eelmiselt õppejõu kohalt lahtiregistreerimisest kuni uuele kohale kandideerimiseni on möödunud üle ühe aasta või kui õppejõud oli vabastatud eelmiselt kohalt haiguse pärast.

§ 10. Ametisoleva õppejõu või õpetajaameti kandidaadi haigestumisel, ka mõnda käesolevas määrukses tähendatud haigusse, tuleb toimida Õppejõudude teenistuse seaduse §§ 61., 76., 77., 88. p. 4. ja 89. kohaselt.

§ 11. Käesolev määrus hakkab maksma 1. jaanuarist 1932. Samast ajast kaotab maksvuse Määrus õppejõu tervisliku seisukorra kohta (RT 4 — 1931).

Tallinnas, 22. detsembril 1931. a. Nr. 34604.

Haridus- ja sotsiaalminister *J. Püüstar*.

Koolivalitsuse direktor *P. Mägraken*.

Üleskutse.

Kodu-uurimise Toimkonnal on käsil kodumaa maakondade maadeteadusliku, tulundusliku ja ajaloolise kirjelduse koostamine ja väljandmine koguteos „Eesti“ näol, milleks kogutakse andmeid otsekohe kohtadelt selleks väljasaadetud kogujate kui ka kohalikkude kaastööliste abil, selle kõrval aga püütakse kasutada kõiki trükkis ilmunud ja ilmuvaid tea-

teid ja kirjutisi. Trükitoodete seas on üheks tähtsamaks ja riiklikumaks teadete allikaks jooksev ajakirjandus, mida on hõlpus jälgida ja kasutada jooksvalt ilmumise ajal, kuid mille kasutamine muutub väga raskeks ja tülikaks hiljemini, mitme aasta järele, meie arhiivraamatukogudes.

Selle puuduse kõrvaldamiseks on Kodu-

uurimise Toimikond asutanud Ülikooli geograafiakabineti juurde ajakirjanduse väljalõigete arhiivi, kuhu püütakse koguda ja hõlpsaks tarvitamiseks süstemaatiliselt korraldada kõik Eesti ajakirjanduses ilmuvad teated ja kirjutised kodumaa ja rahva elu-olu kohta. Et Toimikonnal tarvitada olevaist väheseist sum-

madest ei jätku kõikide ajalehtede ja ajakirjade tellimiseks, siis pöördume Teie poole palvega meie ettevõtet toetada ja oma lugupeetud lehte meile maksuta saata.

Austavalt

Kodu-uurimise Toimikond,
Tartu, Aia t. 46.

Uusi raamatuid.

J. Jaakson. *Põllumajanduslik aritmeetika ülesandeks.* Kirjastus-ühisus „Agronoomi“ kirjastus, Tallinnas 1932. a. Hind 2 krooni.

M. Laarmann. *Mõista, mõista, mu õeke.* „Noorusmaa“ lastekirjastik nr. 1. E. O. Liidu kirjastus, Tallinnas 1931. a. Hind 90 s.

Boris Žitkov. *Sellest raamatust.* Vene keelest Evald Stein. „Noorusmaa“ populaarteaduslik kirjastik nr. 3. E. O. Liidu kirjastus, Tallinnas 1931. a. Hind 50 s.

V. Korolenko. *Makari unenägu.* Jõulujutt. Vene keelest Mart Laarmann. „Noorusmaa“ jutukirjastik nr. 19. E. O. Liidu kirjastus, Tallinnas 1931. a. Hind 50 s.

Noorte almanak I. Kirjastus „Noorte Sõna“, Tallinnas 1931. a.

„Looduse“ kuldraamat:

Nr. 1. Viktor Helling. *Bombay pärlipüüdja.*

Nr. 2. Karin Michaelis. *Bibi.*

Nr. 3. Aleksander Puškin. *Kapteni tütar.*

Nr. 4 ja 5. Hans Dominik. *John Workman.*

Nr. 6. ja 7. S. Wörishöffer. *Looduseuurijate laev.*

Nr. 8. F. H. Burnett. *Salaaed.*

Nr. 9 ja 10. Hector Malot. *Perekonnata.*

Prantsuse muinasjutte. *Perrault* J. t. Tõlk.

K. Martinson. Piltidega. Noor-Eesti Kirjastus, Tartus 1931. 118 lk. Hind 2 kr.

Neegrite muinasjutte. Tõlkinud L. Raudsepp. Illustreerinud P. Rääk. Noor-Eesti kirjastus, Tartus 1931. 118 lk. Hind 2 kr.

Indiaani muinasjutte. Tõlkinud L. Raudsepp. Illustreerinud P. Rääk. Noor-Eesti kirjastus, Tartus 1931. 85 lk. Hind 1 kr. 75 s.

Vennad Grimm: Muinasjutud II. Tõlkinud R. Roht. Piltidega. Noor-Eesti kirjastus, Tartus 1931. 125 lk. Hind 2 kr. 25 s.

M. Mõtslane: „Kevadised vood“. Märkmeid ja jooni ühe talu ja selle elanike saatusest. I. Noor-Eesti kirjastus, Tartus 1931. 358 lk. Hind 5 kr.

Betti Alver: Lugu valgest varesest. Poeem. E. Kollomi kaas ja vinjetid. 67 lk. Hind 2 kr. Noor-Eesti kirjastus, Tartus 1931.

„Põhjakaar“. Koguteos. Noor-Eesti kirjastus, Tartus 1931. 148 lk. Hind 4 kr. 75 s.

„Põhjakaar“ on tähelepandavamaim kirjanduslik koguteos pärast omaaegseid „Noor-Eesti“ albumeid. Selles jätkatakse võitlust nende

moodsete põhimõtete pärast, mis suure ägedusega esitati paar aastat tagasi „Kirjanduslikus Orbiidis“. Nüüd lähenetakse aga neile küsimustele palju rahulikumalt ja süvenenumalt, ja samal ajal näeme põhjendatud teoreetiliste nõuete tegelikku rakendamist niihästi luules kui ka proosas. Novelle, luuletisi ja artikleid J. Schütz'ilt, A. Jakobson'ilt, M. Metsanurgalt, A. Kivikalt, H. Raudsepal, D. Palgi'lt ja O. Urgart'ilt.

R. Rolland: Beethoveni elu. Tõlkinud Joh. Semper. Piltidega. 130 lk., hind 1 kr. 50 s., köites 2 kr. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, Tartus 1931. a.

Rolland ei jutusta kuivi eluloolisi andmeid ja sündmusi, vaid tema on süvenenud Beethoveni isikusse, näinud seal palju suurejoonelist, meelt ülendavat ning maalib siis oma raamatu lehekülgedel elavana maailma suurema muusikamehe, kes ise oli kurt, kes oli oma töö kalal nagu suure lahingu väejuht, kes oli vaene, kuid siiski kõigist üle: kui Beethoven jalutab Goethega ja neile tuleb vastu vürst, kummar-dab surematu Goethe aupaklikult seisatades, surematu Beethoven aga sammub edasi käed seljal, uskudes, et vürst peaks teda kummar-dama. See raamat sisendab julgust ja usku, et oma ülesanded võib täita ka kõige halvemais tingimustes.

H. G. Wells: Suur maailmasõda. Eesti Kirjanduse seltsi populaar-teaduslik seeria „Elav Teadus“ nr. 1. Piltidega ja kaartidega. 112 lk. Ette tellides hind 75 s., üksikmüügil 1 kr. E. Kirj. Seltsi kirjastus, Tartus 1932. a.

Mainitud teosega algab Eesti Kirjanduse Seltsi populaarteaduslik seeria „Elav Teadus“ oma ilmumist, tehes enese ülesandeks lugejatele pakkuda odava hinnaga aasta jooksul 12 raamatut, mis rikastaksid lugeja teadmisi ja aitaksid viia edasi rahva üldist vaimlist ja ka tegelikku elu.

Kanteletar II. Soome rahva tundelaule, tarkus- ning nõidusluulet. Valinud ja tõlkinud Aug. Anni. 255 lhk., 4 kr. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, Tartus 1931. a.

Joseph Conrad: Lord Jim. Romaan. A. H. Tammsaare tõlge. 390 lk., hind 5 kr. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, Tartus 1931. a.

Toimetuse ja talituse aadress: Tallinna, Tatari 3, krt. 4. Telef. (2)14-63.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2,50 kr., üksiknumber 75 s.

Vastutav toimetaja: *Ernst Martinson.*

Väljaandja: *Eesti Õpetajate Liit.*

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükikoda, Pikk t. 2. 1931.

Kuukiri

„Eesti Kirjandus“

Ilmub iga kuu lõpul. Tegev ja vastutav toimetaja lektor J. V. VESKI. Toimetus: mag. P. Ariste (folkloor), prof. H. KRÜS (ajalugu), prof. A. Saareste (keel), kirjanik F. Tuglas (kirjandus). Väljaandja: Eesti Kirjanduse Selts.

KUUKIRI „EESTI KIRJANDUS“ on määratud igale eestlasele, kes on huvitatud rahvakultuurilisest edust. Ta pole ajaviitelugemiseks, vaid rikastab lugeja teadmisi.

ARTIKLID on asjatundlikult kirjutatud, seejuures aga kergesti arusaadavad ja käsitlevad tähtsaid küsimusi kirjanduse, keele, rahvaluule, ajaloo, rahvateaduse, muinasteaduse, ühiskonnateaduse, filosoofia, kunstide ja kultuuriarengu aladelt.

ARVUSTISI ilmub igas numbris algupäraste ilukirjanduslike teoste, tõlgete ja teaduslike tööde üle. Neid arvustisi võib lugeja usaldada, sest sihilikud, ühekülgsed või asjatundmatud arvustised ei leia avaldamist.

KAASANDENA ilmub „Eesti raamatute üldnimestik“, mis osutub eriti tähtsaks, sest ta sisaldab täieliku bibliograafilise ülevaate Eestis ilmuvaist raamatuid.

TELLIMISHIND 1932. a. on erakordselt odav ja kõigile kättesaadav: 5 krooni aastas, 2 kr. 50 s. poolaastas, 1 kr. 25 s. veerandaastas; üksiknumber maksab 50 senti.

Varemaid aastakäikudest on saadaval järgmised; XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga 5 kr., XXIV—XXV 1930—1931) hinnaga 6 kr.; nahkköites 2 krooni kallim. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas; mõningaid üksiknumbraid on saada hinnaga 50 senti.

„EESTI KIRJANDUSE“ VAREMAD AASTAKÄIGUD on hinnatavad kui väärtusliku ja mitmekesise sisuga mahukad köited, mis miljalgi ei vanane, mille väärtus ajaga koguni kasvab ja mille võib omandada odavasti. Seepärast on ka kõik esimesed köited juba müügil otsas.

Ärge unustage, et ainukesed
pildid Eesti ajaloost
on K. K. Ü. „Töökooli“ valmistatud
diaposiivid.

Need annavad lühikese ülevaate
ürgajast kuni käesoleva ajani.

Valmistamine ainult tellimiste peale.
Kk/Ü. „Töökool“ V. Roosikrantsi 3, tel. 3214.

Üheski koolis ei tohi puududa
Eesti Õpetajate Liidu kirjastusel ilmunud
kasvatusteaduslik kirjandus

Nr. 1.	Avalikkude algkoolide seadus	15 s.
Nr. 2.	J. Kühnel: Moodne vaateõpetus ehk kodulugu I. Tõlkinud Ketty Michelson-Silde	70 s.
Nr. 3.	A. Kuks: Waatlusvihk. Andmed iseloomu kohta	30 s.
Nr. 4.	Ketty Michelson-Silde: Moodne vaateõpetus ehk kodu- lugu II	175 s.
Nr. 5.	Uuemad voolud kasvatusteaduses. I Sotsiaalpedagoo- gika ja individuaalpedagoogika. A. Hergeti järele I Volt ja J—n	50 s.
Nr. 6.	A. Faria de Vesconcellos: Uus kool Belgias. Prantsuse keelest tõlkinud M. Mihelson	100 s.
Nr. 7.	J. Parinbak, M. ja Th. Brandt: Üldõpetus Rakvere õpeta- jateseminari harjutuskoolis	250 s.
Nr. 8.	E. Martinson: Kooliuuenduse päevaküsimusi	200 s.
Nr. 9.	A. Kuks: Sissejuhatus didaktikasse	125 s.
Nr. 10.	A. Oengo-Johanson: Üldõpetuse töökava maa-alkkoo- lede. I ja II õppeaasta	150 s.
Nr. 11.	J. Käis: Uusi teid algõpetuses. Metoodiline käsiraamat liitklassidele. I jagu	150 s.

Ladu: Eesti Õpetajate Liidus, Tatari 3—4 ja K. K. Ü.
„Töökoolis“, V. Roosikrantsi 3, Tallinnas.